

KÜN
KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

**ORTA ANADOLU TÜRKÜLERİNDE DAĞ
METAFORU VE BU METAFORA YÜKLENEN
ANLAMLAR**

Şefika BALLI

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

ORTA ANADOLU TÜRKÜLERİNDE DAĞ METAFORU VE BU
METAFORA YÜKLENEN ANLAMLAR

Şefika BALLI

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

TEŞEKKÜR

Hayatımın zor bir dönemine rastlayan bu akademik çalışma beni hem hayata bağlayan hem de hüznümle yaşamaya alıştıran bir katkı sağladı. Öğretti ki acıyla baş etmenin en önemli yöntemi hem bedenini hem de ruhunu başka bir konuyla meşgul etmekmiş. İlk ve en önemli teşekkür sevgili eşim Fatih'e gelmeli. Hep akademik çalışma yapmak isteyen ancak hayatın koşturmasından dolayı erteleyen beni cesaretlendirdiği, desteklediği için ona çok şey borçluyum. Tez danışmanı hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın Haldun Vural'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Danışman hocam Sayın Araş. Gör. Duran Can Gazioğlu'na değerli yönlendirmelerinden dolayı müteşekkirim. Ayrıca her zorlandığım konuda yeni fikirlerle ufkumu açan değerli hocam Mehmet Kara'ya da teşekkürü bir borç bilirim. Evlatları olmakla gurur duyduğum sevgili anne ve babama; misafirlige gelip benden hizmet beklemeyip yükümü hafifleten sevgili kayınvalidem ve kayınpederime minnettarım. Anneleri ders çalışırken tahammül gösteren, sabreden sevgili kızlarım Elif ve Zeynep'e gayretimin ilham kaynağı olmasını ister, yüreklerinde merhamet ve iyi niyeti her daim taze tutup bilimin ışığında ve O'nun yolunda ilerlemelerini dilerim.

ÖZET

BALLI, Şefika, Orta Anadolu Türkülerinde Dağ Metaforu ve Bu Metafora Yüklenen Anlamlar, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2024.

Türkler, tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda yaşamış bir halktır. Bu coğrafyaların özellikleri, Türk kültürünün şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. İklim, bitki örtüsü, su kaynakları ve tarım potansiyeli gibi faktörler, Türklerin yerleşim yerleri ve yaşam tarzlarını belirlemiştir. Türklerin göçebe geçmişi, dağlara özel bir anlam yüklemelerine neden olmuştur. Türk mitolojisinde ve inanışlarında dağlar, doğanın bir parçası olarak önemli bir rol oynamıştır. Eski Türk inançlarında dağ, çeşitli tanrılar ve ruhların ikamet ettiği kutsal yer olarak kabul edilmiştir. Bu inançlar, Türk mitolojisi için önemlidir. Türkler tarih boyunca çeşitli dinleri ve inanç sistemlerini benimsemişlerdir. Gök Tanrı dininde dağ, kutsal mekanlar olarak kabul edilir. Türkler arasında yaygın bir inanç sistemi olan Şamanizm'de de Şamanlar sık sık dağlarda ritüeller gerçekleştirmektedir. Türk mitolojisi, çeşitli efsaneler ve semboller içerir. Dağlar, mitolojik hikayelerdeki tanrılar, kahramanlar ve doğa güçleriyle ilişkilidir. Pek çok alanda karşımıza çıkan dağ motifi müzik alanında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Türküler, Türk müziğinin temel bir parçasıdır, toplumun ortak hafızasını korur ve kültürel değerlerini yansıtır. Orta Anadolu bölgesi; Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Aksaray, Yozgat ve Sivas illerini içermektedir. Bu çalışmayla bu illere ait türküler incelenerek bunlardaki dağ metaforu ele alınacaktır. Bu dağ metaforuna hangi anlamlar yüklendiği belirlenerek bu anlamın Türk mitolojisinde bir yeri olup olmadığı tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: dağ, metafor, türküler, Orta Anadolu

ABSTRACT

BALLI, Şefika, Mountain Metaphor in Central Anatolian Folk Songs and its Meanings and Connotations, Master's Thesis, Nevşehir, 2024.

Turks are a people who have lived in various geographies throughout history. The characteristics of these geographies have played a major role in shaping Turkish culture. Factors such as climate, vegetation, water resources and agricultural potential have determined the settlements and lifestyles of Turks. The nomadic past of the Turks caused them to attribute a special meaning to the mountains. In Turkish mythology and beliefs, mountains played an important role as a part of nature. In ancient Turkish beliefs, the mountain was considered a sacred place where various gods and spirits resided. These beliefs are important for Turkish mythology. Turks have adopted various religions and belief systems throughout history. In the religion of Sky God, mountains are considered sacred places. In Shamanism, a widespread belief system among Turks, shamans often perform rituals in the mountains. Turkish mythology contains various legends and symbols. Mountains are associated with gods, heroes and forces of nature in mythological stories. The mountain motif, which appears in many areas, is also frequently encountered in music. Folk songs are a fundamental part of Turkish music, preserving the collective memory of the society and reflecting its cultural values. Central Anatolia region includes Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Aksaray, Yozgat and Sivas provinces. In this study, the folk songs of these provinces will be analyzed and the mountain metaphor in them will be discussed. By determining what meanings are attributed to this mountain metaphor, it will be determined whether this meaning has a place in Turkish mythology.

Key Words: mountain, metaphor, folk songs, Central Anatolia

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	2
1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	2
1.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	3
2. BÖLÜM	4
YÖNTEM	4
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	4
2.2. ARAŞTIRMANIN MATERYALİ	4
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	5
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	5
2.5. VERİLERİN ANALİZİ VE GÜVENİRLİĞİ.....	6
2.6. BU ÇALIŞMANIN PROBLEM CÜMLESİ.....	6
2.7. ARAŞTIRMANIN SORULARI.....	6
3. BÖLÜM	7
ALANYAZIN	7
3.1. YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	7
3.1.1. Kitap.....	8
3.1.2. Makale.....	12
3.1.3. Tez	19
3.1.4. İnternet Sitesi	23
3.2. MÜZİK KÜLTÜRÜ.....	23
3.2.1. Türkü Kavramı ve Tarihçesi	25
3.2.2. Orta Anadolu Türküleri.....	27

3.3. KÜLTÜREL TEMA	28
3.3.1. Eski Türk İnanç ve Mitolojisinde Dağ Metaforu	28
3.4. METAFOR NEDİR?	30
3.4.1. Metafor Terimi ve Benzer Terimler	31
3.4.2. Metaforların Sınıflandırılması	32
4. BÖLÜM	36
BULGULAR	36
4.1. ONTOLOJİK METAFORLAR	36
4.2. YÖNELİM METAFORLARI	79
4.3. DAĞIN HEM ONTOLOJİK HEM DE YÖNELİM METAFORU OLARAK KULLANILDIĞI TÜRKÜLER	91
4.4. DAĞIN HEM GERÇEK ANLAMDA HEM DE METAFOR OLARAK KULLANILDIĞI TÜRKÜLER	96
4.5. DAĞIN GERÇEK ANLAMDA KULLANILDIĞI TÜRKÜLER	99
5. BÖLÜM	118
TARTIŞMA	118
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	129
KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ	137
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM, ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	137
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	137

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İçinde dağ geçen türkülerin dağılımı.....	119
Şekil 2. İllere göre dağın gerçek anlamına ve metafor türlerine göre dağılımı.....	120
Şekil 3. Türkülerin gerçek ve metafor anlamları	121
Şekil 4. Türküler içerisinde dağın anlamları	121

KISALTMALAR DİZİNİ

TDK:	Türk Dil Kurumu
TRT:	Türkiye Radyo Televizyonu

GİRİŞ

Türk kültürünün zengin folklorik mirası içinde türkülerin özel bir yeri vardır. Türküler, halkın duygularını, düşüncelerini ve sosyal yaşamını dile getirir. Orta Anadolu türkülerinde ise doğanın, özellikle de dağların, bu duygusal ve kültürel ifadede önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Dağ hem coğrafi bir unsur olarak hem de sembolik bir anlatım aracı olarak türkülere derin anlamlar katar.

Dağ metaforuna, Orta Anadolu türkülerinde çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Bu anlamlar, türkülerde dile getirilen duygusal yoğunluğu ve anlatılan hikayelerin derinliğini artırır. Dağ, kimi zaman bir sevgiliye kavuşamamanın engeli, kimi zaman bir özlem ve hasretin sembolü, kimi zaman da güç ve direncin simgesi olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, dağ metaforunun türkülerdeki kullanımı, halkın doğayla kurduğu ilişkinin, yaşam mücadelesinin ve içsel dünyasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Bu tezde, Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforunun hangi bağlamlarda kullanıldığı ve bu metafora yüklenen anlamların neler olduğu incelenecektir. Çalışmanın amacı, dağ metaforunun türkülere kattığı derin anlam katmanlarını ortaya çıkarmak ve bu anlamların halkın kültürel ve duygusal dünyasındaki yerini anlamaktır. Bu doğrultuda, Orta Anadolu türküleri üzerinden dağ metaforunun çeşitli yönleri detaylı bir şekilde ele alınacak ve türkülerin içerdiği zengin sembolik anlamlar çözümlenecektir.

1. BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Bu çalışmanın genel amacı Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ metaforunu ve bu metafora yüklenen anlamları tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforuna ne oranda yer verildiği ve dağ metaforunun hangi anlamlarda kullanıldığı ortaya konulacaktır.

Çalışmanın türkü ile ilgili bölümünde türkü konusu üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulacaktır. Ancak burada türkünün kökeni ve kelime anlamı üzerinde durmakta fayda görülmektedir. Türkü, köken olarak incelendiğinde Arapça -i nisbet ekinin Türk sözcüğüne eklenmesi ile oluşmuştur (Kaya, 1999, s. 131, Güzel ve Torun, 2012, s. 153).

Kelime anlamı olarak ise türkü, hece ölçüsü kullanılarak yazılan ve yerel ezgilerle bestelenen şiidir (TDK, 1998, s. 1504). Türküler insanların yaşamlarının bir kesitidir. Bu açıdan türküler, acıların, sevinçlerin, ayrılıkların, özlemlerin velhasıl insana ait tüm yaşanmışlıkların sunulduğu anlatılardır. İnsanlar bu yaşanmışlıklarını doğadaki birçok öğeyle anlatmayı çoğu zaman en kolay yol olarak seçmişlerdir. Türkler de yaşamları boyunca doğayla iç içe oldukları için kendileri açısından önemli olayları doğadaki birçok metaforla anlatmayı tercih etmişlerdir. Özellikle dağın onların hayatında önemli bir yeri vardır. Dağ metaforu türkülerde bazen sığınılacak bir liman, bazen bir dert ortağı, bazen ise yaşadıkları acıların, ayrılıkların bir sorumlusu olarak görülmüştür. Türkülerde dağ, bazen bir dost, bazen ise düşmandır. Türk mitolojisinde dağın önemli bir unsur olmasının ya da eski Türk inanışlarında önemli bir yer tutmasının türkülerde dağ metaforunun çokça kullanılmasında bir etkisinin olup olmadığına araştırmamızın sonucunda ulaşılabilecektir. Bununla birlikte türkülerde dağın çokça kullanılmasında kültürel, coğrafi ya da duygu temalarından hangisinin ağır bastığı araştırmamızın sonucunda ortaya konulacaktır.

Bu tez çalışması, Anadolu'nun kültürel ve dini inançlarının türkülere nasıl etki ettiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu çalışma, Türk kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini anlamamızda önemli bir rol oynayacaktır. Böylece Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforunu anlamlandırma çalışması, Türk mitolojisinin ve inançlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Türküler aracılığıyla dağ metaforunun nasıl anlamlandırıldığına incelenmesi, Türk halk müziğinin kökenlerini anlamamızda etkili

olacaktır. Dağların Türklerin yerleşim yerlerini ve yaşam tarzlarını nasıl şekillendirdiği ve bu etkilerin kültürel ifadelerine nasıl yansdığı, eski Türk inanışları ve mitolojik açıdan incelenecektir. Sonuç olarak, bu çalışmayla Türk kültüründe dağ ve ona yüklenen anlamları görmekle birlikte dağın Orta Anadolu türkülerine nasıl yansdığı da tespit edilecektir. Böylece bu çalışma Türklerin tarihini ve kültürel mirasını daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Orta Anadolu'nun zengin kültürel dokusu içindeki türküler, yaşanan deneyimler ve hayatın zorluklarını ifade etmek için önemli bir araçtır. Metafor ise bir şeyin istenenden farklı bir şekilde ifade edilmesi ya da bir şeyin başka bir şeye benzetilmesidir. Bu sanatlı söyleyiş türkülerde çok fazla kullanılmaktadır. Türkülerde sıklıkla rastlanan ve derin anlamlar taşıyan metaforlardan biri de "dağ"dır. Bu araştırma, Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforunun kültürel, coğrafi ve duygusal anlamlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada Orta Anadolu illeri olan Kırıkkale'ye ait 55, Kayseri'ye ait 111, Kırşehir'e ait 136, Aksaray' ait 17, Yozgat'a ait 127, Nevşehir'e ait 45, Niğde'ye ait 29, Sivas'a ait 567 türküden içinde dağ geçen türküler belirlenerek bu türkülerin analizleri yapılacaktır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu alanda araştırma modeli, kullanılan materyal, veri toplama yöntemleri, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamlar adlı araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi yapılacaktır.

Işıkoğlu (2005) nitel araştırmayı olayları ve bilgileri şahsi ortamlarında derinlemesine ve uzun süreli incelenme olarak tanımlamıştır. Yıldırım ve Şimşek (2011) nitel araştırmayı "Olayların ve olguların doğal ortamlarında kapsayıcı bir şekilde incelendiği, veri toplama yöntemleri olarak doküman incelemesi, görüşme ve gözlem kullanıldığı araştırma." şeklinde ifade etmişlerdir.

Nitel araştırmalar insanların iç dünyalarını, duygularını, tecrübelerini detaylı bir şekilde anlamak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemle araştırmacılar, insan davranışları ardındaki nedenleri daha iyi anlama imkânı bulur. Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ sözcüğünün derinlemesine incelemek açısından nitel araştırma modeli gereklidir. Çünkü nitel araştırmalarda önemli olan olay ve olguların derinlerine inilerek yüzeyin altında yatanları ortaya çıkarmaktır. Doküman incelemesi yazılı belgelerin içeriğini dikkatlice ve sistemli bir şekilde incelemek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Kıral, 2020). Doküman incelemesi araştırılan konuyla alakalı bilgileri içeren yazılı materyallerin analizidir. Bu yöntem araştırma yapılacak çalışmanın amacına uygun kaynaklara ulaşma ve yapılan incelemeler sonucunda faydalı olacak bilgileri tespit etme konusunda yardımcı olur (Böyük, 2017).

2.2. ARAŞTIRMANIN MATERYALİ

Araştırmanın materyalini Yök Tez ve Dergipark'taki türküler, dağ ve metaforlar ile ilgili makale, tez; Ali Yakıcı'nın (2014) Türküler adlı kitabı, Bahaeddin Ögel'in (1995) Türk Mitoloji 2 adlı kitabı, Oğuz Cebeci'nin (2019) Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal

Özellikleri, George Lakof ve Mark Johnson'nun (2015) Metafor Anlam ve Dil kitabı ve Repertükül adlı internet sitesi oluşturmaktadır. Bu kaynaklar dışında birçok makale, tez ve kitaptan yararlanılmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Yakıcı'nın (2014) "Halk Şiirinde Türkü" adlı eserinden faydalanılmıştır. Eserin birinci bölümü Orta Anadolu türkülerine kaynaklık etmektedir. İkinci kısım ise metaforun türkülerdeki kullanımını açısından incelememize yardımcı olacaktır.

Mirzaoğlu'nun (2019) "Halk Türküleri" isimli eserinden faydalanılmıştır. Kitap yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Her bölümde türkülerle ilgili farklı bir konuya değinilmiştir. Eserde türkülerin işlevleri ve türkülerde mitolojik unsurlar kısmı çalışmamızda yararlandığımız bölümler arasındadır.

Tanyu'nun (1968) "Dinler Tarihi Araştırmaları" adlı kitabından faydalanılmıştır. Tanyu'nun eserinde farklı dinlerin perspektiflerinden dağların kutsallığı ve farklılıkları vurgulanmaktadır. Onun, Orta Anadolu illeri olan Kayseri, Nevşehir ve Yozgat'taki dağlarla ilgili görüşleri yapılacak çalışmaya katkı sağlayacaktır.

Anonim Halk Şiiri Üzerine" (Gözcüoğlu, 1989) ve "Türk Saz Şiiri" (Sakaoğlu, 1989), Sakaoğlu (1989) ise "Türk Saz Şiirine Genel Bir Bakış, "Neşet Ertaş Türkülerinde Bir Metafor Olarak Kadın", Mirzaoğlu'nun (2005) "Türkülerde Mitolojik Unsurlar", Önal, Önal ve Genç'in (2023) kaleme aldıkları çalışma, Eroğlu'nun (2014) araştırması ve alanyazında belirtilen kitaplar, tezler ve makalelerde geçen dağ, metafor ve türkü bölümleri araştırmada en çok yararlanılan kaynaklardandır.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmanın verileri konu ile ilgili tez, makale ve kitapların araştırması ile elde edilmiştir. Bu verilerden türkü, metafor ve Eski Türklerde dağ konuları ile ilgili detaylı bilgiler edinilmiştir. Repertükül internet sitesinde ise Orta Anadolu olarak kayıtlı ve bu bölgeye ait iller olan Kırıkkale, Kırşehir, Aksaray, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat'a kayıtlı olan türkü sözlerine ulaşılmıştır. Bu sözlerde detaylı bir içerik analizi yapılarak içinde dağ geçen türküler belirlenmiştir. Belirlenen türkülerin adı ve hangi ile ait olduğunun yanında dağın hangi anlamda kullanıldığı da aktarılmıştır. Dağın birden

fazla kullanıldığı türkülerde de içerik analizi yapılmış ve farklı anlamlarda kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmiştir. İçinde dağ geçen türkülerde dağın gerçek anlamda mı metafor olarak mı kullanıldığı belirtilip anlamları üzerinde durulmuştur. Araştırmada Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamlar belirlenerek metin analizleri grafiklerle ifade edilmiştir.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ VE GÜVENİRLİĞİ

Alanyazın ile ulaşılan veriler yapılan araştırma konusuna ve alt problemlerine göre incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ metaforu incelenirken dağlamak fiili konumuzun dışında yer aldığı için inceleme dışı bırakılmıştır. Türkü metinlerinde dağın birden fazla geçtiği bölümler teker teker ele alınmış ve metafor olup olmadığına ve hangi anlamda kullanıldığına yer verilerek içerik analizi yapılmıştır.

2.6. BU ÇALIŞMANIN PROBLEM CÜMLESİ

“Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamlar nelerdir?” şeklinde tespit edilmiştir.

2.7. ARAŞTIRMANIN SORULARI

İçinde dağ geçen Orta Anadolu türkülerinde ontolojik metaforlar nelerdir?

İçinde dağ geçen Orta Anadolu türkülerdeki yönelim metaforları nelerdir?

Aynı türküde hem ontolojik hem yönelim metaforu olan Orta Anadolu türkülerini nelerdir?

Dağın gerçek anlamda kullanıldığı Orta Anadolu türkülerini nelerdir?

Aynı türküde dağın hem gerçek hem metafor olarak kullanıldığı Orta Anadolu türkülerini nelerdir?

3. BÖLÜM

ALANYAZIN

Bu bölümde araştırma konumuzla ilgili alanyazın çalışması yapılmış olup konuyla alakalı kaynakların detaylı incelemesi yapılmıştır. Ayrıca konuyla alakalı kaynaklar Eski Türklerde dağ, türküler ve metafor olmak üzere değerlendirilip kaynaklar arasında karşılaştırmalara yer verilmiştir. Alanyazın incelemesinde araştırma konumuzla ilgili tez, makale ve kitaba rastlanmamakla birlikte türküler, Eski Türklerde dağ ve metafor konusunda çeşitli kaynaklara ulaşılmıştır. Aşağıda konumuz ile yararlandığımız kaynaklara detaylı yer verilmiştir.

3.1. YARARLANILAN KAYNAKLAR

“Orta Anadolu Türkülerinde Dağ Metaforu ve Bu Metafora Yüklenen Anlamlar” konulu çalışmada Dergipark, Yök Tez Merkezi, Google Akademik, Ulakbim siteleri ve konuyla alakalı kitaplar ve makaleler taranmış olup çalışmanın daha ayrıntılı araştırılması açısından konumuzun dört başlıkta incelenmesinin uygun olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda alan yazını konuyla ilgili kitaplar, makaleler, dergiler ve internet siteleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada “Orta Anadolu Türkülerinde Dağ Metaforu ve Bu Metafora Yüklenen Anlamlar” konulu bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. YÖK Tez’de türkülerle ilgili 295 adet tez yazıldığı görülmüş, ancak halk bilimi ve folklor alanında sınırlı çalışmaya rastlanılmıştır. Ancak sınırlı da olsa konuyla ilgili belli bir ili kapsayan ya da başlı başına dağ metaforunu içine alan çalışmalar bilinmektedir. Literatür taraması yapılırken anahtar kelime olarak türküler, metafor, dağ, eski Türklerde dağ, mitolojide dağ, Orta Anadolu türküler, türkülerin anlamları, dağ metaforu gibi kelime ve kelime grupları kullanılmıştır. Çalışma için yapılan literatür taraması sonucunda çok fazla akademik yayına ve kitaba ulaşılmıştır. Türküler, türkülerde semboller, eski Türklerde dağ kültürü, mitolojide dağ konularında ise oldukça fazla yayına ulaşılmıştır. Çalışmaya katkı sağlayacak araştırmalar ayrıntılı incelenmiştir.

Alan yazın çalışmasına katkı sağlayacağı düşünülen kitap, makale, tez ve internet sitesi ayrı ayrı ele alınmıştır. Konu ile alakalı kaynaklar tespit edildikten sonra gerekli okuma ve incelemeler yapılmıştır. Öncelikle kaynağa yer verilmiş, daha sonra da bunun

içeriğinde konu ile ilgili nelerin olduğu öz olarak ortaya konmuştur. Bununla yetinilmeyip farklı görüş ve düşüncelerin olduğu yerlerde karşılaştırmalar yapılmıştır.

3.1.1. Kitap

Konuyla ilgili temel kitaplar incelenerek bunların içeriği ile ilgili gerekli bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın ana noktasını metafor, türküler, dağ oluşturduğu için bu kaynaklara odaklanılmıştır. Türkülerle ilgili tanım, tasnif konularına değinilirken metaforla ilgili Batı kaynaklarındaki metafor algısı, doğuşu, gelişmesi ele alınmıştır. İncelenen kaynaklar ile ilgili değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

Ögel'in (1995) "Türk Mitolojisi 2" adlı eseri çalışmada en çok katkı sunan eserler arasındadır. Ögel'in kırk bir bölümden oluşan eserinde otuz dördüncü bölüm olan "Türk Düşünce ve Geleneğinde Dağlar" başlığı çalışmada faydalanılan en önemli bölümdür. Ögel'e göre Göktürk Yazıtları'nda ve Kaşgarlı Mahmut'un eserindeki deyim ve atasözlerinde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır. Bu eserlerde dağ kavramının mitolojiden beslenmediği görülmektedir. Göktürk Yazıtları'nda geçen "Kemiklerin dağ gibi yığılıp yattı" cümlesi çok kişinin öldüğünü anlatan bir benzetme ifadesidir. Kutadgu Bilig'de ve Manas Destanı'nda dağ bir benzetme aracı olarak metinlerde kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'e göre dağlar ibadet yeridir ve bu dağlar gerçek hakikate erme yeri olarak düşünülmektedir. Yine aynı eserde Türklerin oba kültürünün etkisiyle mezarlarını tepe şeklinde yaptıklarından bahsetmektedir. Kutadgu Bilig'de bu mezar yükseltilerine tepe manasındaki kötki denmektedir. Abakan Şamanlarının dualarında birçok mitolojik dağ geçmektedir. Altay dualarında ise sadece Altay dağları geçmektedir. Bu dualarda Altay dağları övülmektedir. Yine Dede Korkut'ta dağları övme, dağlara beddua etme bulunmaktadır. Dede Korkut'ta Oğuzlar, dağlara dua eder, dağlardan kendilerine yardım etmesini ister, şifa diler, dağlar üzerine ant içerler. Yine Oğuzlar dağlarla konuşur ve dağlardan kendilerine cevap vermesini istemektedir. Ögel'e göre Ötüken ve Tanrı dağları Türkler için kutsal dağlardır. Er Targın Destanı'nda Er Targın Nogaylarla mücadelesinde Nogaylara yenilmiştir. Yaralanan Er Targın Bulgar Dağı'nın eteklerinde Bulgar Dağı'na seslenerek bu dağdan yardım beklemektedir. Türkler, dağları alplere benzetmişlerdir. Dede Korkut'ta ve Göktürk Yazıtları'nda kemiklerin dağ gibi yığıldığı, Manas Destanı'nda ise yiğitlerin dağ gibi dağların da yiğitler gibi görüldüğü ifadesi geçmektedir (Ögel, 1995).

Turan ve Ozan'ın (2015) Türk Mitolojisine Giriş adlı kitabı çalışmaya katkısı olan eserlerdendir. Eserde Türk mitolojisiyle ilgili bilgiler sunulmaktadır. Kitabın Türk Mitolojisinde Kutsal Kültler bölümünde yer alan “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü” başlıklı makale çalışmada yararlanılacak eserler arasındadır. Ozan'ın (2015) kaleme aldığı makalede atasözleri, deyimler, şiir, türkü, destan, hikâye ve roman gibi edebi türlerde dağ kültürünün izleri görülmektedir. Bunun yanında yazar, dağ kültürünün kıyafetlerde, süslemelerde, el sanatlarında hatta ad verme geleneğinde etkilerinin olduğuna değinmiştir. Yazara göre dağ kültüne bu kadar geniş yer verilmesi Türklerin mitik düşünceye önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu mitik düşünce “ıduk yer-sub” diye adlandırılan anlayışın yansımalarıdır. Bu anlayışa göre her Türk boyunun kutsal bir dağının olması ve bu dağın kendilerini koruduğuna inanmalarıdır. Yazara göre dağların özel olarak görülmesinin nedeni onların kutsal olarak kabul edilmesinin yanında dağların bir tören, dilek mekânı olmasıdır. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte yer-su inanışının yerini eren ve veli inanışı almıştır. Yazarın dağlarla ilgili diğer görüşü ise dağların tüm canlılar için bir yaşam merkezi ve güven alanı olduğudur. Yazar dağların çokluk, güç, büyüklük gibi bir ölçü birimi olarak da görüldüğünden bahsetmektedir (Ozan, 2015).

Harva'ya (2015) göre Orta Asya halkları dünyanın merkezinin görkemli bir dağ olduğunu düşünür. Abakan Tatarları bu dağı Demir Dağı olarak adlandırmıştır. Altay Türkleri yaşadıkları bölgedeki dağları Tanrı olarak kabul etmiştir. Bunun yanında efsanelerinde yer alan bir Altay dağını Bey olarak isimlendirmişlerdir. Altın dağ ise Altay Tatarlarının Baş Tanrısı Bay Ülgen'in oturduğu, gökyüzünde bulunduğu inandıkları dağdır.

Yakıcı'nın (2014) “Halk Şiirinde Türkü” adlı eseri türkülerle ilgili yapılan araştırmaya kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde türkülerle ilgili tanım, tasnif, kaynak ve Türk şiirinde türkülerin yeri konularına değinilmiştir. Eserin ikinci bölümünde türküler vezinleri bakımından, konuları bakımından, yapıları bakımından, ezgileri bakımından, icra edildiği bölge, il, ilçe, köy bakımından sınıflandırılmıştır. Eserin birinci bölümü çalışmamıza Orta Anadolu türkülerine kaynaklık edecektir. İkinci kısım ise metaforun türkülerdeki kullanımı açısından incelememize yardımcı olacaktır.

“Tüm Türküler” adlı kitap tüm türkülerin tek bir kaynaktan toplanması açısından önem arz etmektedir (Yücel, 2009). Eserde tüm türkülerin yer almasının yanında türkülerde geçen birçok kelimenin anlamının verildiği bir sözlüğün de bulunması türkülerin doğru anlaşılması bakımından önemlidir. Yücel eserini hazırlarken sadece TRT repertuarına bağlı kalmamış, notaya alınmamış, yöresel olarak kalmış türkülerini de kayıt altına alarak halk kültürüne de önemli bir hizmette bulunmuştur. Ayrıca yazar, yöresel söyleyiş özelliklerine dikkat ederek türkü sözlerini yazarken genizden söylenen “Ğ” harfini kullanmayı uygun bulmuştur. Bunun yanında türkü sözlerini belirtmeden evvel türkülerin kaç vuruşluk olduğu, hangi yöreye ait olduğu ve kaynak kişisini belirtme gereği duymuştur.

Mirzaoğlu'nun (2019) “Halk Türküleri” isimli eseri de incelememizde faydalanılan önemli kaynaklar arasındadır. Kitap yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Her bölümde türkülerle ilgili farklı bir konuya değinilmiştir. Eserde türkülerin işlevleri ve türkülerde mitolojik unsurlar kısmı çalışmamızda yararlandığımız bölümler arasındadır. Bu bölümde efsane konulu türküler başlığı altında geyik avının türkülerde konu edinmesine ve Türk Mitolojisinde geyik motifine değinilmiştir. Bunun devamında ay, yıldız ve güneş sözcüklerinin Türk mitolojisinde ve türkülerdeki yeri üzerinde durulmuştur. Asıl konumuzu içine alan dağ kültü ile ilgili mitolojiden kesitler sunulduktan sonra konuyla ilgili türkü örneklerine değinilmiştir. Eserde dağın yanında ağaç, su, kartal, turna, kaz, kuğu, ördek ve elma gibi sözcüklerin mitolojideki yerine ve bu sözcüklerin geçtiği türkü örneklerine yer verilmiştir. Yine yazarın “Türküler, Anadolu insanının yaşamına dair önemli ip uçları sunar. Her türlü içtenlikleriyle, geçmişten günümüze sürekli bir bağ kurarlar. Türküler, bir yandan mitolojik geçmişe işaret ederken diğer yandan günlük yaşam gerçekliklerini de yansıtabilirler.” ifadeleri yapacağımız çalışmada metaforun kullanışı ile ilgili bize ipuçları sunmaktadır. Türkülerdeki dağ metaforunun gündelik hayatla ilgili bir anlatım mı yoksa mitolojik çağlara dayalı bir geleneği ifade eden metaforik bir anlatım mı olduğu yapmakta olduğumuz araştırma sonucu ortaya konulacaktır.

Yapılan çalışmaya önemli katkısı olan bir diğer eser ise Tanyu'nun (1968) “Dinler Tarihi Araştırmaları” adlı kitabıdır. Tanyu eserinde ilahi dinlerde ve eski Türk inanışlarında dağ ve Anadolu mitolojisinde dağ imgesini derinlemesine incelemiştir.

Metinde, semavi dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da, Tanrı'nın insanlara ilahi mesaj gönderdiği mekânları geniş bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Tanyu'nun bildirdiğine göre, bu dinlere ait kutsal kitaplarda öne çıkan kutsal dağlar arasında Sina Dağı, Karmel Dağı ve Zeytin Dağı gibi mekanlar bulunmaktadır. Bu dağlar, özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlıkta önemli olayların geçtiği ve Tanrı'nın tecelli ettiği yerler olarak kabul edilir.

Tanyu'ya (1968) göre, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta, özellikle Sina Dağı'nda Hz. Musa'nın Rabbi ile görüşmesi, meydana gelen olaylar, mistik bir anlam taşıyarak Tur-ı Sina adıyla sembolize edilmiş. İslam inancında dağların, Allah'ın yarattığı yükselteler olduğu düşünülmüş ve dağların Tanrı'nın mekânı olarak görülmediği vurgulanmıştır. İslam'da dağlar, sadece peygamberlere vahiylerin geldiği yerler olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Tanyu'nun eserinde farklı dinlerin perspektiflerinden dağların kutsallığı ve farklılıkları vurgulanmaktadır. Onun, Orta Anadolu illeri olan Kayseri, Nevşehir ve Yozgat'taki dağlarla ilgili görüşleri yapılacak çalışmaya katkı sağlayacaktır. Bunun yanında yazarın dağ metaforunu birçok açıdan ele alması, bu eserin yapılacak çalışmada kaynak eserler arasına girmesini sağlamıştır.

“Türk Mitolojisi” adlı eserde Oğuzların, Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin mitolojisine değinilmiştir (Boratav, 2016). Bu eserde Türkiye Türklerinin mitolojisiyle ilgili yaşayan ya da unutulmuş birçok inanışlarının kaydı yapılmıştır. Eserde Türklerin tarihçesinin yanında Türk boylarının dağılımını anlatan görsellere yer verilmiştir. Alfabetik sıraya göre mitolojik bir sözlük olan çalışma birçok konuda bilgiye başvurulacak önemli bir kaynaktır. Boratav'a göre Türklerin Orta Asya'daki birçok dağ isimlerini yeni yerleştikleri yerlerdeki dağların isimleri ile değiştirdiği görülür. Kaf Dağı, Ağrı Dağı, Bingöl Dağları, Elbruz Dağı, Hasan Dağı, Ali Dağı, Nemrut Dağı, Kaz Dağı, Boratav'ın eserinde kısa mitolojik hikayelerin anlatıldığı dağlardır.

Roux'un (2005) kitabı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde evrendeki insan, hayvan ve bitkilerden bahsedilmektedir. Evreni oluşturan bu üç unsur arasındaki çatışmalar, ittifaklar ve ilişkiler üzerinde durulur. Yine aynı bölümde bitki ve hayvanların büyü amacıyla kullanımı, yasaklar, kutsananlar ve kurban konusuna değinilir. İkinci bölümde ise insanlar-hayvanlar ve insanlar-bitkiler arasındaki mitsel kökenler üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu araştırmasında Sieroszewski'nin düşüncelerine yer vermiştir.

Sieroszevski, “Her varlığın bir ruhu vardır ve bu ruh, yaşam derecesine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bitkilerden, insanlardan, dağlara kadar her şeyin bir yaşamı vardır” (Roux, 2005, s. 36) demiştir.

Lakoff ve Johnson (2015) çalışmalarında metafor sözcüğüne yeni bir bakış kazandırmıştır. Eserde, metaforun sadece dille ilgili bir sanat olmayıp bir düşünce biçimi olduğu savunulur. Otuz bölümden oluşan eserde metafor konusu derinlemesine incelenmiştir. Dilimizde metafor sözcüğü benzetme, istiare ve metonimi gibi söz sanatlarını karşılar. “Bir şey anlatmak için başka şeyden yararlanma” olarak bilinen metaforlar, Lakoff ve Johnson’a (2015) göre dilin yanında düşüncenin şekillenmesinde de önemli rol oynamaktadır. Yani metaforlar sadece dilin zenginleştirilmesi amacıyla kullanılmayıp bunun yanında düşüncenin daha net ve kolay anlaşılır bir şekilde iletilmesi bakımından önem arz etmektedir. Eser, metaforik düşüncenin dilsel bir zenginliğin ötesinde felsefe, psikoloji, hukuk hatta matematik alanında katkılarının olduğunu savunur. Bu eserde metaforla bilinenden yola çıkılarak bilinmeyeni somutlaştırıp içsel dünyamızı aydınlatmanın mümkün olduğu ifade edilir.

Buraya kadar alanyazın ile ilgili kitaplar değerlendirilmiştir. Görüleceği üzere türkü konusunda daha fazla kitap bulunmakla birlikte metafor konusuyla ilgili sınırlı kaynaklara rastlanmıştır. Aşağıda ise alanyazın konusu ile ilgili makaleler üzerinde durulacaktır.

3.1.2. Makale

Konumuzla ilgili alanyazın makaleleri kitaplara göre daha zengindir. Üstelik bunların bazıları kitap boyutunda uzun makalelerdir. Yine bu bölümde de alınan kaynaklar başta zikredilmiş daha sonra bunların öz olarak neyi ifade ettiğine yer verilmiştir. Burada sadece makalelerin özü verilmemiş, aynı zamanda farklı bakış açıları arasında değerlendirmeler yapılmıştır.

Türk Dili Dergisinde (Haziran, 1989) yer alan “Anonim Halk Şiiri Üzerine” (Gözaydın, 1989) ve “Türk Saz Şiiri” (Sakaoğlu, 1989) adlı makaleler türkünün tanımı ve tasnifi açısından faydalanılan kaynaklar arasındadır. Gözaydın makalesinde yörelerine göre mâni örnekleri verdikten sonra türkü konusuna değinir. Yazara göre türkü örneklerine Doğu Türklerinde (Türkmenistan, Özbekistan vd.) 15. yüzyılda rastlanırken,

Anadolu Türklerinde ise 16. yüzyılda rastlanmaktadır. Ayrıca makalede, türkünün Anonim Halk Şiirinin en eski örnekleri arasında olduğuna değinilir. Türkülerin usullü ve usulsüz olmak üzere ikiye ayrıldığını savunan yazar, usullü türkülerini oyun havaları olarak belirtir ve yörelere göre Kırık Hava, Karşılama, Şıkıltım, Horon, Datdiri, Sümmani ağzı gibi isimler aldığını ifade eder. Bunun yanında koşma, ninni, güzelleme, yiğitleme ve taşlama da usullü türküler arasında yer almaktadır. Usulsüz türkülerin ise uzun havalar başlığı adı altında ağıt, bozlak, Çukurova, hoyrat, kayabaşı, koşma, maya ve yiğitleme isimleriyle yörelere göre farklı isim ve icra şekilleri vardır (Gözaydın, 1989). Sakaoğlu (1989) ise “Türk Saz Şiirine Genel Bir Bakış” adlı makalesinde 16, 17, 18, 19, 20. yüzyıllara ait Türk saz şairleri ve onlara ait şiirlere yer vermiştir.

“Neşet Ertaş Türkülerinde Bir Metafor Olarak Kadın” adlı makalesinde, Neşet Ertaş’ın bağlı bulunduğu abdallık geleneğinin açıklanmasından sonra metafor kavramından bahsedilmektedir. Batı kökenli metafor teriminin kullanımının sadece bir söz sanatı olarak görülmediği, düşünce ve eylemi ifade eden bir kullanımı olduğundan bahsedilir. Dilimizde ise sadece bir söz sanatı olarak yer aldığına değinilir (Kabadayı, 2019).

Mirzaoğlu’nun (2005) “Türkülerde Mitolojik Unsurlar” isimli makalesinde ise türkülerdeki mitolojik unsurlar açıklanmıştır. Bu mitolojik unsurların efsane konulu türkülerde yer alan mitolojik unsurlar ve dağın metafor biçiminde kullanılması olmak üzere iki başlıkta ele alındığı görülmektedir.

Önal, Önal ve Ozan Genç’in (2023) kaleme aldıkları çalışmada TRT repertuarında bulunan 63 Kırşehir türküsü içerisinde Neşet Ertaş’ın kaynak kişisi olduğu 6 türkü değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Bu çalışmayla müzik ders kitaplarında değerler eğitimi açısından milli kültürümüzün en önemli öğelerinden türkülere yer verilmiş. Bu türkülerde de abdallık geleneğinin son temsilcisi Neşet Ertaş’a ait türkülere değinilmesinin önemli olduğundan bahsedilmiştir.

Eroğlu’nun (2014) çalışmasında halk müziği ve Türk halk müziği kavramları detaylı açıklandıktan sonra yöre, üslup ve tavır kavramları üzerinde durulur. Yörenin belli müziksel benzerlikleri taşıyan yerleri ifade ettiğinden, üslubun kişisel davranış veya tarzı ifade ettiğinden, tavrın ise daha çok bölgeye özgü çalma ya da söyleme olarak açıklanması gereğinden söz edilmektedir.

“Müzik Coğrafyası-Türkülerdeki Coğrafya” adlı çalışmada müzik coğrafyası teriminin doğuşu ve bu alandaki ilk çalışmalar ele alınmıştır. Dünyadaki müzik coğrafyası çalışmalarının 1970’li yılların başlarında ortaya çıktığından söz eder. Bu çalışmada yeryüzü şekillerinden dağ, nehir, su, deniz, yayla vb. yağış şekillerinden kar, su, sel vb. hava şartlarından türkülere yansıyan örneklere değinilir. Eserin içerisinde bulunan coğrafya konu başlığı altında “dağ” ifadesine ayrılan yerin incelememizde en çok yararlanılan bölüm olacağı düşünülmektedir (Uğur, 2015).

“Türkü Sözlerindeki Metaforik Anlatım” adlı çalışmada türkü sözlerinde yer alan ölüm, ecel, varlık, hayat, aşk ve sevdaya dair metaforlara yer verilmiştir. Türkü sözlerindeki bu derinlik, türkü yakıcının ya da türkünün içinde bulunduğu toplumun yaşamı algılayış ya da sorgulayış biçimini gösterir. Bu sorgulamanın metaforik ifadelerle anlatılmaya çalışılması türkülerde söylemin daha etkili olduğunu ve dinleyenler üzerinde de derin bir hissiyat oluşturduğunu gösterir (Yıldırım, 2017).

Tapu ve Şahin (2020) yaptıkları çalışmada türküler hakkında bilgi verdikten sonra Aksaray türküleri çeşitli motif ve unsurlar bakımından incelemiştir. Çalışmada yer alan on iki Aksaray türküsünün makamlarına, kaynak kişisine, türkü sözlerindeki temalara, kadın ya da erkek söylemli oluşuna, kıyafet ve aksesuar kullanımına kadar birçok alanda sınıflandırılması yapılmıştır. Orta Anadolu’da bulunan Aksaray iline ait türkülere yer veren bu çalışma, incelemede yararlanılacak bir diğer eserdir.

Şahin, Ölmez ve Kılıçarslan (2019) çalışmalarında Kırşehir türkü sözlerinde yer alan yöreye özgü giyim ve dokuma araçları üzerinde durur. Çalışmada Kırşehir yöresi türküleri, halk kültürü ve Kırşehir yöresinin tarihçesi de yer alır. Eserde yer alan Kırşehirli sanatçı Şemsi Yastıman’a ait “Türk’ü anlamak isteyen türkü dinlesin” sözü türkülerin metaforik bir anlatım tarzları olduğunu ortaya koymaktadır.

Kitaplık dergisinin 2003 yılında basılan 63. sayısında yer alan “Edebiyatta Dağ” isimli çalışma; şiirde, Dede Korkut’ta, Türk edebiyatında dağ imgesine şiirsel bir bakış kazandırmıştır. Aynı dergide yer alan “Kutsal Dağlar Efsanevi Dağlar” adlı makalede dağ imgesinin birçok uygarlıkların dikkatini önemli ölçüde çektiği üzerinde durulur (Roux, 2003). İsrail, Yunanistan, Çin, Japonya, Kamboçya ve Estonya’da dağ önemli bir imge iken; Eski Mısır, Almanya ve Slavlara ait bölgelerde ise geri planda kalmıştır.

Durak (2003), çalışmasında Ege bölgesindeki pek çok dağ ile Yunanistan'daki dağa Olimpos denilmesinin şaşırtıcı olduğundan bahsetmiştir. Yazar, aynı zamanda Türk şiirinde dağın anlamlarını sınıflandırmıştır. Ona göre:

1. Dağ yüce olandır.
2. Dağ, özgürlük mekânıdır.
3. Dağ güzeller, güzellikler mekânıdır.
4. Dağ tanrısalıya yaklaştıran yerdir.
5. Dağ, öte yaşamsal uzamdır.
6. Dağ hayat verici dinamiktir
7. Dağ umuttur
8. Dağlar dosttur.
9. Dağlar özlemdir.
10. Dağ engelleyicidir.
11. Dağ ve dağ başı üzüntü vericidir.
12. Dağ yalnızlıktır
13. Dağ onurdur
14. Dağ çekilen çiledir
15. Dağ, dağın ardı, göz ardı edilmiş insanların yeridir.

Durak'ın (2003) yazısında Türk şiirinde dağların anlamları on beş başlıkta sınıflandırılmış ve her başlık için örnek şiirler verilmiştir. Dağ metaforunun bu on beş başlıkta sıralanması yapılan araştırmada dağın metaforik kullanımının belirlenmesi açısından kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Türkler konargöçer yaşamın bir belirtisi olarak tabiatın bir parçası olmuştur. Bu durum onların benliklerine ve meydana getirdikleri eserlere yansımıştır. Bu eserlerden birisi de türküdür. İnsanoğlunun yaşamının bir aynası olarak türküler, sevincin, hüznün, heyecanın, öfkenin kısacası insana ait tüm duyguların dile getiriliş şeklidir. Türkler türkülerini oluştururken de tabiatı kopmamış, kendileri için önemli olan tabiat unsurlarına yer vermişlerdir. Gürbüz ve Şahin'in (2012) yaptıkları çalışmada türkülerde en fazla geçen coğrafi kelimenin dağ olduğu, ondan sonra da gül ve suyun geldiği görülmüştür. Bu araştırmaya göre dağ kelimesi 875 türküde yer almıştır (Gürbüz ve Şahin 2012).

Polat (2020) makalesinde mitolojinin eski insanların yaşamlarına ait önemli ipuçları verdiğinden bahsetmektedir. Türk destanlarında dağların önemi üzerinde durulur. Örnekler verilerek Orta Asya halklarının dağ kültürüne bakış açısı ifade edilmektedir. Dağ kültürü inancının sadece Türk boylarında olmayıp Sümerlerde, Çin, Japon, Hint, Hitit, Amerikan yerlileri, Yunan, Afrika, Gürcü ve Rus mitolojilerinde de yer aldığı örnekler verilerek aktarılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde dağ kültürüne bağlı varlıkların Alması (Koca ayak, Yet, Al bastı) dağ iyisi, dağ ihtiyarı gibi adlar olarak çeşitli halk inanışlarında yer aldıklarından bahsedilmiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde jeolojik zaman ile mitolojik zamanın birbirini etkilediği üzerinde durulmuştur. Erken Tunç devrinde (MÖ 3000) madenin işlenmeye başlamasıyla ataerkil döneme geçildiği üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan anaerkil olarak yer, su, ateş güneş, ağaç kültlerine; ataerkil olarak da dağ, gök, demir ve atalar kültlerine vurgu yapılmıştır.

“Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü” adlı araştırmada dağların kimi zaman kutsal bir mekân, kimi zaman vahye ulaşılan yer, kimi zaman da dünyanın merkezi olarak ifade edildiği görülmektedir (Baş, 2013). Dağ kültürünün hem Türk boylarında hem de Japon, Yunan, Hindu, Şıva, Sümer, Moğol gibi birçok farklı milletin mitolojisinde önemli bir yerinin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yapılan araştırmada Türklerde, Müslümanlığı kabul ettikten sonra da dağ kültürü inancının etkisinin devam ettiği bildirilmektedir. Hatta eski Türklerdeki yer su kültürü inancının bugünkü vatan kelimesi ile bağdaştırılarak bu dağların vatan toprağı olarak kabul edilip üstün ve önemli görüldüğü üzerinde durulmuştur.

Kitaplık dergisinin 65. sayısında metafor kelimesi derinlemesine incelenmiştir. Salman'a (2003) ait “Dilin Düşevreni: Eğretileme” adlı yazıda metafor sözcüğünün Türkçe eğretileme sözcüğünün karşılığı olduğu belirtilir. Eğretileme bir benzetme türü olduğu için imgelem zenginliğinin çok geniş olduğundan bahsedilir. Bu benzetme türünde neyin neye, ne kadar benzetildiği okuyucunun hayal dünyasına bırakılmıştır. Çalışmaya göre eğretileme (metafor) dörde ayrılır:

1. Kapalı Eğretileme: Benzeyenin açıkça verilmediği eğretilemedir.
2. Karma Eğretileme: İki ya da daha fazla benzetmenin iç içe verildiği benzetmedir.
3. Ölü Eğretileme: Üzerinden uzun zaman geçmiş kalıplaşmış eğretilemelerdir.
4. Eksilteli Eğretileme: Birden fazla anlam çıkarılabilecek eğretilemelerdir.

Yazara göre eğretileninin tam anlamıyla açıklanamaması ya da kişiden kişiye farklı hisler uyandırması sonsuz çağrışımlar içermesi dilsel bir zenginliği gösterir.

Aynı dergide yer alan “Eğretileme 5. Töz” adlı çalışmada eğretileme sözcüğünün bir şeyi başka bir şeyle anlatma sanatı olarak ifade edileceği, metaforun ise bir yerden başka bir yere ulaştırmak anlamında olduğu belirtilir (Teoman, 2003). Aynı zamanda metafor sözcüğünün eğretileme sözcüğü ile karşılanamayacağından bahsedilmektedir. Metaforun eğretilmeden çok daha geniş ve derin bir anlam değişimi olduğu ifade edilmiştir. Bu farklı ifade biçimleri, Doğu ve Batı düşünceleri arasındaki farklılığın dile de yansımaları olarak görülür. Yine aynı çalışmada Batılı yazın kuramcıları eğretileme ile ilgili çok detaylı araştırmalar yaparken Türk edebiyatında aynı ölçüde ayrıntılı araştırmaların yapılmaması eleştirilmiştir. Bu bakımdan bu makale Yurdanur Salman’ın “Dilin Düşvreni Eğretileme” adlı makalesinden ayrılır. Yurdanur Salman metafor sözcüğünün eğretileme sözcüğü ile ifade edileceğinden bahsederken “Eğretileme 5. Töz” adlı çalışmada eğretileme sözcüğünün metafor sözcüğünü tam anlamıyla karşılamadığı üzerinde durulur.

Daşçioğlu (2015) ise makalesinde metafor kavramının sadece edebiyat ve dil bilimin dışında felsefe, retorik, bilişim psikolojisi araştırmalarında da kullanıldığından bahsetmektedir. Adı geçen makalede dilimizde de metafor ve metonim kavram alanının genişlemesinin ve bu kelime yerine birçok sözcük kullanılabilmesinin önemli bir problem alanı oluşturduğu ifade edilmektedir. Ad aktarması, mecaz, eğretileme, ödünçleme, deyim aktarması gibi terimlerin kullanımı, aslında çoğunlukla metafor ya da metonim terimlerini de içine almaktadır. Makalede yazar Platon, Aristo, Aquinas, Nietzsche, Jakopson’un metafor hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir. Yazar, Platon’un metaforun bir dilsel süslemenin ötesine geçmesinin insanı gerçeklerden koparacağını ifade ettiğini belirtmiştir. Aristo'nun ise metafor kullanmanın bir yetenek belirtisi olarak gördüğüne değinir. Thomas Aquinas’un ise gerçekleri öğrenmenin metaforları bilmekten geçtiğini söylediğini belirtir. Nietzsche de metafor ile gerçek kavramlar üzerinde durur. Roman Jakopson ise metaforun sözcük eksenli bir düşünce boyutundan öte cümle eksenli bir düşünce gerçeği olduğunu belirtir. Makalede, edebi eserlerde çeşitli sanatların kullanılmasının gerekliliğinden bahsedilir. Benzetme kullanılarak yapılan edebi eser genellikle şiirdir ve şiirde metaforik (seçme) işlemi yapılır. Düz yazıda ise diğer

konularda yapılan yer değiştirme, birleştirme (metonimik) işlemi uygulanır. Hem döz yazıda uygulanan metonimik hem de şiirde yapılan metaforik, dilde yaratıcılığın uygulanması bakımından önem arz etmektedir.

“Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar” adlı çalışmada metafor sözcüğü hem sanat hem de bilim dallarında sıkça kullanılır (Demir ve Yıldırım, 2019). Bu çalışmada dilimizde metafor kullanımının uzun bir geçmişe dayandığı ancak bu konu üzerine yeterince çalışma yapılmadığı vurgulanır. Burada aynı zamanda metafor kelimesinin “meczaz” ifadesi yerine kullanılamayacağı, meczaz sözcüğünün metafor sözcüğünü karşılamadığı eleştirisinde bulunmaktadır.

Demir’in (2009) çalışmasında Batı ve Doğu kültürlerinde farklı anlamlar ve özelliklere sahip olsalar da "metafor" ve "istiare" terimlerinin bulunduğu dil ile ilgili olduklarından bahseder. Metafor, insanın doğal dil yeteneğinin bir şekilde ortaya çıkan zihinsel ürünleri olarak görölmüştür. Yazara göre, kavramsal olarak her iki sözcük arasında kesin ayrımlar olmasa da asıl farklılık bu sözcüğe yüklenen anlamlarda mevcuttur. Edebiyat ve düşünce dünyamızda genellikle "istiare", belirli kurallara uygun olmayan bir retorik imkânı olarak görölür. Batı’da ise "metafor", kapsamı genişletilerek neredeyse "gerçeğin kendisi" olacak kadar yaygın bir anlam yelpazesine ulaşmıştır.

şahan’ın (2017) “Metafor Ne Değildir” adlı makalesinde Batı’da ve dilimizde metafor kelimesine farklı anlamlar yüklenmesinden bahsedilmektedir. Bu makalede Türkçede metafor kelimesine karşılık olarak meczaz, istiare, deyim aktarması, eğretileme gibi birçok kelime olduğu için bir anlam karşıklılığı bulunduğu ifade edilmektedir. şahan’a göre metafor kelimesinin eğretileme sözcüğü ile karşılanamamasının nedeni, Türkçede bu kelimeyi karşılayacak birçok kelime olması ve bundan doğan anlam karşıklılığıdır. Demir’e (2009) göre ise Batı’da kelimenin anlam genişlemesi yoluyla daha farklı alanlarda da kullanıldığı üzerinde durulur.

Alanyazın konusundaki kitap ve makalelerden sonra konu ile ilgili birçok yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmıştır. Aşağıda yararlanılan bu çalışmalara ayrıntılı yer verilmiştir.

3.1.3. Tez

Yayınlanmış kitap ve makalelerin yanında bu yüksek lisans ve doktora tezlerinin de bulunması çalışmamıza zenginlik katmıştır. Kitaplarda ve makalelerde sınırlı sayıda olan dağ bahsi tez çalışmalarında bize yeterli bir bilgi ve bakış açısı sağlamıştır.

Erol (2012), çalışmasında türkünün tanımını yaptıktan sonra kültür, müzik kültürü ve geçmişten günümüze Türk müziği ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Ardından araştırmaya konu olan bölgenin tarihçesi ilgili yayınları aktarır. Halk oyunları hakkında bilgi verir. Bu çalışma iki farklı konuyu tek bir üst konuda birleştirmesi açısından önem arz eder. Çalışma alanı sadece Türkiye'nin Silifke ilçesini kapsamından dolayı alan açısından bir sınırlılık arz etmektedir.

Temürtürkan'ın (2022) "Sivas Türkülerinde Mitolojik Unsurlar" adlı araştırması yapılan çalışmada en çok yararlanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. İlgili çalışmada türküler üzerine inceleme yapılmıştır. Bu çalışmanın yanında mitoloji, türkülerde kült inanışları, türkülerin sınıflandırılması da yapılmıştır. Temürtürkan'ın bu eserinin yapacağımız çalışmada önemli bir unsur olan dağ metaforunun Orta Anadolu illerinden olan Sivas'ın türkülerine yansımaları incelerken katkıda bulunacağını düşünülmektedir.

Özgür'e (2023) ait "Eski Anadolu Coğrafyasında Dağ Kültü" adlı çalışmada Anadolu'da yaşayan ilk uygarlıkların dağa yükledikleri anlam ve dağın önemi anlatılmaktadır. Özgür'ün (2023) "Eski Anadolu coğrafyasındaki kültür kalıntıları bugünkü sanat ürünlerinin ilk şekillerini oluşturur. Bu kalıntılar geçmişi anlamak açısından bizlere ipuçları sunmaktadır." ifadesi, yapmakta olduğumuz çalışmanın önemini vurgulamak açısından değerlidir. Bu çalışma, Eski Anadolu coğrafyasında yaşayan toplumların yaşamlarında dağ kültürünün ne kadar önemli olduğunu ve ne tür özelliklere sahip olduğunu içermektedir. Özgür'ün bu araştırmasında, Eski Çağ Anadolu kavimlerinin dağlarla olan ilişkileri, inançları, sosyal ve kültürel boyutlarıyla çok yönlü bir şekilde ele alınmıştır. Bunun dağ kültürü üzerine yapılan değerlendirmelerle ilgili alana katkı sağladığı aşikardır. Özgür'ün bu incelemesinin diğer çalışmalardan farkı, bu çalışmada Eski Anadolu coğrafyasındaki sikkeler, maden ve kazı çalışmalarından elde edilen verilerin kullanılmasıdır. Özgür çalışmasında antropolojik bulgulardan yararlandığı için Mirzaoğlu ve Temürtürkan'ın çalışmalarından yöntem olarak ayrılır.

“Yeni Türk Şiirinde Dağ” adlı çalışma, dağın, mitolojide, semavi dinlerde, Türk halk şiirinde ve klasik Türk şiirinde öneminden bahseder. Türkünün de bestelenmiş bir şiir olduğundan yola çıkılarak bu çalışma yararlanılan kaynaklar arasına alınmıştır. Bulut’un çalışmasının üçüncü bölümünde şiirlerde geçen dağ ile ilgili metaforların anlamları verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünden faydalanılacaktır (Bulut, 2017).

İnan’ın (2021) çalışması, İslamiyet’ten önceki ve sonraki dağ kültü inancının değişim, gelişim ya da devamı noktasında önemli bir bakış sunmaktadır. Eser, Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikayeleri üzerinden Türklerin dağ kültürüne odaklanıyor. Destan ve hikayelerde geçen dağların ritüellerle ilişkileri üzerinde durulmuş ve günümüzde bu dağların hangi coğrafyalara karşılık gelebileceği değerlendirilmiştir. Tezde, Oğuz Kağan ve Dede Korkut Hikayeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılmış, aynı zamanda dağ kültürünün bu eserlerde nasıl işlendiği ele alınmıştır. Dağların Türk inanışlarındaki yerine odaklanılarak, Gök Tanrı dini ve Şaman inanışının dağlarla ilişkilendirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca anlatılarda geçen dağların günümüzdeki coğrafyalardaki karşılıkları haritalar üzerinde gösterilmiştir. Anlatılarda geçen dağların canlı varlıklar gibi kişileştirildiği ve bu dağların Türk mitolojisi, inanışları ve yaşam tarzlarına nasıl yansıdığı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dağların ruhunun varlığına dikkat çekilerek anlatılarda bu dağlara yapılan duaların, büyülerin ve ritüellerin olduğu görülmektedir. Sonuç bölümünde, Türk din ve inanışında çok önemli olan dağ kültürünün Oğuz Kağan ve Dede Korkut Hikayeleri üzerinden nasıl taşındığı ve Türk coğrafyasındaki dağ ritüelleriyle nasıl ilişkilendirildiği özetlenmiştir. Bu çalışmayla dağların Türkler için yurt, vatan ve kutsal mekanlar olarak nasıl algılandığı ve destanlarda nasıl işlendiği vurgulanmıştır. Farklı zamanlarda oluşmuş Türk dünyası açısından bu iki önemli anlatının dağ kültürüne bakış açısı bizlere dönemsel açıdan önemli ipuçları sunar.

“İslam Öncesi Türklerde Tabiatla İlgili İnanışlar” isimli çalışma, araştırmada değinilmesi gereken eserler arasındadır. Eserin birinci bölümünde İslamiyet öncesi Türk düşünce ve efsanelerinde kâinatın kavranış biçimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise İslam öncesi Türklerde tabiatla ilgili inanışlara yer verilmiştir. Bu bölüme göre dağlar eski Türklerde insanüstü varlıkların, ilahların mekânı olarak düşünülmüşlerdir. Bunun yanında bu yerler ilahlarla iletişime geçilecek yerler olarak da görülmüşlerdir. Çalışmaya göre kutsal kabul edilen dağlar şunlardır: Göktürklerde Budun İnli, İduk Ötüken, İduk

Baş, Tamag Iduk; Uygurlarda Kut Dağı; Hunlarda Han-yoon, Tsilenson; Kalmuklarda Bayanul dağlarıdır. Ayrıca Ötüken dağları kutsal kabul edilmekle birlikte hakanın çadırı bu dağda yer almaktadır. Çiğil Türkleri yaşadıkları bölgedeki bir dağı Tanrı'nın mekânı olarak görmektedirler ve onun üstüne ant içmektedirler. VI. ve VII. yüzyılda Çungorya havzasında yaşayan Tunguzlar, yaşadıkları bölgede bir dağa büyük saygı duyuyorlardı. Kao-çı (Tölez) Türkleri, kurttan türeyiş destanında Kağan kızını Tanrı ile evlendirmek ister ve onu yüksek bir dağa bırakır. Kız bu dağda kurt kılığına girmiş Tanrı ile evlenir. Abakan Tatarlarına göre Demir Dağı dünyanın merkezidir ve yerin göbeğinden çıktığına inanılan, hürmet gösterilen bir dağdır. Beltir Türkleri Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepesinde kurban keserler. Dağ ayinlerine kadınların katılması yasaktır. Bu kutsal dağlara kadınların katılmaları dağların kutsallığının kaybolması demektir. Beltirlerde kutsal kabul edilen bir dağa bir kadının çıkmasıyla bu dağın kutsiyetini kaybettiğine inanılır ve Tanrı'ya kurban sunma geleneği başka bir dağda uygulanmaya başlanır. Bunun yanında bu dağa kısrağ ile ulaşılması da yasaklardan biridir. Eğer kısrağ ile gidilmek mecburiyetinde kalınırsa dağın uzak bir yerine bırakılması şartı aranırdı (Işık, 1994).

Sönmez (2008) çalışmasında kült kavramı üzerinde yoğunlaşarak Altay, Tıva ve Şor Türkleri hakkında genel bilgiler sunmuştur. Ayrıca dağ kültürüne ait Türk ve Dünya mitolojisinden örnekler de vermiştir. Çalışma sonucunda, birçok mitolojide dağın dünyanın merkezi olarak kabul edildiği ve yaratılışın dağlardan başladığı tezi sürülmüştür. Dağlar, üç alemleri içeren varlıklar olarak görülmüş, Tanrı'nın yeri olarak kabul edilmiştir.

“Türk ve Buryat Efsanelerinde Dağ Kültü” adlı doktora çalışmasında kökeni Moğollara dayanan Buryatlar ile coğrafya olarak çok uzakta yer alan Türklerin dağ inançları karşılaştırılmıştır (Ochirova, 2013). Çok uzak coğrafi yerlerde yaşamalarına rağmen bu iki halkın efsanelerinde dağ kültürü inancının benzerlik göstermelerinin nedeninin iki halkın eski inanışlarının da Şamanizm olduğudur. Dağ kültürünü açıklarken bu kültürle ilişkili olduğu düşünülen ağaç, mağara, taş ve su gibi doğa ile ilgili kültürel detaylı yer verilmiş; farklı milletlerde ve Türk boylarında dağ kültürü inancından örnekler verilmiştir. Bunun yanında dağın farklı dinlerde yansımalarına, eski inançlardan yeni inançlara nasıl evrildiğine değinilmiştir. Tezde, bu eserin dağ kültürü, diğer dinlerde dağ inancı ve eski Türklerin dağa bakışı gibi kısımlarından faydalanılacaktır.

“Türk Şiirinde Metafor” adlı çalışma metaforu açıklayan ve şiirde metafor kullanımına değinilen diğer önemli bir kaynaktır (Şahan, 2014). Şahan (2014), çalışmasında Batı edebiyatında ve dilimizde metaforun tanımını yaptıktan sonra metafor teorisine zemin hazırlayan felsefi düşüncelere yer vermiştir.

Akyüz’e (2023) göre metafor ifadesi kelime olarak dilimizde yeni kullanılmaya başlasa da metaforun ifade ettiği anlam bakımından Türkçenin çok eski dönemlerinden beri örneklerine rastlanılmaktadır. Akyüz (2023), eserinde Dede Korkut hikayelerinde geçen metaforik unsurları incelemiştir. Eserin baş kısımlarında Akyüz, metaforun tanımından oluşum süreçlerine, yapıları bakımından sınıflandırmalara, kavram türleri bakımından metaforlara dair birçok konuyu derinlemesine incelemiştir. Eserde kara, baş, ak, taht, kadın, selvi, tatlı, acı, ev, aslan gibi birçok metaforik kelimenin ifade ettiği anlam açıklanmıştır. Ayrıca, bu çalışmada Dede Korkut Kitabı'nın söz varlığı kullanılarak metindeki manzum parçalarda metafor işlevi üstlenmiş kavramlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Metaforun dilbilimde ve kültürel mirasta önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, metin içinde ontolojik, taşıyıcı/kapsayıcı, yapısal, kap, töz, görüş ve yönelim olmak üzere toplamda 80 metafor tespit edilmiştir. Bu metaforlar, eserin dilinin zenginliğini, kültürel kullanımını ve mitolojik ritüelleri yansıtarak Oğuz beylerinin hikayeleri aracılığıyla kültürümüzü anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Aka (2022) yaptığı araştırmasında eski Türk yazıtlarında geçen cümleleri metafor ve metonimi kavramına göre incelemiştir. Yazıtlardan yaklaşık üç yüzyıl sonrasında 11. yüzyılda yazılmış olan Karahanlı dönemi eseri Kutadgu Bilig'i ise Yıldızlı (2016) çalışmış dünya metaforu konusunu ele almıştır. Burada önce metaforun tanımı ve edebiyatımızdaki karşılığı, istiare ile arasındaki benzerliklere değinilmiştir. Çalışmada Kutadgu Bilig'deki 568 beyit üzerinde inceleme yapıp 267 metaforlu beyit belirlenerek açıklamalarda bulunulmuştur.

Bu tezlerde aynı konu ile alakalı farklı bakış açılarının bulunması ufkumuzu açmıştır. Bu bölümde özellikle dağın eski Türklerde ve mitolojideki yeri üzerinde durulmuş olması bu konuda derinlemesine bilgi edinilmesini sağlamıştır. Aşağıda verilen internet sitesi ile de türkülerin sözlerine ulaşılmıştır.

3.1.4. İnternet Sitesi

"Repertuar Türküleri Külliyyatı" (Repertükül, 2024) sitesinde türküler illere ve bölgelere göre tasnif edilmiştir. Özellikle çalışmada yer alan türkülerin sözleri bu kaynaktan yararlanılarak verilmiştir. Çalışmada türkülerin içinde dağ geçen bölümleri, hangi ile ait oldukları detaylı olarak verilmiştir.

TRT Türk Halk Müziği Repertuarı esas alınarak hazırlanan "Repertuar Türküleri Külliyyatı" (Repertükül, 2024) sitesi türkülerle ilgili detaylı bilgi vermesi açısından çok önemli bir kaynaktır. Bu sitede türkülerle ilgili birçok inceleme ve sınıflandırma mevcuttur. Sitede türkülerle ilgili dört temel sayfanın yanında sayısız başlıktan tek tek veya kombinasyonlu aramalar yapılabilmektedir.

3.2. MÜZİK KÜLTÜRÜ

Çalışmamız türkülerle ilgili olduğundan öncelikle müzik konusuna değinmemizin doğru olacağı düşünülmektedir. İnsanoğlu yaşamı boyunca sanatla iç içe olmuş ve duygularını sanatla anlatmanın her zaman bir yolunu bulmuştur. Sanat dallarının içinde müzik çok önemli bir yere sahiptir. Müzik kelimesine köken olarak baktığımızda farklı görüşlerin olduğu görülür. Ancak bunların arasında en çok kabul edilen kelimenin Latince musicadan geldiğini savunan görüştür. Eski Yunan'daki "mousike" kelimesinden türetilen bu terminolojinin kökeni Yunan mitolojisindeki Tanrıça Mnemosyne'nin dokuz kızı olan "müzler"e dayanmaktadır. Bu dokuz kızın her biri farklı bir ilim ve güzel sanatın ilahisi olarak kabul edilirdi. Antikçağlardan itibaren "mus" veya "musike" sözcükleri sadece müzik anlamını karşılamaya başlamıştır. Bu terim, birçok dilde Latince'den türetilmiş benzer kelimelerle ifade edilmiştir; Arapçada "mûsikâ", Farsça ve eski Türkçede "mûsikî" ve modern Türkçede "müzik" olarak bugünlere ulaşmıştır (Özcan ve Yalçınkaya, 2006). Müzik kelimesi eski Yunancadan bugüne kadar birçok dilde aynı kökten türeyen sözcükle dile getirilmiştir.

Müzik, insanın doğasından gelen sesleri içeren, düzenleyen, bu seslerden bileşimler oluşturan sistematik, duygusal ve hareketsel bir yaratım sürecidir, hayatla bağlantılıdır (Say, 2005, s. 357). Bu tanıma göre doğada üretilen sesler ve bu sesler arasındaki düzenlemeler ile ilgili yeni tasarımlar ortaya koymak da diyebiliriz.

Kavram olarak müzik Eflatun'a göre "tanrının dili", Weber'e göre "insan ruhunun dili" olarak tanımlanmaktadır (Uçan, 1994:11). Bu iki tanımdan yola çıkarak müziğin insanın kendini anlattığı bir yol olduğu görülür.

Müzik bir toplumu anlamanın en önemli yollarından biri olarak ait olduğu toplumun yaşamıyla ilgili önemli ipuçları sunması bakımından da çok önemlidir. Çinli filozof Konfüçyüs, müziğin bir devletin iyi yönetilip yönetilmediği ile ilgili önemli ip uçları verdiğiinden bahseder. Bir milletin mutlu olup olmadığını tercih ettiği müzikten anlayabileceğini ifade eder (İçli, 1988, s. 221-222). Bu sözlerden yola çıkarak müziğin insanların hoşça vakit geçirdikleri bir dinlenme unsurundan öte, milletlerin hayat ve idare şekli hakkında önemli ipuçları veren bir araç olduğu vurgulanmaktadır.

Bir toplumu oluşturan ve onu diğer toplumlardan ayıran tüm özellikler olarak niteleyeceğimiz kültür sözcüğünün birçok tanımı yapılmaktadır. Sanay (1991), "Kültür, insan toplumlarını hayvan toplumlarından ayıran temel unsurlardan biridir. Hayvan topluluklarının aksine, insan toplulukları kültüre dayanır. Kültür, belirli davranış ve hareketlerin öğrenilip öğretilmesi yoluyla varlığını sürdürür ve sürekli bir değişim ve gelişme gösterir." ifadeleriyle kültürün canlılar içinde insanı ayıran en önemli özellik olduğundan ve devamlı bir gelişim gösterdiğinden bahseder.

"Kültür, toplumun bireye kazandırdığı yaşam biçimidir. Aynı zamanda kültür hem maddi (fiziksel) hem de manevi (ruhani, düşüncese) unsurlardan oluşur. İnsanlar, bu kültürel unsurları önceki nesillerden alır, bunları kapsamlı bir şekilde geliştirir ve daha sonra gelecek nesillere aktarır. Bu döngü sayesinde kültür, nesilden nesile geçen bir sosyal miras olarak süreklilik gösterir (Eroğlu, 2000, s. 104). Wells'e (1984) göre ise, kültür, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde başkalarından edindiğimiz bilgilerdir. Nesilden nesile taşınarak bugüne gelen öğrenmeler ve davranış şekillerinden ibarettir. Bu tanımlardan da yola çıkarak kültürün insan toplulukları arasında kuşaktan kuşağa bırakılan bir miras olduğu görülmektedir.

Toplumlar ekonomik ve kültürel alanlarda oluşturduğu değerleri kendi yaşamlarına entegre ederek döneminin şartlarına uygun olarak varlıklarını devam ettirirler. Müzik de bu alanlardan biridir (Sun, 1968, s. 196). Bu açıdan müzik kültürel değerlerin içinde önemli bir yere sahiptir. "Müzik, kültürün önemli yapı taşlarından, önemli değişkenlerinden biridir (Adlim, 1994, s. 21). Bu tanımla, müziğin kültür içindeki rolü

vurgulanarak, kültürün şekillenmesinde önemli bir araç olduğu belirtilir. Müzik kültürü, insanların genel kültürlerine ek olarak edindikleri müzik sanatıyla ilgili bilgi, beceri, tutum ve gelişimi kapsayan kompleks bir yapıdır. Ayrıca müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve diğer yetenekleri de içine alan bütüncül bir yaklaşımdır” (Günay, 2006, s. 99).

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak müzik, kültürün taşıyıcısı hem de kültürün oluşmasında büyük katkısı olan bir sanat dalıdır. Müzik kültürü ise toplumlar hakkında bilgi edinmenin en önemli yollarından biridir. Türkü ise Türklerin geçmişini, geleceğini, gelenekleri ve yaşam şekillerini bulabileceğimiz müzik türüdür.

3.2.1. Türkü Kavramı ve Tarihçesi

Çalışma konumuzu oluşturan türküler olduğu için türkü kavramına değinmemiz yerinde olacaktır. İnsanların yaşamlarında önemli gördükleri tüm olaylar ve hissettikleri duygular türkülerde dile gelmektedir. Asırlar öncesindeki atalarımızın yaşadıkları olay ve duygular çağlar sonrasında türküler aracılığıyla bugünlere ulaşmıştır. Türkler tarih boyunca duygu ve düşüncelerini sözlü kültürün en önemli unsurlarından türkü ile dile getirmişlerdir. Hem etkileyici sözü hem de duygu durumuna göre değişen ritmiyle söyleyen açısından hislerini ifade etmesi, dinleyen açısından da akılda kalıcılığı güçlü olmuştur. Türküler söyleyeni belli olsun olmasın içinde bulunduğu topluluğun duygularına tercüman olduğu için asırlardır söylenip günümüze kadar ulaşmıştır. Türküyü söyleyen icracı yaşadığı dönemin izlerini taşıdığı için orada beslenip orada büyüdüğü için hem toplumdan etkilenir hem de dili ve duyguları ifade etmedeki gücüyle toplumu beslemektedir. Bize bu duyguları yaşatan türkülerini daha detaylı incelemek çalışmamızı daha anlaşılır kılmak açısından yerinde olacaktır.

Türkü kelimesi köken olarak incelendiğinde iki görüşün öne çıktığı görülmektedir. Arapça -i nispet ekinin Türk sözcüğüne eklenmesi ile oluşan türkü sözcüğü Türk’e has, Türk’e mahsus anlamları taşımaktadır (Kaya, 1999, s. 131, Güzel ve Torun, 2012, s. 153). Eroğlu’na (2017) göre “küy” ifadesi bugün Ulu Türkistan denilen bölgede enstrümantal olarak da dile getirdiğimiz sözsüz türkülere verilen addır. Türkü kelimesinin “Türk küyü” ifadesinden de gelebileceği zamanla Türk küy haline geldiği son olarak da türkü şeklini aldığı ve Türk ezgisi anlamına geldiği ifade edilmiştir (Eroğlu, 2017, s. 78-91). Bu iki bakış açısının da türkü kelimesi ile ilgili doğru olabileceği düşünülmektedir.

Kelime anlamı olarak türkü TDK sözlüğünde hece ölçüsüyle yazılarak halk ezgileriyle bestelenmiş şiir (TDK,1998, s. 1504), Edebiyat Bilgileri Sözlüğü'nde ise halk şiirinde kendine özgü bir ezgiyle söylenen kavuşaklı bir nazım biçimi olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 1990, s. 286).

Çeşitli Türk boyları türkü ifadesi yerine "mahnı" "halk yırı" "Türki" "türük halik âni", "eldik ır" "Türki", "halk koşığı", "halk cırı", "halk aydımı", "nahşa", "koca nakşisi" gibi adlandırmalar kullanılmaktadır (Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü, 1991, s. 908-909). Sakaoğlu ve Alptekin (2006) ise Anadolu'da türkü kelimesi yerine zaman zaman şarkı, deme, deyiş, hava gibi terimlerin de kullanıldığını söylemektedirler (Sakaoğlu ve Alptekin 2006, s. 592-593). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere türkü sözcüğü yerine hem Türk boylarında hem de Anadolu'da farklı adlandırmalar kullanılmakla birlikte türkü sözcüğünün toplumun bütünü tarafından kabul gördüğü ortadadır.

Köprülü'ye (1976) göre türkü Türklere has ezgiyle söylenip diğer halk şiiri türlerinden ayrılan halk şarkıları olarak ifade edilir. Boratav (1988) türküyü, yakıcısı bilinmeyen halkın içinde doğmuş ve gelişmiş, çağdan çağa ve yerden yere değişimlere, zenginliklere, bozulmalara ve kırılmalara uğramış belli bir ezgiyle söylenegelmiş bir şiir olarak ifade etmiştir. Özbek'e (1994) göre türkü ise insanın yaşadığı olaylar, bu olayların toplumdaki yansımaları, aşk, hasret, gurbet gibi evrensel duyguların yanında mertlik, kahramanlık gibi milli değerler ve tarihi olayları konu edinen bir kültür taşıyıcısıdır.

Öztelli'ye (1972) göre sözlü ve yazılı edebiyatımızın en zengin türlerinin başında türkü gelmektedir. Yazar, başlangıçta ferdi bir nitelik taşıyan türkülerin daha sonra halk arasında beğenilip yayılarak anonim bir nitelik kazandığından bahseder (Öztelli, 1972). Böylece Öztelli türkünün bireyselden toplumsala dönüşümünü açıklamaktadır.

Yakıcı'ya (2014) göre türkü, insan ve toplum yaşamında doğum ile ölüm arasındaki her türlü deneyimi ve duyguyu, aşk, özlem, hasret, sevinç, üzüntü gibi insana özgü birikimleri ele alan, genellikle bir söyleneni bulunan ancak anonim bir karaktere sahip olan manzum eserlerdir. Konusu ve söylendiği yer (şölen, düğün, toplu buluşmalara) göre kendine özgü özellikler taşırlar ve ezgi eşliğinde söylenirler.

Sazın ve sözün ustası Neşet Ertaş, "Nerede bir türkü söyleyen görürsen korkma yanına otur çünkü kötü insanların türküleri yoktur." der. Ona göre türkü duyguları dile

getirmenin en önemli araçlarından biri olduğu için duygularını yansıtamayan insanları kötü insanlar olarak niteler. Bir diğer usta saz şairi Aşık Veysel “Türk'üz türkü çağırırız.” diyerek türkü söylemenin Türklüğün bir gereği olduğunu söyler. Merhum sanatçı Nida Tüfekçi'ye göre bir müzik eserinin türkü sayılması için bazı şartları sağlamasının gerekliliğinden bahseder. Türkü, halk tarafından benimsenip halkın arasında ifade edilmesiyle şekillenir. Geleneksel hale gelir ve kulaktan kulağa yayılarak sürdürülür. Zamanla derin bir geçmişe sahip olması ve halkın ortak malı haline gelmesi gerekir. Bölgesel bir coğrafyada yaygın olarak söylenir ve o coğrafyanın dil ve müzik özellikleri yansıtılır. Kişisel değildir anonim bir kimliğe sahiptir ve iddiasızdır, yani sade ve doğal bir ifade taşır (Tüfekçi, 1995).

"Türkü", dilimizde ilk kez 15. yüzyıl Doğu Türkistan'da, aruz vezni ile yazılmış ve belirli bir ezgiyle seslendirilmiş eserler için kullanılmıştır (Dizdaroğlu 1968, s. 259). Çalışma alanını Orta Anadolu türküleri oluşturduğu için aşağıda bu konu üzerinde durmanın uygun olduğu düşünülmektedir.

3.2.2. Orta Anadolu Türküleri

Orta Anadolu terimi birçok kaynakta İç Anadolu Bölgesi ile karıştırılmaktadır. Avrupa Birliği çalışmaları kapsamında 2001 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla bu durum değişmiştir. Bu karara göre İç Anadolu Bölgesi Orta Anadolu ve Batı Anadolu diye ikiye ayrılmıştır. Orta Anadolu şu illeri kapsamaktadır: Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat, Aksaray ve Kırıkkale (2002 Yılı 4720 Sayılı Kararname; İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması). Yapılan araştırmada hem Orta Anadolu olarak kayıtlı türkülerde hem de il adına kayıtlı olanlara ulaşılmıştır.

Orta Anadolu'ya kayıtlı olarak TRT repertuarına kayıtlı 111 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerden içinde dağ sözcüğü geçen 22 tane türkü tespit edilmiştir. Yine Orta Anadolu'ya ait ancak il adlarına kayıtlı olan türküler de şöyle sıralayabiliriz: Orta Anadolu illerinden olan Aksaray'a ait 18 türkü yer almaktadır. Bu türkülerde içinde dağ geçen 2 türkü bulunmaktadır. Orta Anadolu illerinden olan Kırıkkale'ye ait TRT Repertuarına kayıtlı 55 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerde içinde dağ geçen 8 türkü tespit edilmiştir. Kayseri ise Orta Anadolu illerinden bir diğeridir. Bu ile ait TRT repertuarına kayıtlı 113 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerde içinde dağ geçen 26 türkü tespit edilmiştir. Orta Anadolu illerinden olan Kırşehir'e ait 158 türkü kayıtlıdır. Bu

türkülerden içinde dağ geçen 36 türkü tespit edilmiştir. Nevşehir Orta Anadolu illerinden biridir. Nevşehir'e ait 47 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerden içinde dağ geçen 5 türkü bulunmaktadır. Niğde'ye ait 29 türkü kayıtlıdır. Bu türkülerin içinde dağ sözcüğü geçen bir türkü bulunmamaktadır. Sivas'a ait TRT repertuvarına ait 613 türkü bulunmaktadır. Bu türkülerin içinde dağ ifadesi geçen 139 türkü bulunmaktadır. TRT repertuvarına kayıtlı Yozgat'a ait 174 adet türkü kayıtlıdır. Bu türkülerde içinde dağ geçen 20 adet türkü bulunmaktadır.

3.3. KÜLTÜREL TEMA

Kültürel temalar, genellikle bir toplumun kolektif bilincinde derin izler bırakır ve insanların kimliklerini, anlayışlarını ve davranışlarını şekillendirir. Orta Anadolu türkülerindeki dağın Türk kültüründe, Türklerin eski inanç ve mitolojisiyle bağlantılı olup olmadığı bu başlık altında irdelenecektir.

3.3.1. Eski Türk İnanç ve Mitolojisinde Dağ Metaforu

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren, dağlar ve tepeler insanların inanç dünyalarında önemli bir yer tutmuştur. Türkler için, dağlar gökyüzüne olan yakınlıkları nedeniyle Gök Tanrı'ya ulaşmanın en yakın simgeleri olarak kabul edilirdi. Yükseklikleri sebebiyle, dağlar her zaman kutsallıkla ilişkilendirilmiştir. Ulu ve yüce dağlar, ilahların ikametgahı, ataların ruhlarının huzur bulduğu mekânlar ve dini ritüellerin merkezleri olmuşlardır. Örnek olarak, Yunan mitolojisinde Olympos, İslam'da Hira Mağarası ve eski Türklerin Ötüken'i en bilinen örneklerdir (Ocak, 2015).

Eski Türk inanç ve mitolojisinde dağlar, genellikle önemli bir sembolik anlam taşır ve çeşitli mitolojik hikayelerde, efsanelerde ve destanlarda sıkça karşımıza çıkar. Dağlar, güç, direnç, dayanıklılık, ululuk ve zamanın sonsuzluğu gibi kavramlarla ilişkilendirilir. İnsanlar, yükseklik ve sonsuzluğu tanrının mekânı olarak algırlarlar. Bu nedenle, insanlar kendilerine daha yakın hissettikleri dağları kutsal kabul ederler ve onları tanrıların mekânı olarak görürler (Tanyu, 1973, s. 42).

Özellikle Altay, Orta Asya ve Türk boylarının yaşadığı coğrafyalarda dağlar, kutsal alanlar olarak görülürdü. Bu dağlar, gökyüzü ile yeryüzü arasında bir bağlantıyı temsil ederdi. Göktürk kağanı, Ötüken Dağı'nda taht kurardı. Batı Türkleri için "Tanrı Dağları" kutsal kabul edilirdi ve han tanrıların bu dağlarda konakladığına inanılırdı. Eski Türkler,

dağlarda düzenledikleri törenlerle tanrıya daha yakın olduklarını hisseder ve bu nedenle tapınmayı bu mekânlarda gerçekleştirmeyi tercih ederlerdi (Kalafat, 2005, s. 80).

Bununla birlikte, dağlar sadece tanrısal varlıkların yaşadığı yerler olarak görülmeyp, aynı zamanda insanların ruhlarının barındığı, onların kutsal mekanları olarak da görülürdü. Efsanelerde ve destanlarda dağlar genellikle kahramanların zorlu yolculuklarının, sınavlarının ve mücadelelerinin geçtiği yerler olarak tasvir edilir. Dağlar hem fiziksel hem de manevi bir engel olarak kahramanların karşısına çıkar ve onların karakterlerini sınar, güçlerini test eder.

Eski Türk inanç ve mitolojisinde, dağlar Tanrı'nın makamı olarak kabul edilirdi ve yer-su kültüründe önemli bir yer tutardı. Ulu dağların zirveleri göğe yakın olduğu için ve uzaktan mavi görüldüğü için, Eski Türkler bu dağları Tanrı'nın yerleştiği yerler olarak görmüştür. Bu inanış, dağların kutsallığını ve insanların Tanrı'ya olan yakınlığını vurgulamıştır (İnan, 2021b, s. 44).

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra eski inanç ve uygulamalarından tamamen vazgeçmemişler ve Orta Asya'da kullandıkları birçok yer ismini Anadolu'daki yüksek yer isimlerine vermişlerdir. Böylece kült inanışlarına burada devam etmişlerdir (Roux, 2003, s. 246). Bununla birlikte Türkler eski inançlarını yeni inançlarına uyarlayarak devam etmiştir. Bu uyarlanmış inanç temelleri en fazla folklorda kendini göstermiş bunun örneği de çokça türkülerde dile getirilmiştir (Memiş, 2020, s. 33-48; Mirzaoğlu, 2005, s. 38). Bugün türkülerde çok fazla dikkatimizi çekmeyen dağ niteleyen birçok sıfatın kullanılması dağın geçmişteki önemini anlamak konusunda bize önemli ip uçları vermiştir.

Dağlar, insanlığın inanç ve kültürlerinde her zaman önemli bir role sahip olmuştur. Türk inancında, dağlar Gök Tanrı'ya ulaşmanın en yakın noktaları olarak kabul edilmiş ve bu nedenle kutsal addedilmiştir. Kurban sunma ritüellerinde dağlar su kenarları ve mağaralarla birlikte özel bir yer tutar. Türkler, Gök Tanrı'ya kurban sunmanın yanı sıra, dağlara da kurbanlar sunarak onlara da ayrı bir kutsiyet kazandırmışlardır. Dağların isimlendirilmesinde ulu, yüce, Tanrı, ata gibi sıfatların kullanılması da dağlara yüklenen bu kutsallığın bir yansımasıdır. Bu şekilde, dağlar Türkler için manevi birer simge olmuş ve inançlarının merkezinde önemli bir yer teşkil etmiştir (Akgün, 2007). Bu nedenle bugün dinlediğimiz birçok türküde dağ sözcüğünden önce ifade edilen ulu, yüce gibi

sıfatlar gelişigüzel bir sözcük olmayıp geçmişte dağlara verilen bu değer bugüne ulaşmış simgeleridir diyebiliriz.

3.4. METAFOR NEDİR?

Dağların Eski Türklerde nasıl algılandığına hangi anlamlar yüklendiğine yer verdikten sonra çalışmamızın konusunu Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu oluşturduğu için öncelikle metafor konusuna değinmemiz doğru olacaktır.

Duygu ve düşüncelerimizi ifade etmenin yanında insanlarla iletişim kurmanın en önemli yolu dildir. Hayatı ve dili mucizevi kılan ise metaforlardır (Lakoff ve Johnson, 2015). Dildeki sözcükler iki farklı şekilde kullanılır. Birincisi “düz” dil olarak ifade edebileceğimiz söylediğimiz ile kastettiğimiz aynı olduğu yani cümle içinde kullandığımız kelimeleri sözlükteki gerçek anlamına göre kullanmaktır. Diğer kullanım ise mecaz dilidir. Bu dil, düz dilin karşısında yer alır. Düz dille anlatılanlara göre daha kapsamlı ve daha özel anlamlar kurar. Metaforlar bu mecaz dilin içinde doğar ve anlam kazanır (Cebeci, 2019, s. 10).

Grekçe bir sözcük olan metafor meta: öte ve phrein: taşımak kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu iki kelimenin birleşmesi “bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak” anlamına gelir (Lakoff ve Johnson, 2015). Ülkemizde her ne kadar edebiyatta geçerli bir sözcük olarak kullanılsa da batıda felsefe sanat edebiyat vb. birçok alanda bahsi geçen bir kavramdır. Batı edebiyatında metaforla ilgili farklı görüşler vardır. Bunların ilki klasik görüştür. Bu düşünceye göre;

- Metafor dilsel bir süreçtir ve sanatsal amaçlarla kullanılmalıdır
- Metafor iki şey arasında kurulan bir benzerlik ilişkisidir
- Metafor kullanımı düşünmeyle ulaşılabilecek özel bir yeteneğe ihtiyaç duyar
- Metafor hayatta olmazsa olmaz değildir. Kullanılmasa da olur (Lakoff ve Johnson, 2015).

Bu klasik görüşün aksine Lakoff ve Johnson (2015) yeni bir görüş geliştirdiler ve adına linguistik görüş dediler. Bu görüşe göre ise

- Metafor sözcüklerle ilgili değil kavramlarla ilgilidir, sanatsal bir kaygıyla yapılmayıp kavramları daha iyi anlamayı amaçlar.

- Metafor kullanmak için özel bir yetenek gerektirmez sıradan insanların da yapabileceği bir uygulamadır.
- Metafor bir süsleme gereksiz bir detay olmayıp zihin yürütmenin önemli bir parçasıdır (Lakoff ve Johnson, 2015).

3.4.1. Metafor Terimi ve Benzer Terimler

Metafor sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre mecaz olarak nitelendirilir. Yine aynı sözlüğe göre mecaz sözcüğü ise bir sözcüğü ve kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor olarak tanımlanmıştır (TDK, 1998).

İnsanlar için değerli olan birçok kavram genellikle soyut ve karmaşık olduğundan anlamak ve kavramak için somut örnekler veya kolayca anlaşılabilir deneyimler gerektirir. Bu nedenle bu tür kavramlar genellikle bir somut deneyim veya basit bir örnekle ilişkilendirilerek anlaşılabilir hale getirilir ve bu ilişki metaforlar aracılığıyla ifade edilir (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 158).

Platon ilk defa metafor sözcüğünü “Devlet” isimli kitabında ideaları anlatmak için kullanmıştır. Platon’a göre idealar arasında bir ilişki vardır. İdeaların var olduğu bilinir ancak soyuttur. Bu düşüncelerini anlatabilmek için metaforlardan yararlanmıştır.

Metafor terimi ile yakın anlamlı sözcükler vardır. Metonimi bir şeyi onunla ilgi kurduğumuz başka bir şeyle anlatmadır (Lakoff ve Johnson, 2015). Bu türü daha iyi anlamak için aşağıdaki örnekler yerinde olacaktır.

Tanpınar okumaya bayılır. (Tanpınar’ın eserlerini)

Hürriyet basın toplantısında bulunmadı. (Hürriyet gazetesinin muhabiri)

Sinekdoki ise parçanın bütünü temsil etme durumudur. “Sensiz beş kış geçirdim.” cümlesinde yıl yerine kış kelimesi kullanılarak bütün yerine parça kullanılmıştır.

Eğretileme, bir şeyi onun doğrudan adıyla değil, ona benzeyen veya ilişkilendirilen bir şeyle tanımlamak veya betimlemek anlamına gelir. Bu, daha derin bir anlam veya etki yaratmak için sıkça kullanılan bir söz sanatıdır. (Erkman-Akerson, 2005)

Düz değişmece, bir kavramı belirtmek için o kavramı kullanmadan, onunla ilişkili, neden, mekân veya zaman gibi anlamsal bir bağlantıya dayanan başka bir kavramın

kullanılmasıdır (Toklu, 2003). Batı kaynaklarında kullanılan metonimi sözcüğünün bizdeki karşılığı olarak düz değişmece kullanılır.

Kinaye, bir sözü gerçek anlamına uygun bir şekilde kullanırken, aynı zamanda sözün dışında başka bir anlamı da çağrıştıran bir sanat biçimidir. Örneğin, "gözü açık" ifadesiyle, bir kişinin sadece gözlerinin açık olduğunu değil, aynı zamanda dikkatli, çevresini gözlemleyen ve çevresel koşullara uygun şekilde davranan biri olduğunu ifade edilir. Bu tür bir ifade, gerçek anlamını sürdürürken aynı zamanda derinlikli bir anlam katmayı amaçlar (Bilgegil, 1980, s. 174).

Mecazı Mürsel: Mecaz, bir sözü gerçek anlamının dışında, benzetme amacı olmaksızın farklı bir bağlamda veya anlamda kullanma sanatıdır. Sözün gerçek anlamını engelleyecek bir durum söz konusudur (Karataş, 2004, s. 309).

İki temel unsurdan oluşan (benzeyen ve benzetilen), yalnızca benzetilenin söylenerek yapılan teşbih, istiare olarak adlandırılır. Yani burada aralarında benzerlik ilişkisi kurulan iki nesneden birinin yerine diğerinin kullanılması, ödünçleme yapılmasıdır (Coşkun 2007, s. 66).

3.4.2. Metaforların Sınıflandırılması

Metaforlarla ilgili Türk edebiyatında ve Batı kaynaklarında farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Aksan (1999) metaforlarla ilgili iki sınıflandırma yapmıştır. Bunlardan biri;

1. İnsandan doğaya
2. Doğadan insana
3. Doğadaki nesnelere arasında aktarma
4. Somutlaştırma: Bir durumu ya da davranışı gözde canlandırmak üzerine kurulur.
5. Duyular arası aktarım farklı duyulara ait kavramların bir arada kullanılmasıdır (Aksan, 1999, s. 64-65, 113 -120).

Yazarın bir diğer sınıflandırması ise;

1. Edebi dilde yapılan metaforlar
2. Konuşma dilinde yapılan metaforlar
3. Argoda yapılan metaforlar (Aksan, 1978, s. 124-130).

Batı edebiyatında ise bu konudaki en kapsamlı çalışmayı Lakoff ve Johnson (2015) yapmıştır. Lakoff ve Johnson'ın (2015) yaklaşımına göre metaforlar; yapı, yönelim ve ontolojik metaforlar olarak sınıflandırılabilirlerdir.

1. Yapı Metaforları: Bir kavram alanından yola çıkılarak başka bir kavram alanında yapıya ulaşan metaforlardır. Yönelim ve ontolojik metaforlara göre daha karmaşık bir yapıdadır. Yapı metaforlarında hedef ve kaynak alanı vardır. Hedef alanındaki kavram, kaynak alanındaki kavramla yapıya kavuşur. Bu metaforlara “ZAMAN BİR KAYNAKTIR.” cümlesi örnek gösterilmektedir. Bu örnekte zamana kaynak denilerek onun ölçülebilmesine, maddi bir değer olarak görülmesine, farklı amaçlar için kullanılmasına imkân sağlamaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 97-105).

2. Yönelim metaforları: Bu metaforlar soyut kavramları yön ifadeleri ile anlatan metaforlardır. “Yukarı-aşağı, içeri-dışarı, ön-arka, merkez-çevre” gibi yönler ile duygu ve durumları anlam kazandırır. Bu metafora göre mutlu olan yukarıda kederli olan aşağıdadır. Bu durumun fizik temeli ise eğilmenin genellikle üzüntü ve depresyona; dik duruş ise olumlu duygu durumunu ifade eder. Örnekler çoğaltılsa da bu metaforlarda genellikle olumlu durumların, güzel ve iyi olanın, güç sahibinin yukarı ifadesinde, olumsuz, kötü, az güce maruz kalan şeyler ise aşağıda olarak nitelendirildiği görülmektedir (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 40-46). Bu metaforlar fiziksel ve sosyal tecrübe ile belirlenmiştir.

3. Ontolojik (Varlıksal) metaforlar: Ontoloji felsefede temel sorunu varlık olan disiplinken, dilbilimde ise soyut kavramları somut kavramlar yoluyla anlatma çabasıdır.

Bu açıdan bakıldığında soyut bir kavramdan bahsedildiğinde ontolojik varlıksal metaforlar kullanılmalıdır. Bir başka deyişle bu metaforlar soyut olan olay, duygu, hareket, düşüncelerin varlık ve maddeler yoluyla anlatılmasıdır. Çünkü soyut kavramların anlaşılması zordur. İnsanların zihinlerinde bu soyut kavramlar somut kavramlara dönüştürülerek anlatılır. Bu edebiyatımızda somutlaştırma olarak ifade edilir (Erdem, 2003).

Ontolojik metaforların daha iyi anlaşılması için şu örnekler yerinde olacaktır.

“Dünyada çok fazla kin var” cümlesinde çok fazla kin ifadesi ile nicelik belirtilmiş; “böcek korkum karımı çıldırtıyor” cümlesinde korku ifadesi soyut iken böcek ifadesine atıfta bulunularak somut bir kimliğe bürünmüştür (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 56).

Ontolojik metaforlar nesne ve varlık metaforları, taşıyıcı/kapsayıcı metaforlar ve kişileştirme olarak üçe ayrılır.

1. Nesne ve varlık metaforları: Soyut olan kavramları nesne ve varlıklar yoluyla anlatan metaforlardır. İnsanlar günlük hayatta yaşadıkları deneyimler sayesinde nesne ve kavramlar ile ilgili bilgi sahibi olur. Bu bilgiler ise kavramların ifade edilmesinde, anlamlandırılmasında kullanılır. Böylece nesne metaforları birçok dilde çok rastlanılan metaforlar arasındadır (Yunusoğlu, 2016, s. 71). Örneğin “Kalbimi sana verdim” cümlesinde kalp soyut iken vermek fiili ise somut bir kavram için kullanılır. Böylece kalp bir nesnedir anlamı çıkar.

2. Taşıyıcı/kapsayıcı metaforlar: Ontolojik metaforlar olayları, eylemleri, aktiviteleri ve durumları kavramak için kullanılırlar. Bu metaforları alt gruplarına göre inceleyecek olursak olaylar ve eylemler nesne metaforu; aktiviteler tözler olarak durumlar da taşıyıcı metaforlar olarak kavramlaştırılmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 60)

Bu tür metaforlar içeri-dışarı yönelimli bir temele dayanır. Bu kendimizi ve dış dünyayı iç ve dış olarak algılamamızı sağlar. Bu metaforlar insan deneyimlerini ve duygularını anlamak için kullanılır (Gen, 2014, s. 164).

Bu metafora örnek verecek olursak odalar ve evler taşıyıcıdır. Bir odadan dışarı çıkılırken diğer odanın içerisine girilir. Evlerin içerisi ve dışarı olduğu gibi ormanın içi-dışı gibi doğal sınırlar olabileceği gibi sonradan yapılan çit, duvar vb. unsurlar da taşıyıcı metaforlar sınıfına girer (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 59).

3. Kişileştirme: En açık metafor çeşididir. Edebiyatımızda çok fazla kullanılan söz sanatı arasındadır. Özellikle edebiyat ve şiirde çok fazla görülen bu sanat insana ait birçok unsuru doğadaki varlıklara aktarmaktır (Aksan, 2020, s. 82-83)

Bir başka deyişle insan dışındaki varlıklara ait tecrübeyi insani özelliklere göre kavrama yaklaşımıdır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 63). “Hayat beni aldatı.” cümlesinde hayat gibi soyut bir kavrama aldatmak, kandırmak ifadesi atfedilerek hayattan beklendiği bulamamak kastedilmiştir. Ancak bu cümleyle insan olmayan bir şey (hayat) aldatmak eylemini gerçekleştirmiş anlamı verilerek kişileştirme yapılmıştır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 63). Türkülerde dağ metaforunu anlamak için metaforu ve çeşitlerini bilmek içinde dağ geçen türkülerde metaforlu sözcüğü ve hangi metafor olarak kullanıldığını

bilmek gereklidir. Bu anlamda yukarıda belirttiğimiz metafor ve çeşitleri konusu çalışmamız açısından önemlidir. Aşağıda ise türkü sözlerine yer verilerek buralarda yer alan metaforlu ifadeler tespit edilecektir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Orta Anadolu türkülerinde yer alan dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamları bulmak için öncelikle Orta Anadolu'ya ait içinde dağ geçen türkülerini tespit ettik. Bu türkülerin adını ve hangi ile ya da bölgeye ait olduğunu belirttikten sonra türkünün içinde dağ geçen bölümüne yer vererek dağın metafor olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit ettik. Bunun yanında dağın türküde hangi anlamda kullanıldığına yer verdik. Aşağıda dağın metafor olarak kullanıldığı türküler metafor çeşitlerine göre sıralanmıştır. Araştırma sorularının cevapları aşağıda başlıklara ayrılarak verilmiştir.

Çalışmamızda türkülerde yer alan dağ sözcüğü metafor olup olmadıklarına göre gruplandırılmıştır. Metaforlu türküler ontolojik, yönelim olarak alt katagoriye ayrılmıştır. Aynı türküde dağın birden fazla metafor olarak kullanıldığı yerler ayrı ayrı değerlendirilerek “aynı türküde dağın hem ontolojik hem de yönelim metaforu olarak kullanıldığı türküler” başlığında değerlendirilmiştir.

Soyut ve karmaşık kavramların anlaşılması genellikle zordur, bu yüzden somut örnekler veya basit deneyimlerle ilişkilendirilirler. Bu ilişki, genellikle metaforlar aracılığıyla ifade edilir, böylece anlam daha kolay kavranabilir hale gelir (Lakoff ve Johnson, 2015). İşte bu karmaşık yapıyı hayatın içinde bilinen basit sözcüklerle anlatmaya metafor denir. Metaforları kendi içinde farklı başlıklar altında toplayabiliriz.

4.1. ONTOLOJİK METAFORLAR

Ontolojik metaforlar, soyut kavramların somutlaştırılmasını sağlayarak genel ve yüzeysel benzetimlerle oluşturulur. Bu metaforlar, soyut varlıkların anlaşılmasını kolaylaştırmak için kullanılır (Çetinkaya, 2018). Aşağıda içinde dağ geçen türkülerde dağın ontolojik metafor olarak kullanıldığı türküler sıralanmıştır.

“Gitme yârim ağlarım” adlı Yozgat türküsünde dağ güzellikler mekânı anlamında kullanılmıştır. Bu türküde soyut bir kavram olan özlemek ifadesinin somut olan dağa bakılarak geçeceği anlatılarak ontolojik metafor kullanılmıştır.

Çorabın ağına bak
Dönder de bağına bak
Ben aklına düştükçe
Yozgat'ın dağına bak (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde dağ metafor olarak kullanılmıştır. Bu türküde ozanın sevdiğine “ben aklına geldikçe dağa bak” ifadesiyle soyut olan özlemek kavramını somut olan dağa bakarak giderebileceğini söylemesiyle ontolojik metafor kullanmıştır.

Çorabın enine bak
Dönder de alına bak
Ben aklına düştükçe (de)
Çavuşun dağına bak (Repertükül, 2024).

“Gelin Olan Uzun Olur” adlı Aksaray türküsünde geçen dağ ifadesi metafor olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki türküde ozan kendini keklikle benzeştirerek kekliğin dağ yollarına düşmesi ile ozanın âşık olmasını aynı duygu durumu olarak görür. Dağ türküde gücü ve ulaşılmazlığı temsil ettiği için kanat çırpılması, havalara uçmak âşık olmayı çağrıştıran sözcükler olarak değerlendirilebilir.

Keklik uçtu dağa düştü
Şevki bizim bağa düştü
Kurban olam sarı gelin
Benim gönlüm sana düştü (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde ozan sevdiğini dağdaki bir yavru ceylana benzetmektedir. Şair, sevgilisinin güzelliğini anlatırken "dağ" metaforunu kullanarak onun güzelliğinin büyüklüğünü vurgular. Böylece, "dağ"ın fiziksel nitelikleri, sevgilinin etkisi ve güzelliğiyle örtüşen sembolik bir anlam kazanır. Burada dağ avcılarının dolaştığı, kötülüklerin kol gezdiği, kötülerin barındığı yer olarak, sevgili güzelliği ve masumluluğu ile ün salmış yavru ceylan olarak tarif edilmiş. “İrast geldim bir kaşları kemana” adlı aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde dağ ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

*Gova gova indirdiler yazıya
 Tut ettiler algın ala taziya
 İş başa düşünce bakmaz guzuya
 Hangi dağdan tezikimiş bu ceran
 Yitirir aklını cemalin gören
 Ölse de gam yemez yavruyu saran
 İçsem elinden bir dolu Yeter'in (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen “Ekini biçer oldum” adlı Sivas türküsünde dağ metafor olarak kullanılmıştır. Dağa baharda göçülür. Buradaki göç baharda yapılan değil. Dağ burada bir bakıma sığınak, kaçış yeri olarak kullanılmıştır. Burada ontolojik metafor söz konusudur.

*Ekini biçer oldum (hey laleler laleler yar kapıda döneler)
 Desteyi seçer oldum (hey laleler laleler yar kapıda döneler)
 Yar derdine düşeli (hey laleler laleler yar kapıda döneler)
 Dağlara göçer oldum (hey laleler laleler yar kapıda döneler)
 Gidelim
 Gidelim
 Nereye
 Ağ dağa
 Ağ dağ uzun
 Ağ kız bizim
 Hop (Repertükül, 2024).*

“Nerede kaldı vatanımız elimiz” adlı Kırşehir türküsünde sıladaki dağların görünmemesi uzun süren özlemi vurgulamak için kullanılmış ontolojik bir metafordur.

*Nerde kaldı vatanımız elimiz
 Sıladaki dağlar görünmez oldu
 Uzak düştü nazlı yare yolumuz
 Nazlı'm gurbet elde varılmaz oldu
 Aman uzak düştü nazlı yare yolumuz
 Kaldım gurbet elde dönülmez oldu (Repertükül, 2024).*

“Deli gönül yine ah-u zar oldu” adlı Kırşehir türküsünde “Mecnun oldum gezdim Leyla dağında” mısraları ile dağ sevgilinin gönlü, yurdu olarak metafor anlamında kullanılmıştır.

Mecnun oldum gezdim Leyla dağında
Bülbül oldum öttüm dostun bağında
Arzumanım kaldı gül dudağında
Engür badesini süz Leyla Leyla (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Benim Adım dertli dolap” adlı Sivas türküsünde “Ben bu dağın ağacıyım” ifadesi ile dağ dünya; insan da ağaç yerine kullanılmıştır. Bu ifadelerde dağa metaforik bir anlam yüklenmiştir.

Ben bu dağın ağacıyım
Ne tathıym ne acıyım
Ben mevla'ya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim vardır inilerim (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ vatandır, sıladır.

Üç yavrusu vardır ciğer paresi
Ondan ayrılmanın yoktur çaresi
Akdağ yaylası gerdan aynası
Görenin aklını alıyor gelin

Sorgun Akdağı'na etmiş hareket
Bilir ki o belden kalkıyor gelin
Memleket azmini eylemiş niyet
Vatan gülü gibi kokuyor gelin (Repertükül, 2024).

“Çiçeklerden üç çiçeği severim” adlı aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ çekilen çiledir.

*Bir yanardağ gibi çıktın karşıma
O gözler o bakış ceylan gibidir
Bilmedim ne imiş gelen başıma
Sam gibi kavurup yaksa yeridir* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ metafor olarak kullanılmıştır. Bu türküde ozan sevdiğini keklige benzetmiş ve dağlardan aşımak ifadesiyle kendisinden uzaklara götürülmesini kastetmiştir. Burada soyut olan uzaklara gitmek ifadesi somut olan dağlardan aşımak ifadesiyle anlatılarak ontolojik metafor yapılmıştır. Kekliğin dağları aşması bir göçü ifade etmektedir.

*Kekliği uçurdular anam anam güzeller
Dağlardan aşırđılar döne döne gezerler
Yenile bir yar sevdim anam anam güzeller
Onu da kaçırdılar döne döne gezerler* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Sen o geçedensin ben bu geçeden” adlı Sivas türküsünde dağ, taş şahit oldu diyerek bir kişileştirme yapılmıştır. "Dağ taş şahit oldu seninle bana" dizesinde dağın şahitlik etmesi, bir tür doğal ve sabit tanık gibi düşünülebilir. Bu, sevgililerin birbirlerine olan bağlılığını veya geçirdikleri zamanın kalıcılığını vurgulayan bir ifade olabilir.

Bu dizelerde dağın ve yaylanın kullanılmasıyla, doğanın insan duygularını yansıttığı, insan ilişkilerinin doğanın değişmezliği ve sabitliği karşısında nasıl şekillendiği düşüncesi güçlendirilmiş olur. Dolayısıyla, "dağ" ve "yayla yolunda" kullanılan ifadeler, doğanın ve çevrenin insan yaşamında önemli bir rol oynadığı ve duygusal durumları sembolize ettiği bir metaforik anlam taşır.

*Dağ taş şahit oldu seninle bana
Kül oldum aşkınla ben yana yana
Ayrılık tak etti bu tatlı cana
Yel yele bitişek yayla yolunda* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “İnceldim fidan oldum” isimli Sivas türküsünde dağ yâre gelebilecek olumsuz durumların sorumlusu anlamında

kullanılmıştır. Ozan yârine gelebilecek zararlardan dağı sorumlu tutarak metaforik bir ifade kullanmıştır.

Maniye merar olsa (ince düzüm yar yar)
Aşka bir karar olsa (tıkır tıkır bas da gel)
Yakarım dağlar seni (şık şık halka da boynuna)
Yare bir zarar olsa (ince düzüm yar yar) (Repertükül, 2024).

“Aşğıdan gelir eli develi” adlı Sivas türküsünde aşğıda geçen dağ ifadesi özgürlük mekânı anlamında kullanılmıştır. Bu şiirde “dağa kaçmak” ulaşılamayan sınırlan bir mekan anlamında kullanılmıştır. “Karlı dağ ardı” ifadesiyle bir ontolojik metafor vardır. Bu ifadeyle soyut olan (insanların ulaşamayacağı yer) ifadesi somut olarak (karlı dağ ardı) olarak belirtilmiştir.

Güllü seni alır dağa kaçarım
Karlı dağ ardında çadır açarım
Kahve bulamazsam kenger içerim
Elbet ben de bir Güllü'mü beslerim (Repertükül, 2024).

Sivas iline ait “Bir gün başım alıp çıkar giderim” türküsünde geçen dağ ifadesi özgürlük mekânı olarak kullanılmıştır. Bu türküde dağlar ozanın aşkını idrak yeridir. Nasıl ki Mecnun aşkıdan kendini yollara vurmuşsa ozan da bu aşk derdiyle başka aşıkları anarak dağlara düşmüştür. Burada dağ ontolojik metafor olarak kullanılarak soyut olan (aşk derdi) kavramı somut olan (dağlar delmek) ifadesiyle anlatılmaktadır. Burada Ferhat ile Şirin hikayesine telmih var.

Birgün başım alıp çıkar giderim
Bana dağlar olsun il deyu deyu
Kayalar başını mekan ederim
Mecnun'un gezdiği bel deyu deyu

Her kaçan dildara arz etsem halim
Ah-u eşkarında kalmaz melalim
Sevdalara salar beni o zalim
Gevheri sen dağlar del deyu deyu (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ özgürlük mekâmı anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki türküde yıldızın dağlara boyun eğmesi ifadesiyle ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

*Yıldız akşamdan doğarsın
Dağlara boyun eğersin
Ben gibi yar mı seversin
Doğmayaydın mavi yıldız* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ dosttur. Diloy sözcüğünü bir seslenme ifadesi olarak değerlendirirsek metafordur.

*El ediyi aman aman el ediyi
Kaşları gel gel ediyi
Senin o güzel duruşun
Beni burda del'ediyi
Geçti gelin gel eyleme* (Repertükül, 2024).

Bağlantı:

*Diloy dağlar diloy
Diloy yolcum diloy
Diloy hancım diloy* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde genellikle insan için kullanılan has sözcüğü dağa yüklenerek ontolojik metafor yapılmıştır. Burada dikkat çekmek istediğimiz bir diğer konu ise bu türküde eski Türk inanışlarında dağlara kutsallık atfetmenin bir örneği vardır. Eski Türklerde her boyun kutsal kabul ettiği dağları vardır. Bu türküde ise Türklerin İslamiyet'i kabul edişi ile İslami bir kimliğe bürünerek Ali Baba adlı bir erenin var olduğu ve bu erenin dağa adını verşi ile bu dağın diğer dağlardan daha önemli görüldüğü ifade edilir. Bu türküde de “dağların hası” ifadesiyle dağa insana ait özellikler verilerek ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

*“Aman Ali dağı derler de dağların hası
İndik Hisarcığa yedik kirazı aman aman”* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ çekilen çile anlamında kullanılmıştır. Aşık yaşadığı acıyı Mecnun'un yaşadığı acıyla özdeşleştirmiştir. Aslında

Mecnun'un yaşadığı yer çöl olmasına rağmen bu türküde dağ olarak ifade edilmiştir. Bu türküde dağ çekilen çileyi, zorluğu anlatmak için kullanılan bir ontolojik metafordur.

Serbest:

(aman) Ben derdimi döksem gülşen bağına

Bülbüller ah çeker gül ağlar bana

Başım alıp gitsem Mecnun dağına

Vahşiler ah çeker del ağlar bana (canım hey) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde dağlara kutsallık atfedilmiştir. Üçüncü mısradaki ifade edilen sözlerin yaratıcı emriyle çiçeğe büründüğü görülmektedir. Ayrıca dağların al giymesi ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforuna örnek olarak kullanılmıştır. Ayrıca yukarıdaki “Kitabın Kavlınce” ifadesinden Kur’an’dan bir ayete telmih olduğu düşünülmektedir. Hicr Suresinin 19. Ayetinde “Yeryüzünü düzgün bir şekilde yarattık ve oraya sabit dağlar yerleştirdik. Orada hikmetle ölçülmüş her şeyden bitkiler bitirdik.” denmektedir.

Gızılırmak can incitme sen bugün

Mübarek günlerde sel bayram eder

Kitabın gavlınce dağlar al geymiş

Garışmış çiçeğe çöl bayram eder. (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ doğanın güzelliğini anlatmak için kullanılmıştır. Dağların al yeşil giyinmesi ifadesiyle ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır. Giyinmek insana ait bir davranışken bu özelliği dağlara atfederek kişileştirme yapılmıştır.

Esti bahar yeli karlar eridi

Gubarmış dağlarda kar çiçekleri

Ahdettim yar ile kavlim var idi

Birlikte dermede mor çiçekleri

Baharda coşar bu ulu toprak

Vücuda getirir her türlü yaprak

Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak

Beslenip büyüdü yer çiçekleri (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Hasret dolu gönül tasım canımın içi Sivas'ım” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânıdır. Ozan sevdiğine “Kösedağ'ın karı” ifadesini kullanarak sevdiğini Kösedağ'ın karına benzeterek metaforik bir anlam yaratmıştır.

*Kösedağın karısın sen
Yüreğimin harısın sen
Kutubi'nin yarısın sen
Canımın içi Sivas'ım (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde türkü yakıcı dağa seslenmekte, adeta onun yüceliğinin ve güzelliğinin bir sonu olacağını vurgulamıştır. Türküde dağlar yaralı ifadesiyle ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır. Kişileştirme insana ait özelliklerin doğadaki herhangi bir unsura uygulanmasıdır. Bu türküde dağın yaralanması ifadesiyle dağ kişileştirilmiştir.

*(Ah ey ey) Ayrılık badesi de datlı mı sandın
Ne tez tebdil çimenin dağlar
Ya dağlar yaralı dağlar sıralı dağlar (oy oy)
(ah ey ey) Bu güzellik geçer sana da kalmaz da
Daha neye bağlı dumanın dağlar
Ya dağlar yaralı dağlar
Geçer bu güzellik sana da kalmaz (ey)
Daha neye bağlıdır kemanın dağlar (Repertükül, 2024).*

“Suda Oynayan Balıktan” adlı aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde dağ özlemdir. "dağları göresim geldi" ifadesi, özlem, özgürlük arayışı veya bir türlü ulaşılamayan ama hayal edilen bir hedefi, sılayı ifade etmek için metaforik bir şekilde kullanılmış olabilir.

*Suda oynayan balıktan
Hoşlandım karabelikten
Üç ovadan çaml'oluktan
Dağları göresim geldi*

Eykerü gönlüm eykerü
Kesmen mevladan şükürü
Topakdaş göşker çukuru
Dağları göresim geldi

Kimlerden galdın armağan
Hasirem dağ karlar yağan
Yallibeli çifttegülen (gocagülen)
Dağları göresim geldi

Reyhan gelir esen yelden
Turnamdaki sarı telden
Çamoluktan gurubelden
Dağları göresim geldi (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen “Şu Dağları Aşmalı” adlı Kayseri türküsünde geçen dağ engel anlamında kullanılmıştır.

Şu dağları aşmalı
Çifte camız goşmalı
Yar askere gidince de (ah suna boylum yörü)
Kiminen buluşmalı (öldürüyon beni) (Repertükül, 2024).

“Koçu’nun Dağına Çıkaydım Hemen” adlı Kırıkkale türküsünün dağ ifadesi geçen bölümü aşağıda verilmiştir. Ozan göçebe yaşama özlem duymaktadır ve dağ özlenendir.

Aman Koçu'nun dağına of çıkaydım hemen vay hemen of
Geldi alıcı guşum vay guşum avcısı tamam vay tamam of
Aman alemin yaylayada of göçtüğü zaman vay zaman
O da bir günümüş geçti neyleyim of (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde dağ özlemdir özlenendir. Çiçekdağı Kırşehir’deki bir dağdır ve ozan o dağı ifade ederek aslında memleketini özlemektedir. Memleketini kastederek Çiçekdağı’nı dile getirmesi ozanın dağa metaforik bir anlam yüklediğini göstermektedir.

Ezeli de deli gönüm ezeli
Çiçekdağ da döktü m'ola gazeli
Dolaştım alemi oy gurbet gezeli
Bulamadım Zahide'mden güzeli (Repertükül, 2024).

“Dertlinin derdi bilinmez” adlı Sivas türküsünde dağ aşıkların uğrağı anlamında metaforik bir anlamda kullanılmıştır.

Dertler beni benden aldı
Deli edip dağa saldı
Yazık bülbül gülsüz kaldı
Gül kadrini seven bilir (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ özlem anlamında kullanılmıştır. Burada ifadesi geçen Çakal Dağı ozanın memleket özlemine dile getirdiği metaforik bir söyleyiş özelliği göstermektedir.

Aman mezerimi de eşin yolun sağına
Yönünü dönderin Çakal Dağına
Aman benden selam söyleyin de Hasan ağama (Repertükül, 2024).

“İniledi dağlar, koptu kayalar” adlı Yozgat türküsünde dağ güzellik mekânıdır. Dağların inlemesi ile kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

İniledi dağlar koptu kayalar
Diğneyince hey ağlar var iş böyl'olur
Haberim götürün gül yüzlü yare
Bir haldan bilmeze zor iş böyl'olur (Repertükül, 2024).

“Gesi Bağlarında Dolanıyorum” adlı Kayseri türküsünde geçen dağ engel anlamında kullanılmıştır.

“Atma anam atma şu dağların ardına
Kimseler yanmasın anam yansın derdime” (Repertükül, 2024).

Aynı şekilde “Verdiğin Yazmayı Da Bürüneyim Mi” adlı aşağıda verilen bir diğer Kayseri türküsünün nakarat bölümü yukarıdaki türküyle aynıdır ve ikisinde de dağ

engelleyici olarak kullanılmıştır. Bu türküde dağların ardı ulaşılamayan uzak mesafeyi anlatmak için kullanılan ontolojik metafordur.

Hey hey

Verdiğin yazmayı bürüneyim mi

Dostuma düşmanıma gine görüneyim mi

Dosta düşmanlara da gine görüneyim mi

Ellere bakınca yerineyim mi

Atma garib anam beni dağlar ardına

Kimseler yanmasın da anam yansın derdime (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde aşık dağların karı erimediği için sevdiği ile kavuşamamıştır ve bu ayrılığın sebebini dağa yüklemiştir. Bu türküde dağların karının erimemesi ozanın sevdiğine ulaşamadığının gerekçesidir ve ontolojik metafordur.

Gine yeşillendi (de ağam aman) Germir bağları (hey)

Bakarım erimez (erimez) dağların karı (hey)

Bergüzar yollamış (da ağam aman) ellerin yarı (hey) (Repertükül, 2024).

Yine bir başka Kayseri türküsünde dağ engel/engelleyici olarak ifade edilmiştir. Yol ver dağlar denilerek kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Şekerdağı'nın da hiç eksilmez gırcısı

Yüreğimden çıkmaz (ah anam) gurbet acısı

Evde ağlar durur neyleyim bir tek bacısı (Repertükül, 2024).

Bağlantı:

Yol ver de geçeyim Şekerdağları

Sılada bıraktım gözü ağları

Şekerdağı'nda da avcılar gezer

Beni böyle yaptı neyleyim (ah zalım) kader

Yağlı kurşun yedim (ah anam) bağrımı ezer (Repertükül, 2024).

“Seher vakti bülbül eyleme figan” adındaki Kırıkkale türküsünde içinde dağ geçen ifade aşağıda verilmiştir ve dağ engel/engelleyici anlamında kullanılmıştır. Dağlar yol vermez denilerek kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

*Garipler gurbette ah çekip ağlar
Bu ayrılık her an kolumu bağlar
Gideceğim yare yol vermez dağlar
Dağlar engel oldu sıla bulunmaz
Dost bulunmaz yar bulunmaz (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Kırşehir türküsü olan “Bir gün şu dünyadan yüklenir göçüm” adlı türküde “Gideceğim yere yol vermez dağlar/Dağlar engel oldu sıla bulunmaz” ifadelerinde dağ sözcüğü engeldir, engelleyicidir. Dağların yol vermemesi, engel olması kişileştirme metaforuna örnektir.

*Garipler gurbette ah çekip ağlar
Bu ayrılık benim yolumu bağlar
Gideceğim yare yol vermez dağlar
Dağlar engel oldu sıla bulunmaz (Repertükül, 2024).*

“Çiçekdağı derler de var mı sana zararım” adlı Kırşehir türküsünde Çiçekdağı’nın şanını, ününü duyan ozan kendisine zararı dokunmamasına rağmen dağın kendisine engel olmasına isyan etmektedir. Bu türküde ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

*(Of yar ey) Çiçek dağı (da) derler var mı sana zararım
Yar yitirdim (de) uğrun uğrun ararım
(Hey) Üç güneydi benim kavli kararım
Beş gün oldu nerde kaldın sevdiğim (vah)
Anadan yosmam hey*

*(Of yar ey) Çiçek dağı (da) derler şanını duydum
Aşkın ateşleriyle eğlendim kaldım
(Hey) Vebalin boynuna işte ben öldüm
Mezarımı havlına kaz kara gözlüm
Anadan yosmam hey*

*(Of yar ey) Aşamadım çiçek dağın ardını
Çeken bilir ayrılığın derdini*

*(hey) Bülbul ucuz vermiş gülün narkını
Anadan yosmam hey (Repertükül, 2024).*

“Gör ki felek bizi neler eyledi” adlı Kırşehir türküsünde “yüce dağlar perde oldu arada” ifadesiyle dağ engeldir/engelleyici olarak ifade edilmiştir. Burada dağ perde olarak ifade edildiği için ontolojik metafordur.

*Garibim gönlüm gamda efkarda
Yüce dağlar perde oldu arada
Ölürüm kurtulmam ben bu yaradan
Dost olan bağlasın karalarımız of of of
Karalarımız of (Repertükül, 2024).*

“Güzel İzmir duman gitmez başında” adlı aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde “eğil dağlar geçeceğim yurduma” ifadesinde dağ engeldir/engelleyicidir. Dağa eğil denildiği için ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu olarak değerlendirilmiştir.

*Güzel İzmir duman gitmez başında
Ahdım kaldı toprağında taşında
Gündüz hayalimde gece düşümde
Eğil dağlar geçeceğim yurduma
Gel cevap ver şu kahraman orduma

Kara daşa benzer senin yatışın
Verane kuşa benzer senin ötüşün
Düşman girdi yurdumuza yetişin
Yassıl dağlar geçeceğim yurduma
Evvel Allah kolaylık ver orduma

Afiyon mu yuttun benzin bulandı
Zabitlerin köşeleri dolandı
Anadolu deyince ağzın sulandı
Eğil dağlar geçeceğim yurduma
Gel cevap ver şu kahraman orduma (Repertükül, 2024).*

“Dalma gelin dalma çaylar derindir” adlı aşağıda sözleri verilen Nevşehir türküsünde “Yol verin geline dumanlı dağlar” ifadesinde dağ engelleyicidir ve ontolojik metafor kullanılmıştır. Bu ifadede dağa insana ait özellikler atfedilmiştir.

Çubuğum yok yol üstüne uzatam
Takatim yok yar yolunu gözetem (aman aman aman)
Emsalin yok seni kime benzetem
Yol verin geline dumanlı dağlar (aman aman aman) (Repertükül, 2024).

Yorulдум da yol üstüne oturdum adlı Orta Anadolu türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Yol ver yıkılası dağlar ifadesinde ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılarak dağa insana ait özellikler atfedilmiştir ve yol vermediği için beddua edilmiştir.

Ömer ağlar Hatçe 'm ağlar
Yol ver yıkılası dağlar
Yakup kızı vermem diyor
Kırılında alın benden (Repertükül, 2024).

“Aşan bilir karlı dağın ardını” adlı Sivas türküsünde aşağıda sözleri verilen dağ ifadesi engel engelleyici anlamında kullanılmıştır. Bu ifadeyle karlı dağların ardı gurbete gitmeyi ifade etmiştir. Burada ontolojik bir metafor kullanılmıştır.

Aşan bilir karlı dağın ardını
Çeken bilir ayrılığın derdini
Bülbül kaçta aldın (aman aman aman) gülün nargını
Gül alıp satmanın (aman aman aman oy) zamanı değil (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Beklerim selamın Seher zamanı” adlı Sivas türküsünde dağ engel engelleyici anlamında kullanılmıştır. Bu türküde de dağ kişileştirilerek ontolojik metafor kullanılmıştır.

Beklerim selamın seher zamanı
Ilğıt ılıt esen yelinen gönder
Engel olursa dağlar dumanı
Mektupla geç kalır talinen gönder (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Bu dizelerde dağlar, mecazi bir anlamda, zorlukları, engelleri ve belirsizlikleri temsil etmektedir. "Dağlar salında", "dağlar dumandır" gibi ifadeler, belirsizlik ve tehlikenin varlığını vurgular. "Dağlar", şairin karşılaştığı zorlukları, belirsizlikleri ve engelleri sembolize etmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla, bu dizelerde "dağ" bir metafor olarak kullanılmıştır. Bu ifadelerde soyut ifadeleri anlatmak (belirsizlik, tehlike) için somut olan (dağ) ile anlatılarak ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Gitme durnam gitme dağlar salında

Hakkın kalamını kesme dilende

Sevdiceğim galmiş kenan elinde

Gitme durnam gitme dağlar dumandır

Bizim gittiğimiz hey dost ikrar imandır

Dosttan (yardan) ayrı düştüm halim yamandır (Repertükül, 2024).

“Kaleden iniş m’olur” adlı Sivas türküsündeki eze sözcüğü halk arasında teyze anlamında kullanılır. Burada dağlara eze diye ifade edilmesi teyzenin koruyup kollaması anlamını taşıyabilir. Öte yandan ozanın sevdiği kişinin yakın bir akrabası (teyzekızı) olabileceği düşünülebilir. Her ne anlamda düşünülürse düşünülün dağlara eze dağlar ifadesinin kullanılması bir kişileştirme örneği olarak görülebilir.

Bu dağlar eze dağlar (nanay nanay zalim nanay kibar nanay)

Yar gele geze dağlar (yad ele bakma ciğerim yakma)

Sular şarap olmuş (nanay nanay zalim nanay kibar nanay)

Çiçeği meze dağlar (yad ele bakma ciğerim yakma) (Repertükül, 2024).

“Eğer benim ile gitmek dilersen” adlı Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Bu türküde sökülsün dağların gözü ifadesiyle kişileştirme yapılmıştır. Kişileştirme ise ontolojik metaforlardandır.

Sökülsün dağların buzu sökülsün

(Sökülsün dağların gözü sökülsün)

Sökülsün de düz ovaya dökülsün

Erzurum'un karı kışı çekilsin

Mor koyunlar melesin de gidelim

Güzel gidelim ey (Repertükül, 2024).

“Gitme yârim uzağa” adlı Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Bu türküde yol ver meşeli dağlar denilerek dağ kişileştirilmiştir. Böylece dağ bu türküde ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Gidiyom bende bende

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

bir ayvam kaldı sende

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

ayva gibi sarardım

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

Hiç insaf yok mu sende

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

Irmak susuz olur mu

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

Dibi kumsuz olur mu

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

Ben yare demiş idim

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar)

Yiğit yarsız olur mu

(yol ver meşeli dağlar ciğer köşeli dağlar) (Repertükül, 2024).

“Yörü bre Çiçek Dağı” adlı Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Bu türküde ozan dağa yürü bre diye seslenerek kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Yörü bire Çiçekdağı

Sende suna boylum kaldı

Hep kuşların dönüm çağı

Bülbülün goncası soldu (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ olumsuz durumların habercisidir. Dağların otunun sararması kötü bir olayın olacağına işarettir. Bu türküde de dağ metaforik bir ifade olarak kullanılmıştır.

*Bozarık bozarık dağların otu
Yarım sen gidersen giderim zati
Yanılır şaşar da bir iş dutarsa
Desinler gelinin gaderi kötü (Repertükül, 2024).*

“Aşam dedim aşamadım dağları” adlı Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Bu türküde dağa belalı dağ ifadesi kullanılarak kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

*Aman aman da
Aşam dedim aşamadım dağları
Dumanlı dağlar
Param yoktur satın alam yolları*

*Bağlantı:
Dumanlı dağlar
Belalı dağlar
Bir gelin ağlar
Al mendilim sende kalsın
Ben muradım almadım
Mendilim murad alsın*

*Aman aman da
Şu dağların boranından kışından
Dumanlı dağlar
Yedi sene bekar gezdim ucundan*

*Aman aman da
Yüce dağlar boran olur kış olur
Dumanlı dağlar
Ben bilmedim bana nasıl iş olur (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Dağları aşmak ifadesi zorluklara göğüs germek anlamında kullanılarak ontolojik metafor kullanılmıştır.

Karşı dağlar karın almış karınan
Ben de küsülüyüm nazlı yarınan
(Dağlar laleli başım belalı)
Hiçbir merhametli gomşu yoğumuş
(Ölem yoğumuş)
Beni barıştıralar nazlı yarinen
Dağlardan aşam yare gavuşam

Gidiyordum bir gül aldım bahçenden
(Ölem ben ölem)
Dilim söyler yürek yanar içerden
(Dağlar laleli başım belalı)
Bana derler niye gülmez ağlarsın
(Niye ağlarsın)
Demezler ki verem olmuş içerden
Dağlardan aşam yare gavuşam (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Ah edip çırpınan bülbüle döndüm” adlı Sivas türküsünde dağ engel olarak nitelendirilmiştir. Buradaki dağları aşmak ifadesi zorluklara göğüs germek anlamında bir ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Bilen var mı acep aşkın bağıni
Beyhude geçirdim gençlik çağını
Aşmaya uğraştım karlı dağını
Susuz bir çöldeyim göle varamam (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Gurbetlik ölümden beter” adlı Sivas türküsünde dağ engeldir. Bu türküde de dağları aşmak ifadesi zorluklarla baş etmek anlamında kullanılan bir ontolojik metafordur.

Karlı dağları aşayım
Nazlı yara kavuşayım (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ zorlukları aşmak anlamında kullanılan bir metafordur.

Ak koyun meler gelir
Dağları deler gelir (vay)
Hakikatlı yar olsa
Geceyi böler gelir (vay) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Eşme eştim sabahtan” adlı Yozgat türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Bu türküdeki aşmak ve yıkılası dağlar ifadesi zorlukları aşmak anlamında kullanılmıştır. Ozan dağ ifadesini zorluklar, engeller anlamında kullanarak ontolojik metafor olarak kullanmıştır.

Dolan da gel gel fırlan gel
Yıkılası dağlardan aş da gel
Aşkıma merakıma düş de gel (Repertükül, 2024).

“Oğlanın adı Ömer” adlı Yozgat türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki türküde de dağ aşılması gereken zorlukları ifade etmek için kullanılan bir ontolojik metafordur.

Gel dağları aşalım
Hilalde buluşalım
Girelim biz kol kola
Çamlıkta dolaşalım (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ engeldir. Bu türküde de aşmak ifadesi engelleri ifade eden ontolojik bir metafor olarak kullanılmıştır.

Trene bindi de savuştu m'ola
Erzurum dağlarını aşdı m'ola
Amman amman amman amman
Şinanay ninayni yarım asger gayri
Kara gözlerine gurban olduğum
Asger elbisesi yakışdı m'ola
Erzurum dağlarında asgerler gezer
Adam sılasından böyle mi bezer (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Kayseri türküsünde dağa kırcı yağması olumsuz bir durumdur. Aşık sevgisiyle ilgili telaş yaşamaktadır ve yaşanabilecek her türlü olumsuz durumda herkesi sorumlu tutmaktadır. Bu türküde dağa kırcı yağması ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Dağları kırcı mı dutdu
Yolları sucu mu dutdu
Ben bir yar sevmeyinen (de)
Konşuyu sancı mı dutdu (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde dağ sekiz defa tekrar edilerek sevgiliden uzak oluşunun sorumluluğu dağa yüklenmiştir. Bu ifadeyle ontolojik metafor kullanılmıştır.

Gidiyom gidemiyom (oy dağlar dağlar dağlar)
Sevdim terk edemiyom (sılada yarım ağlar)
Küçükten meyil verdim (oylum oylum al dağlar)
Goyup da gide miyom (sılada yarım ağlar)

Gidene bak gidene (oy dağlar dağlar dağlar)
Boyu benzer fidana (sılada yarım ağlar)
Fidanda bir gül bitmiş (oylum oylum al dağlar)
Kokulatmaz adama (sılada yarım ağlar) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu Türküsünde dağ ozanı yârinden ayırandır. Çiçekdağı Anadolu'da bir ilçeye adını verin bir dağın adıdır. Ozan sevdiği ile ayrılığın sorumlusu olarak dağı göstermektedir. Bu türküde ontolojik metafor kullanılmıştır.

Serbest:
Çiçekdağı derler var mı sana zararım
Yar yitirdim uğrun uğrun ararım
(Anam) Böyle miydi yar seninle kavlı-kararım

Şahım ey
Ömrüm ey (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ olumsuz duyguların habercisidir. Şeker Dağının kırcısı erken düşerse bir kardeşin ölümünün habercisidir. Dağ bu türküde ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Erken düşer de Şeker Dağın gırcısı
Çıkar mı yürekten de ah anam oy of ciğer acısı
Ağlıyor başucumda da ah zalım of of çifte bacısı
Ağla bacım ağla ben öldüm galan
Güvenme dünyanın ahiri yalan (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ olumsuz duyguların habercisidir. Türkünün tamamına bakıldığında dağlara kırcı yağıyorsa acı olayların yağacağını gösteren ontolojik metafordur.

Kardeş kokar burcu burcu
Dağlara da yağar kırcı
Ağlama kardeş ağlama
sana getirirem Gürcü (Repertükül, 2024).

Bir Sivas türküsü olan “Elif’im yar beyim yar” türküsünde dağ olumsuz durumların habercisi anlamında kullanılmıştır. Dağların karının olması ozanın üzülmeye için gereken sebepler arasındadır. Dağın karlı olması ontolojik metafor olarak kullanılmıştır.

Şu dağların karı var
Hep ellerin yarı var (yar)
Sen ağlama kömür gözlüm
Ben ağlasam yeri var (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Kahbe felek sana nettim neyledim” adlı Sivas türküsünde dağ olumsuz durumların sorumlusudur.

Aman aman dağlar duman geçti zaman ben varamam
Aman aman dağlar duman halim yaman
Şu dağların arkasını bilirim
İflah olmam ben bu dertten ölürüm

Vadem yeter çöl gurbette kalırım

Yine ben sarayım yarelerimi (Repertükül, 2024).

“Koyun gelir yata yata” adlı Sivas türküsünde dağların başı dumansa kötü olaylar olacağına işaretler. Dağ bu türküde ontolojik bir metafor olarak kullanılmıştır.

Aman ayşem yaman Ayşem

Dağlar başı duman Ayşem (Repertükül, 2024).

“Koyun seni güde güde getirdim” adlı Sivas türküsünde dağ yine olumsuz durumların habercisidir, sorumlusudur. Ozan dağların başını dertlere saldığını söyleyerek ontolojik bir metafor kullanmıştır.

Dağların başını bir duman aldı

Bu dağlar başımı dertlere saldı

Kara koyunlarım ellere kaldı

Yayamadım yüreğime dert oldu (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Ördek çalkalanır göllerde” adlı Sivas türküsünde dağ duman kaplaması kötü olayların olacağına işaretler. Bu ifadede dağ ontolojik bir metafordur.

Aman şimdi yaman şimdi

Dağlar başı duman şimdi

Güzel sevmek hoşdur amma

Ayrılması yaman şimdi (Repertükül, 2024).

“Sabah güneşi doğmuş” adlı Sivas türküsünde dağ duman kaplıyorsa kötü olayların olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle dağ ontolojik bir metafordur.

Ambarda unum kaldı

Gümanlıyım gümanlı

Gitme yarım gurbete

Bugün dağlar dumanlı (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ yaşanan acı olayların sorumlusu anlamında kullanılmıştır. Ozan dağ ifadesini defalarca tekrar ederek dağ ontolojik bir metafor olarak kullanmıştır.

Gönlüm viran oldu senin elinden
Oy dağlar dağlar vay dağlar dağlar yanasın dağlar
Baykuş bile konmaz oldu ne çare
Oy dağlar dağlar yanasın dağlar
Mecnun olsam geçmem ıssız çölünden (oy dağlar)
Gavil avlanmışım amma ne çare de
Oy dağlar dağlar yanasın dağlar derd(i) olan ağlar

Boşuna kar yağmış yüce dağlara
Oy dağlar dağlar vay dağlar dağlar yanasın dağlar
Bülbül zar ediyor güle bağlara (da)
Oy dağlar dağlar yanasın dağlar
Mecnun gibi çıktım yüce dağlara (oy dağlar)
Feryadım duyarsın amma ne çarede
Oy dağlar dağlar yanasın dağlar derd(i) olan ağlar ağlar (Repertükül, 2024).

Sivas türküsü olan” Çıktım yücesinden seyran eyledim” adlı türküde dağın duman kaplı olması olumsuz olayların olacağını göstermektedir. Bu ifade ile dağlar metaforik bir anlam kazanmıştır.

Aman aman dağlar duman hallar yaman

Gine hayal hayal olmuş karşımda dağlar
Eşinden dostundan ayrılan ah çeker ağlar
Dökülmüş yapraklar bozulmuş bağlar
Bülbülün konuştuğu dallar perişan (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsü olan “Dağlar dağladı beni” adlı türküde dağ çekilen çiledir ve dağın dağlaması ifadesiyle ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ayırıldı zalim felek
Derde bağladı beni (Repertükül, 2024).

“Ayşe’min yeşil sandığı” adlı Nevşehir türküsünde “Aman Ayşem mor Menevşem/Dağlar başı duman Ayşem” ifadesinde dağların başında duman olması yaşanacak olumsuz durumların habercisidir. Bu türküde dağ bilinmeyenden haber veren anlamında kullanılan ontolojik bir metafordur.

Aman Ayşe'm mor Menevşem
Dağlar başı duman Ayşe'm
İndim Ürgüp çöllerine
Geleceğim güman Ayşe'm (Repertükül, 2024).

“Erciyes kıralı harmanlık yurdu (hele yar yurdu)
Nic'oldu dağların aslanı kurdu (hele yar kurdu)
Ara yerde kaldı hacılar yurdu (hele yar yurdu)
Elin seni istiyor gel Kozanoğlu (gel Kozanoğlu)” (Repertükül, 2024).

Yukarıda sözlerinin bir kısmı verilen Kayseri türküsünde hem dağ hem de Erciyes ifadesi geçmektedir. Erciyes bir dağdır ve Kozanoğlu bu dağın kralıdır. İkinci dizede ise dağların aslanı ve kurdu olarak da Kozanoğlu kastedilmektedir. Bu ifadelerle dağ Kozanoğlu’na dosttur. Bu ifadelerde ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

“Elif Çıkmış Ah O Damın Başına” adlı Kırıkkale türküsünde “Vuruldu mu mahlemizin yiğidi/şu dağları kara duman bürüdü” ifadeleriyle dağ dosttur ve aşığın vurulmasından dolayı yastadır. Kara ifadesi genellikle olumsuz durumlar için kullanılmaktadır.

Ben giderken ekinleri gövüdü
Anam yokdu kimden aldın öğüdü
Vuruldu mu mahlemizin yiğidi
Şu dağları kara duman bürüdü (Repertükül, 2024).

Bir Kırıkkale türküsü olan “Derdimin Ortağı Sinem Bülbülü” adlı türküde dağlar dost olarak görülmüştür. Aşağıda sözleri verilen türküde dağ ifadesi 12 defa tekrarlanarak dağdan medet umulmuştur. Burada ozan dağlara dert yanarak ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanmıştır.

Derdimin ortağı sinem bülbülü
Andırırın lale ile sünbülü
Yadlara demedim bu gizli sırrı oy
Derdimi sizlere söyleyim dağlar
Dağlar oy dağlar oy dağlar oy

Bana bir ziya ver zülfün telinden
Ne çare ki bir şey gelmez elimden oy
Bir garibim kimse bilmez halimden oy
(Ben bülbülüm ayrı kaldım gülümnden)
Derdimi sizlere diyeyim dağlar
Dağlar oy dağlar oy dağlar oy

Bağışla suçumu irfanım için
Gülmedim cihanda bilmem ne için
Akıp giden gözüm yaşları için
Bende maşuğumu bulayım dağlar
Dağlar oy dağlar oy dağlar oy (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Geldim ekecik dağı sana” adlı Kırşehir türküsünde dağ dosttur, kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Geldim Ekecik Dağı sana
Has bahçene (oy) bülbül kona
Kaybettim yarimi ordam'ola (Repertükül, 2024).

“Ay dost aman başın pare pare karın var senin” adlı Kırşehir türküsünde dağ dosttur, arkadaşır, dert ortağıdır. Bu türküde de ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Ay Dost Aman başında pare pare karın var senin
Ah Senin De Oy
Yarinen yaylayacak zamanın dağlar oy oy

Aman seni çıkmaya ne mecalim var benim
Goymadın takatimi de gümenim dağlar oy oy oy

Ay dost aman yağmur yağar da her otları bitirir
Ah bitirir oy oy
Güz gelir de ireyhanı yetirir oy oy
Sarı çiçek pervaz kurmuş oturur oy oy
Karışmış laleye çimenin dağlar oy oy oy (Repertükül, 2024).

“Ay dost Dinek dağı yeni geldim gurbetten” türküsünde Dinek dağına ay dost denilerek seslenilmiştir. Bu türküde dağ dert ortağı ve dosttur. Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde dağın dost anlamında kullanıldığı görülmektedir ve bu türküde kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Aydost Dinek dağı yeni geldim gurbetten
Halide al başım kazadan derten oy of
(Halide al başım beladan derten oy of)
Adama kemlik mi gelir merdoğlu mertten
Kötülerin gölgesi olmaz dalı olmaz oy of (Repertükül, 2024).

“Yeni geldim de Dinek dağı gurbetten” adlı Kırşehir türküsünde dağ dosttur, dert ortağıdır, kendisine haber verilendir. Bu ifadelerden yola çıkılarak bu türküde kişileştirme metaforu kullanıldığı düşünülmektedir.

Of of aman yeni geldim de Dinek Dağı gurbetten oy
Başım halas olmaz kadadan derten oy vay dertten
Adama kemlik mi gelir merdoğlu mertten vay mertten
Kötülerin dalı gölgesi olmaz ey ey (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ dosttur. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere oy dağlar ifadesiyle dağlar dost, dert ortağı görevi yüklenerek kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Ağacı budamadım (da)
Büyüdü çıkamadım
Yetirdim nazlı yarı (de)
Aradım bulamadım
Oy dağlar

Kavaktan eser yeller (de)

Gelen dert beni beller

Yar beni kodu gitti (de)

Acıdı bana eller

Oy dağlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ dosttur. Aşığın yaşadığı hüzünden etkilenir acısını paylaşır. Bu türküde de bu ifadelerden dağ kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır

Bugün posta günü canım sıkılır

Ellerin mektubu gelmiş okunur

Benim yüreğime hançer sokulur

Bir of çeksem karşıki dağlar iniler

İflah etmez bu dert beni pareler (Repertükül, 2024).

“Kurban olam Habip bıyık teline” adlı Orta Anadolu türküsünde dağ aşağıda sözlerde de görüldüğü üzere dost anlamındadır ve kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Gide gide bir söğüde dayandım

O söğüdün acısına boyandım

Karlı dağlar gibi sana güvendim

Kırıldı dallar da elime geldi (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ her ne kadar gerçek anlamda ifade edilse de dağa ağlama ve konuşma özelliği yüklendiği için dağın dost olabileceği düşünülmektedir. Bu özelliklerden dolayı dağ kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Dağlar siz ne dağlarsız

(Oy dağlar vuy dağlar oy dağlar)

Kardan kemer bağlarsız

(Oy gelin vuy gelin sürmelim belalim oy)

Gül sizde bülbül sizde

(Oy dağlar vuy dağlar oy dağlar dağlar oy)

Siz ne derde ağlarsız

(Oy gelin vuy gelin sürmelim belalım oy)

Bu dağlar eze dağlar

(Oy dağlar vuy dağlar oy dağlar dağlar oy)

Yar gele geze dağlar

(Oy gelin vuy gelin sürmelim belalım oy)

Yar buradan geçerken

(Oy dağlar vuy dağlar oy dağlar dağlar oy)

Ne dedi size dağlar

(Oy gelin vuy gelin sürmelim belalım oy) (Repertükül, 2024).

NOT: 2. güfte şu şekilde de okunmaktadır.

Bu dağlar eze dağlar

Yar gele geze dağlar

Suları şarap olmuş

Çiçeği meze dağlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen ‘‘Ela gözlü nazlı dilber’’ adlı Sivas türküsünde dağ ozanın dostudur, sevdiğidir. Dağlar da ozan gibi yaralı ifadesiyle de dağın kişileştirme metaforu olarak kullanıldığı görölmektedir.

Hele dağlar dağlar dağlar karalı dağlar

Ok yemiş ben gibi yaralı dağlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde ozan Yıldız Dağı’na dert yanar ve sorular sorar. Bu ifadelerden ozan bu türküde dağı ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu olarak kullanmıştır.

Gelmiş iken bir habercik sorayım

Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Gerçek erenlere yüzler süreyim

Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

*El ettiler durnalara gazlara
Bağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler taksın söylen gızlara
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın*

*Ben de bildim bu dağların şahısın
Gerçek erenlerin nazargahısın
Abdal Pir Sultan'ın seyrangahısın
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Kara ola böyle yazı” adlı Sivas türküsünde dağ dosttur. Ozan bu türküde “Benim üzümüm dağı da üzer” diyerek dağı kişileştirme metaforu olarak kullanmıştır.

*Ahıma dağlar dayanmaz
Cevrime dağlar dayanmaz
Sevdiğim uykudan uyanmaz (ey)
Vay sebep ey hey (Repertükül, 2024).*

“Merdiven üstüneyim” adlı Sivas türküsünde dağ dosttur. Yârin sitemiyle eriyen, ey diye hitap edilen canlı bir nesne olarak seslenen dağdır. Dağ burada kişileştirilmiş bir metafor olarak kullanılmıştır.

*Süs dağında gar idim (nenni)
Siteminen eridim (nenni)
Yarım sana ne oldu (nenni)
Gahir çeken ben idim (nenni)
Ey Süs dağı Süs dağı (nenni)
Ben yemem goyun yağı (nenni)
Yarım benden istemiş (nenni)
Perçemine gül yağı (nenni) (Repertükül, 2024).*

“Salını salını gelen efendim” adlı Sivas türküsünde dağ sevgili dost anlamında kullanılmıştır. Bu türküde somut olan sevgili somut olan dağa benzetilerek metaforik bir anlatım kullanılmıştır.

Yörü gözül yörü kimin yarisin yarisin
Şu hasta gönlümün şivekarısın
Garşıda görünen kırklar dağısın dağısın
Sabahın güneşi tez değer sana ey yar ey (Repertükül, 2024).

“Sarardım ben sarardım” adlı Sivas türküsünde ozan ayrılık acısını dağ ile paylaşarak dağ sözcüğünü kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Al dağlar yeşil dağlar
Gurbette yarım ağlar
Açtım'ola şu Sivas'ın gülü yaprağı
Çekti bizi şu yerlerin suyu toprağı (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Aşağıki mahlenin allı gelini” adlı Sivas türküsünde dağ ozanın dostudur. Dağ bu türküde al-, ver-, götür- fiillerine maruz kalarak kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Ara ver de karlı dağlar ara ver
Al bu mektubu da götür yara ver (oy oy canım oy)
Yar hasreti yüreğimi yakıyor
Uçan kuşlar bu haberi yara ver (oy oy canım oy) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ dosttur ve ozanın dert ortağıdır. Bu ifadelerle dağ kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

Kader torbasına elimi uzattım
Tecelli kağıdım karalı çıktı
Ömrüm defterine bir yol göz attım
(Ecel defterine bir yol göz attım)
Defterim içinde sıralı çıktı vah beni beni (Repertükül, 2024).

Bağlantı:
Aman dağlar oy canım dağlar oy
Neden benim iki gözüm durmaz ağlar oy oy (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ dost anlamında kullanılmıştır. Erzincan'ın dağlarının kan ağlaması dağa bir kişilik atfedildiğinin ve dağın kişileştirme metaforu olarak kullanıldığının bir göstergesidir.

Kan ağlıyor Erzincan'ın dağları (yavrum dağları)
Viran kaldı mor sünbüllü bağları
Sivas'a geliyor kalan sağları
Şikâyetim kimden kime ne deyim (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ dosttur ve ozanın derdine ortaktır. Dağlara yanmak fiili kullanılarak kişileştirilmiş ve dağ bir metafor olarak kullanılmıştır.

Üzüm sepetini indirdim düze
(Hele kurban yar düze)
Yalvardım yakardım da getirdim söze
(Yan dağlar yan yan)
Müşteri gelmişler sevdiğim kıza
Sevdiğim kız gelin olmuş ağlıyor

Karşı karşı yaptırılım hanları
(He kurban hanları)
Kaldırılım aramızdan gasaveti gamları
(Yan dağlar yan yan)
İkimiz de bir araya gelende
Dert edelim başa gelen halleri

(Aman) Hep seni zikrediyor dağlar taşlar (ey)
Akar durur sular da havada kuşlar (oy oy)
Kul kusur işler de sultan bağışlar (ey ey)
Muhtaçtır ben kulun insana ey (insana ey) (Repertükül, 2024).

“Günahım çoktur da gözüm dolar yaşınan” adlı yukarıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde “hep seni zikrediyor dağlar taşlar” ifadesiyle dağ tanrısına yaklaşır yer anlamında kullanılmıştır. Bu türküde de dağa metaforik bir anlam yüklenmiştir ve dağ kişileştirilmiştir.

(Amanin) Gine boz duman var Baran dağında
Baykuşlar ötüşür de (aman) gönül bağında
Bir yavru yitirdim gelin çağında (amman çağında)
Yesari yasını da tut garip garip (oy felek uy uy) (Repertükül, 2024).

“Zülf-ü siyahımı gömdüm Kaman’a” adlı Kırşehir türküsünde “Gine boz duman var Baran Dağı’nda” ifadesinde dağ bilinmeyenden haber verendir. Baran Dağı’nda boz bir dumanın olması ozanın yaşadığı yerde kötü bir olay olacağına işaretler ve Baran Dağı bilinmeyenden haber veren metaforik bir anlamda kullanılmıştır.

“Sultan Süleyman’a kalmayan dünya” adlı aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Orta Anadolu türküsünde dağ iki yerde geçmektedir. Birinci bölümde dağ ifadesinde bu dünyanın bir sonunun olacağını, ikinci ifade de dağ da olursa bir gün her şeyin sonu olacağı belirtilmiştir. Bu ifadelerde dağ manevi bir kimliğe bürünmüştür. Bu ifadelerle dağ metafor anlamında kullanılmıştır.

Sultan Süleyman’a kalmayan dünya
Bu dağlar yerinden ayrılır birgün
Nice bin senedir alınan canlar
Hakk'ın emri ile dirilir birgün

Karac'oğlan der ki dağ üstüne dağ olsam
Etrafında lale sümbül bağ olsam
Ağ'olsam da paşa olsam bey olsam
Yakasız gömleğe sarılır birgün (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Sivas türküsünde dağ Hak’tan emir alan öte yaşam ile ilişkide olan bir yer olarak tanımlanmaktadır. Dağ bu türküde ontolojik bir metafor olarak kullanılmıştır.

Behey karlık dağı sana ne oldu
Durulmuyor iniltinden coşundan
Bu emirler sana haktan mı geldi
Hiç dumanın eksik olmaz başından (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağa özel güçler atfedilmiş ve dağın ahdetmesi sonucu birçok olayın gerçekleştiğine inanılmaktadır. Dağ bu türküde ahdeden, ağlayan bir kişi olarak tasvir edilerek metaforik bir anlamda kullanılmıştır.

*Güller bitmiş viraneler yurdunda
Ne acıip ahd eylemiş dağlar oy
Kimi şad-ı hürrem kendi keyfinde
Kimisine de firgat gelmiş ağlar
Oy belalı başım oy oy (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağdan ümit beklenmektedir. Türküde dağa “ne olur” diye seslenilmiş ve dağdan yardım beklenmiştir. Bu ifadelerle dağ metaforik bir söyleyişe bürünmüştür.

*Karlı dağlar karanlığın bastımı oy oy
Kahpe felek ayrılığın vakti mi
Bağlantı:
Karlı dağlar ne olur ne olur ne olur ne olur
Asker ağam gelse yarelerim ey'olur ey'olur ey'olur (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağdan yardım istenmektedir. Dağlara yaz getirmesi ve yârinin çabuk gelmesi istenerek metaforik bir söyleyiş yüklenmiştir.

*Karlı dağlar karın almış karınan cananım benim
Kaç gündür de küsülüüyüm yarınan
Dağlar yaz gelsin söylen tez gelsin
Hiçbir merhametli gomşu yoğumuş cananım benim
Bizi barıştıra nazlı yarınan
Dağlar yaz gelsin söylen tez gelsin
Dedim yare gidem tutmaz dizlerim cananım benim
Ayrıldım da yar yolunu gözlerim
Dağlar yaz gelsin söylen tez gelsin
Ağlasana oy muhannet gözlerim cananım benim*

Sağ olup yarimi görecek miyim

Dağlar yaz gelsin söylen tez gelsin (Repertükül, 2024).

“Gönül dağı yağmur boran olunca” adlı Kırşehir türküsünde dağ gönülle ilişkilendirilmiştir. Burada dağ gerçek bir dağ olmamakla birlikte ozanın gönlüdür. Bu ifade ile dağ metaforik anlamda kullanılmıştır.

Gönül dağı yağmur boran olunca

Akar can özümde sel gizli gizli

Bir tenhada can cananı bulunca

Sinamı yaralar yar oy yar oy yar oy

Dil gizli gizli dil gizli gizli (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Alim pınarı'nın arkası mezer” adlı Sivas türküsünde “görünüyor ebesinin dağları” ifadesindeki dağ göğüs olarak kullanılmıştır. Ozan sevdiğinin göğüslerini dağa benzeterek metaforik bir söyleyişe ulaşmıştır.

Görünüyor ebesi'nin dağları

Ay gibi parlıyor göğsünün ağı

Sarı saç üstüne olam saç bağı

Döküleydim ince belin üstüne (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Deli gönül feryat etme boşuna” adlı Sivas türküsünde dağ ozanın gönlüdür.

Akarsu bülbüller ötmez bağında

Dumanlar eğlenir gönül dağında

Aşk ateşi yanar oldu bağrımda

Yanmış yüreğime kar olamazsın medet sevdiğim (Repertükül, 2024).

“Sanki sam yelisin estin bağıma” adlı Kırşehir türküsünde dağ iki yerde kullanılmıştır. Birincisi gönül dağı- sevginin mekânı olarak beşinci mısırda ise mesafe anlamında kullanılmıştır. Bu ifadelerde dağ metafor olarak kullanılmıştır.

Sanki sam yelisin estin bağıma

Soldurdun bağımda gülümü kader aman

Düşürdün yolumu gönül dağına

Aman aman aman aman belalı kader oy oy
Aşırdın dağlardan yolumu kader belalı kader oy oy (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Şad olup gülmüyor kalbi yasıdır” adlı Kırşehir türküsünde dağ gönülle ilişkilendirilmiştir.

Aman şad olup gülmüyor kalbi yasıdır
Karlı dağlar gibi başı pusludur oy oy
Ela gözler nemli kiprik ıslıdır oy oy ıslıdır
Düşmüş alman'a yolu zeyneb'in oy
Aman ela gözler nemli kiprik ıslıdır oy oy ıslıdır
Düşmüş alman'a yolu zeyneb'in oy (Repertükül, 2024).

“Çırpınıp içinde döndüğüm deniz” adlı Sivas türküsünde ozan yüce dağlar ifadesi ile kendisini kastetmiştir. Ozan kendisini karlı dağlara benzeterek metaforik bir anlatıma ulaşmıştır.

Derya coşar inci saçar kenara
Aşk ehli dayanır ateşe kora
Bülbüller gül için giymişler kara
Seherler uyanır bülbül zar
Aşıklara gurbet bülbüle firkat
Derdimi sorarsan dürülü kat kat
Ey gönül derdinden etme şikâyet
Yüce dağlar gurur duyar karından (Repertükül, 2024).

“Hava bulanıyor kar mı yağacak” adlı Sivas türküsünde yüz dağa benzetilmiştir. Ozan sevdiğinin babasını görmüştür ve onun yüzünü bembeyaz olduğunu gördüğü için sevdiğine olan sevdasını göstermekten çekindiğini belirtmiş ve sevdiğine bu aşktan vazgeçeyim mi diyerek sevdiğinin bu aşka olan bakışını duymak istemektedir. Bu türküde dağ metaforik bir anlatımda kullanılmıştır.

Çıkam yücelere kar yiyeyim mi
Yar seni görüşüm eriyeyim mi
Şu babayın yüzü dağların karı
Yoksa bu sevdadan vaz geleyim mi (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Zalim felek duymadın mı sesimi” adlı Sivas türküsünde dağ aşığın gönlüdür. Bu türküde dağ metaforik bir söyleyişte kullanılmıştır.

*Bizim eller benim sadık yarimdi
Yaylalarda soğuk suyum var idi
Gönül dağlarımın karı eridi
Sen yaralı değilsin ki bilesin
Dost bilesin vah bilesin (Repertükül, 2024).*

“Deli gönül feryat etme boşuna” adlı Sivas türküsünde dağ ozanın gönlüdür. Bu türküde dağ metafor olarak kullanılmıştır.

*Akarsu bülbüller ötmez bağımda
Dumanlar eğlenir gönül dağımda
Aşk ateşi yanar oldu bağrımda
Yanmış yüreğime kar olamazsın
Medet sevdiğim (Repertükül, 2024).*

“Çıktım yücesine seyran eyledim” adlı Sivas türküsünde aşağıdaki sözlerden de anlaşılacağı üzere ayrılık ile beraber dağların görünmemesi ozanın umudunu kaybetmesi anlamına gelir. Buradaki dağ umuttur ve metafor olarak kullanılmıştır.

*Firgatin ucunda görünmez dağlar
Aldırdım yavruyu ah edip ağlar
Yıkılmış yapılmış virandır bağlar
Bülbül feryad eder güller perişan (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ bekçi olarak nitelendirilmiştir. Bu ifadelerde dağ kişileştirilerek metafor olarak kullanılmıştır.

*Yaylalar yaylalar yüce yaylalar
Yaylanın bekçisi (anam) dumanlı dağlar
Derdim var ağlarım da (anam) gözümde yaşlar (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kayseri türküsünde gerçek seven engel olan dağları aşan olarak nitelendirilmiştir. Bu türküde sökülsün dağların gözü denilerek ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Kekliğim seker gelir
Tüyünü döker gelir
Hakikatli yar olsa
Dağları söker gelir (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Sunayı Da Deli Gönül Sunayı” adındaki Kırıkkale türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Burada kullanılan yıkılası karlı dağlar ardı ozanın sevdiğinden uzaklaşmasını temsil etmektedir.

Sabahtan uğradım yarin yurduna
Dayanılmaz figanına derdine
Yıkılası karlı dağın ardına
Aşar gider bir gözleri sürmeli (Repertükül, 2024).

“Bir anadan bu dünyaya gelince” adlı Kırşehir türküsünde “Ay dost gader dağ başında aşırıldı beni, ayrılık ateşi bişirdi beni” ifadelerinde dağ engelleyicidir. Bu türküde dağ başından aşmak ifadesi sıldan uzağa gitmek anlamında kullanılarak metaforik bir anlam taşımaktadır.

Aydost gader dağ başından aşırıldı beni
Ayrılık ateşi bişirdi beni
Ahiri gurbete düşürdü beni
Garip ömrüm gurbet elde çürüdü vay (Repertükül, 2024).

“Bu yıl bu dağların karı erimez” türküsünde dağ engeldir, engelleyicidir. Türkmen kültüründe göç/yaylaya göç dağların geçit vermemesinden dolayı yapılamamaktadır. Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde yaylaya göç gerçekleşmemektedir.

Aman bu yıl bu dağların karı erimez
Eeser bad-ı sabah yel bozuk bozuk
Türkmen kızı da yaylasına yörümez
Bozulmuş aşiret el bozuk bozuk (Repertükül, 2024).

“Çıktım Çiçekdağı’na aygar görünür” adlı Kırşehir türküsünde Çiçekdağı sevgiliye ulaşmak için engeldir, engelleyicidir.

*Çıktım Çiçekdağı'na aygar görünür
Güzel olan sarı yazma büründür
Size diyom size duyun ahbablar
Sevdiğini alamayan sürünür* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde dağ aşılmaz, geçilmez bir mekan olarak nitelendirilmiştir.

*Aman aşamazsın bizim dağlar meşeli
İçi çeşit çeşit gül menekşeli güller döşeli
Hayli oldun yarden ayrı düşeli
Bugün efkârlıyım burada durnam of* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ engelleyici anlamda kullanılmıştır.

*Kozan dağı çatal matal (hey belalım aman)
Arasında aslan yatar (yarım ömrüm ey ben yandım aman)
Bir yiğide bir gelin yeter (beyler aman aman aman)
İkalanın derdi artar (amman)*

Bağlantı:

*Amman Ali'm Ali'm
Pek güzel yarım
Ben dayanamam
Sen el oğlusun
Ben güvenemem*

*Çıktım Kozanın dağına (hey belalım aman)
Karı dizleyi dizleyi (yarım ömrüm ey ben yandım aman)
Yaralarım göz göz oldu (beyler aman aman aman)
Cerrah gözleyi gözleyi (amman)* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ engel olarak ifade edilmiştir.

*Bağrek dağı dumanın var karın var
Kız koynunda turuncun var narın var*

*Seviyor diye de gel naz eyleme
Dünya yalan ayrılık var ölüm var
Eteğinde mor menekşe gülün var
Yarimden ayrıldım ah u zarım var
Seviyo diye de gel naz eyleme
Dünya yalan ayrılık var ölüm var (Repertükül, 2024).*

Gam Gasvet kalkmaz oldu başımdan adlı Orta Anadolu türküsünde, “karşımızda karşı dağlar dağ olur” ifadesinde her şey gibi dağ da ozana engeldir/engelleyicidir. Bu türküde karlı dağların dağ olması metaforik bir ifadedir. Metafor, bir şeyin gerçek anlamının dışında kullanılarak, bir benzetme yoluyla başka bir şeyi anlatmaktır. Bu dizelerde "dağ", güçlü, dayanıklı, sabit ve kararlı bir karakteri temsil etmek için kullanılmıştır. Yani, zorluklarla dolu zamanlarda, dostluk ve destek bulmanın nadir olduğunu anlatmak için "dağ" metaforu kullanılmıştır.

*Karşımızda karlı dağlar dağ olur
Çevre yarı mor sümbüllü bağ olur
İyi günde de yaren ahbap çoğolur
Dar günümüzde dost bulunmaz nedendir (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

*Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bad-ı saba yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Bozuldu aşiret el bozuk bozuk (Repertükül, 2024).*

Yine Sivas’a ait aynı adla TRT repertuarında farklı repertuar numarasıyla ve farklı kaynak kişiyle kayıtlı türküde de ilk kıta benzer olmakla birlikte türkü sözlerinde küçük farklılıklar mevcuttur. Ancak burada da dağ engel anlamında kullanılmıştır.

*Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bad-ı saba yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yerimez
Yıkılmış aşiret el bozuk bozuk (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Türküde "dağ" bir metafor olarak kullanılmıştır. Şair, dağı güçlü, dayanıklı ve zaman zaman zorluklarla dolu bir hayatı temsil etmek için kullanmıştır.

*Dağlar seni delik delik delerim
Kalbur alıp toprağını elerim
Sen bir kara koyun ben de bir kuzu
Sen döndükçe ardın sıra melerim
Şu dağların ne karanlık ardı var
Lale sümbül boynun bükmüş derdi var
Elalemin vatanı var yurdu var
Benim yurtsuz kalışıma ne deyim* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde "Danışan dağları aşar" ifadesi, danışmanlık almanın ve akıl danışmanın önemini vurgulamak için kullanılmıştır. "Dağ" burada, büyük ve görkemli engelleri temsil eder. Danışmak ve yol göstermek, kişinin daha başarılı ve doğru kararlar almasına yardımcı olabilir, bu da dağları aşmak anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla, "dağ" metaforu burada hayatın zorluklarına veya büyük engellere atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

*Gel seninle danışalım sevdiğim
Danışan dağları aşar mı aşar
Danışmadan yola çıkarsa kişi
Yanılır yollarda şaşar mı şaşar* (Repertükül, 2024).

"Gine dertli dertli iniliyorsun" adlı Sivas türküsünde dağ engelleyici anlamında kullanılmıştır. "Dağlar almış iklimini karını" ifadesi, doğanın zorluklarına ve çetin hava koşullarına atıfta bulunarak, zorlu bir yolculuğu veya meydan okumayı temsil eder. Bu bağlamda, "dağ" metaforu, hayatın zorluklarına, engellere veya doğal zorluklara atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

*Eğer bizim ele gitmek dilersen
Eğlen maral yaz gelsin de gidelim
Dağlar almış iklimini karını
Yollar çamur kurusun da gidelim* (Repertükül, 2024).

“Gürün yolu incecik” adlı Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

Gürün yolu neredir (vay vay vay felek)

İki dağ bir deredir (eyvahlar olsun felek)

Varamadık doktora (vay vay vay felek)

İçerime yaradır (eyvahlar olsun felek) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

Kara koyun ak koyun (lili)

Karlı dağlar aş koyun (lili)

Karanlık gecelerde (lili)

Yarime yoldaş koyun (lili) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

Kırat bu dağları aşmalı bugün

Dostun ellerine ömrüm düşmeli bugün

Yarinen devranım sohbetim bugün

Nenni nenni nenni gül nenni nenni (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

Bey dağın başında kardır borandır

Yar bu gurbetin sonu derttir veremdir

İlkbahar gelince mevlam kerimdir

Yar kapandı yollarım gelemem gayrı göremem gayrı

Has bahçenin duvarını örmedim uy ölem örmedim

Doya doya ben o yari görmedim anam görmedim

Yazık garip başıma nazlı yarin kıymetini bilmedim

Dağlar kışımış nazlı yar üşümüş

Bey dağın başından karlar yatıyor

Nazlı yarım hiçe almış atıyor ölem ben ölem

Gurbet ellere mektup atıyor yar kurban olam

Yine ben ölem garip ben ölem (Repertükül, 2024).

“Bu perişan hallarımı” adlı Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Burada ozan dağları aştım ifadesi ile zorlukları gördüm anlamında kullanılarak metaforik bir anlam yaratılmıştır.

*Şu karşı dağları aştım
Gayri bu canımdan geçtim
Hastayım yatağa düştüm
Eller geldi yar gelmedi (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ metafor anlamında kullanılmıştır. "dağ" ifadesi bu şiirde metaforik bir anlam taşıyarak, zorlukları, çetin şartları veya iklimin zorluklarını sembolize ediyor olabilir. Ozan soyut olan bu zorluğu da dağ başında kış ifadesiyle anlatmıştır.

*Sultan suyu gibi çağlayıp akma
Durulur gam yeme divane gönül
Ev başında duman dağ başında kış (Repertükül, 2024).*

Dağın engel olarak ifade edildiği bir başka Kayseri türküsü aşağıda verilmiştir. "Bir of çeksem karşiki dağlar yıkılır" dizesinde, dağın sağlamlığı ve dayanıklılığı vurgulanarak, kişinin içinde bulunduğu duygusal yoğunluğun ne kadar büyük olduğu anlatılmıştır. Bu bölümde dağ ontolojik metafor olarak kullanılmıştır. İkinci bölümde dağlar ardı ifadesi ise uzaklığı, mesafeyi anlatmak için kullanılan ontolojik metafordur.

*Bir of çeksem karşiki dağlar yıkılır
Bugün posta günü anam canım sıkılır
Herkesin mektubu gelmiş okunur
Benim ciğerime anam hançer sokulur
Atma garip anam atma şu dağların ardına
Kimseler yanmasın yansın anam derdime (Repertükül, 2024).*

“Aşk ataşı düştü garip gönlüme” adlı aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırşehir türküsünde ozan sevdiği için her zorluğa katlanacağını vurgulamak için yolunun dağlar başından aşsa da gideceğini ifade etmiştir. Bu türküde dağ uzak mesafeleri anlatmak için kullanılan bir ontolojik metafor olarak düşünülmektedir.

*Kerem gibi yansam aşk ataşından
 Bülbülüm ayrılmam gülün peşinden
 Yar aşkına yolum dağlar başından
 Aşsa da giderim yol senin için
 Irılır gam yeme divane gönül (Repertükül, 2024).*

Yukarıda türkülerde geçen dağ sözcüğünün ontolojik metafor olarak kullanıldığı türkülerini tespit ettik. Bunun dışında dağın yönelim metaforu olarak kullanıldığı türküler de mevcuttur. Aşağıda dağın yönelim metaforu olarak kullanıldığı türküler ve dağın bu türkülerde hangi anlamlarda kullanıldığına değinilmiştir.

4.2. YÖNELİM METAFORLARI

Yönelim metaforları, mekâna dayalı yönelimlerle ilgilidir. Yukarı-aşağı, ön-arka, iç-dış, derin-sığ, merkezi-çevresel gibi yönelimler kullanılarak bir kavramın konumu belirlenir. Bu metaforlar, mekânı referans alarak konumları ifade etmek için kullanılır. Yönelim metaforuna göre toplumun zihninde, iyi ve değerli olanın genellikle yukarıda bulunduğu veya yukarı yönlü hareket ettiği, kötü veya değersiz nitelikte olanın ise aşağıda bulunduğu veya aşağı yönlü hareket ettiği düşüncesi yaygın bir şekilde görülür (Lakoff ve Johnson 2015, s. 40-46).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ yüce, ulu olarak ifade edilmiştir. Dağa ulu, yüce denilerek yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başında kandil olayım
 O beyaz ellere mendil olayım
 Yarım sarı çiçek ben de bir arı
 Alıp dönüp ağ gerdana konayım*

*Yüce dağ başında kar bölük bölük
 Esmeye seher yeli ciğerim delik
 Zaten ben olmuşun yaralı geyik
 Alıp dönüp gül gerdana konayım*

*Yüce dağ başında kar ben olayım
 Salınıp gidene yar ben olayım*

*Yarım çiğdem çiçek ben de bir arı
Alıp dönüp ağ gerdana konayım* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ ulu, yüce olarak görülmektedir. Bu ifadede yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başında bir kuş uçurdum
Ana nenni nenni bir kuş uçurdum
Ben meylim bir güzele düşürdüm
Dilber nenni nenni yavrum düşürdüm
Duydum nazlı yarım yad eller almış
Ana nenni nenni yadeller almış
Vallah dostlar ben aklımı şaşırdım
Dilber nenni nenni vallah şaşırdım* (Repertükül, 2024).

“Yandım Allah yandım yatamıyorum” adlı Sivas türküsünde dağ yüce ulu anlamında kullanılmıştır. Bu türküde ozan dağa yüce nitelemesi yaparak yönelim metaforu kullanmıştır.

*Yüce dağ başında kar yiyeyim mi
Yar senin derdinden eriyeyim mi (vah vah)
Aşkın zencirini taktın boynuma
Kıyamete kadar sürüneyim mi (vah vah)* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ göç mekânı olarak kullanılmıştır. Bu şiirde dağa yücelik atfedilmesi yüksekliği, yukarıyı temsil eden bir yönelim metaforudur. Bu metaforda üst, yukarı kutsaldır. Türk inanç sisteminde gök kutsaldır. Bu kutsallık göğe en yakın nesne olan dağ ile ilişkilendirilmiş. Kutsal olan göğe ya da yaratıcıya en yakın yer de dağ olduğu için dağa yücelik atfedilmiştir.

*Yüce dağ başında yayılır yılan ağ gelin
Göç etmiş aylesi evleri viran ağ gelin
Var mı bu dünyada sevdiğin alan ağ gelin
Alırım ahdımı da koymam ağ gelin sürmelim* (Repertükül, 2024).

“Suna boylum ayrıldı yolumuz” adlı Sivas türküsünde dağ özgürlük mekânı anlamında kullanılmıştır. Bu türküde geçen yüce dağ ifadesinde bir yönelim metaforu vardır. Yüce ifadesi yüksekte yer aldığı için dağa bir kutsallık atfedilmiştir. Yönelim metaforuna göre yukarıda yer alan kutsala yakın ya da kutsalın kendisi olarak ifade edilmiştir.

*Yüce dağ başında armut ağacı oy
Dökülmüş yaprağı kalmış ağacı oy oy
Eğer güzel bende göynün yok ise oy
Sen bana gardaş de ben sana bacı oy oy oy*

*Yüce dağ başında kar olamazsın oy
Azrail olsan da can alamazsın oy oy
Şu dünyayı diyar diyar dolaşsan oy
Gine benim gibi yar bulamazsın oy oy (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen “Uyandım ki ağ bebeğim ağlıyor” adlı Sivas türküsünde dağ özgürlük mekânı anlamında kullanılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi dağa yüce sıfatı verilerek yukarıda yer alan kutsal, önemli görülmüştür.

*Yüce dağ başında yayılan atlar
yarimin goynuna girmesin yadlar
mezarım üstünde beş gariş otlar
bitmeyince gönül yardan ayrılmaz (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen “Trenden çıkıyor bir ince tütün” adlı Sivas türküsünde dağa yücelik atfedilerek yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başında armut ağacı
dökülmüş yaprağı kalmış siyeci
bana da derler ki gardaşsız bacı
doğma güneş gara günün üstüne (Repertükül, 2024).*

Aşağıda bir bölümü verilen “Aşağıdan Gelir Hozalı Gelin” adlı Kayseri türküsünde dağa bir yücelik bir ululuk atfedilmiştir. Yönelim metaforuna göre yukarıda olan kutsala yakın ya da kutsalın kendisi olarak görüldüğü için yukarıda olan değerli ve önemlidir.

*Yüce dağ başında yayılan atlar
yarimin yanına varmasın yadlar
mezarın üstünde dikilen otlar
sızlıyor her yanım yar diye diye* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır ve güzellikler mekânı olarak betimlenmiştir. Burada dağların serdarı ifadesinde yönelim metaforu vardır. Serdar sözcüğü başkomutan anlamındadır. Dağlar ifadesi ise yüksekliği temsil etmektedir. Yüksek yerlerin başkomutanı anlamıyla dağ çevresine göre yüksekte yer alan yeryüzü şekli olduğu için başkomutanlığı yüceltmek ve ifadeye güç kazandırmak için dağların serdarı diyerek yönelim metaforu kullanılmıştır. Yönelim metaforuna göre yüksek statü yukarıda, düşük statü aşağıdadır (Lakoff ve Johnson, 2015, s.43).

*Osman'ın bindiği doru küheylan (aman amman)
Gine mi geliyor Osman'sız bayram
Gidiyom gurbet ele taş ol da dayan (aman amman)
Süpürün hanları Osman geliyor
Dağların serdarı aslan geliyor* (Repertükül, 2024).

“Nasip olsa gine gitsem yaylaya” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır. Yüce dağ ifadesi yönelim metaforudur. Dağa yüce denilerek kutsala yakın olan yukarı kastedilmiştir.

*Yüce dağ başında pınar gözüün
sürüden seçilmiş körpe kuzusun
güzeller başı yayla kızısın
belki seni bana yazar yaradan* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzeller güzellikler mekânı olarak ifade edilmektedir. Yüce dağ ifadesi yukarıyı kutsala yakını temsil ettiği için yönelim metaforudur.

*Yüce dağ başında turna teleği
Yel vurdukça açılıyor yelegeği
Benim yarım yüce dağlar melegeği
Gördünüz mü buralardan geçti mi*

*Dolanaydım Şu dağların ucunu
Seveyidim güzellerin tacını
Çok guverme mor beliğin ucunu
Guverip de sallanacak gün değil* (Repertükül, 2024).

AŞağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânıdır. Ozan sevdiğini dağda yanan bir ıŐıđa benzetmektedir. Sevdiğinin uzakta oluşunu dağdan indirememek olarak ifade etmiş ve sevdiğini ikna edemediğinden duyduğu üzüntüyü anlatmaktadır. Türküde yüce dağ ifadesiyle yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başında yanar bir ışık
Düşmüşüm derdine olmuŐum aşık
Ağ buğday benizli zülfü dolaşık
Yüce dağ başından indiremedim
Yönünü yönüme döndüremedim
Bir güzelin aklın kandıramadım* (Repertükül, 2024).

AŞağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzelikler mekânıdır. Köseadağ'ın yüce olması yönelim metaforudur. Yönelim metaforuna göre yüce, yüksekte yer alan kutsala yakın olandır.

*Köseadağ yücedir Zara engini
Yaylaya çıkarlar fakiri zengini
O güzel çiçekler dökmez rengini
Durup eylene meli orda bir zaman
Köseadağ'ı derler büyük manzara
Bir yanı Suşehri bir yanı Zara
Otur Çiçekli'ye zülfünü tara
Durup eylene meli orda bir zaman
Köseadağ Köseadağ sana ne oldu
Sarardı güllerin hep birden soldu
Bize ne olduysa Mevla'dan oldu
Durup eylene meli orda bir zaman*

*Kösedağ derler benim durağım
Evel yakın idim şimdi ırağım
Yanmaz iken yanar oldu yüreğim
Durup eylemeli orda bir zaman* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânıdır. Bu türküde dağa yücelik özelliği atfedilerek yönelim metaforu kullanılmıştır. Bu metafora göre yüksekte yer alan kutsala yakın olandır.

*Yüce dağ başında durdum ağladım
Ayrılığın çevresini bağladım
Dünya yalanımış ben de anladım
Dünyada muratsız kalan ben oldum
Yüce dağ başında koyun güderken
Vuruldum boyuna suya giderken
Bülbül gül dalında feryat ederken
Bir dilek dilerim yar senin için* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Yüce dağ başının bir yanı yoldur” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı anlamında kullanılmıştır. Bu türküde de yüce sözcüğü dağ ile ilişkilendirilerek yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başının da bir yanı yoldur aman aman
Ah doldur sunam doldur da suyunu doldur
Aman aman suna boylum aman aman
Yolunun üstüne de yatsam uyusam aman aman
Ah Mevla'yı seversen de gız beni galdır
Aman aman suna boylum aman aman* (Repertükül, 2024).

*“Yüce dağdan indirdiler al ile
Kollarımı bağladılar şal ile
Elin gönlü dünya dolu mal ile
Benim gönlüm suna boylu yar ile (beyler yar ile)”* (Repertükül, 2024).

Yukarıda sözlerinin bir bölümü verilen Kayseri türküsünde dağ yüce/ulu olarak nitelendirilmiştir. Yönelim metaforu kullanılmıştır.

“Gar mı yağmış yüce dağlar başına” adlı Kırşehir türküsünde yüce dağlara karın yağması ozanın başına bir felaket geleceğinin habercisidir. Ulu dağlara bile kar yağıyorsa ozanın başına bir zorluk gelmesi normaldir. Dağ ulu yüce olandır. Bu türküde de dağa yüce sıfatı verilerek yönelim metaforu kullanılmıştır.

Gar mı yağmış yüce dağlar başına
Merhamet eylemez gözlerimin yaşına
Daha deymemiştim on beş yaşına (Repertükül, 2024).

“Yeşil yaprak arasında kırmızı gül goncası” adlı Kırşehir türküsünde yüce yüce dağ başında aramakta gelirim ifadesiyle dağ uludur, yücedir. Yüksekte yer aldığı için kutsala yakındır ve bir yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce yüce dağ başında aramaktan gelirim (aman)
Yitirdim nazlı yarimi ağlamaktan gelirim (aman)
İflah olmam ben bu dertten çeke çeke ölürüm (aman)
Er olan meydana çıksın kim sarar güzel seni (aman) (Repertükül, 2024).

“Yüce dağ başında yanar bir ışık” adlı Nevşehir türküsünde dağ yüce, ulu olandır. Yüce dağ ifadesinde dağ ululuğu büyüklüğü ifade eder. Aynı sıfatın dağ ile ilgili kullanılması eski Türk inancında dağın Tanrı mekanı olarak kullanılmasının bir izi olabilir. Bu kullanımın bir yönelim metaforu olduğu görülmektedir.

Yüce dağ başında yanar bir ışık
Uy nazlım nazlım elleri sazlım bülbül avazlım
Boyuna hayranım kendine aşık
Varamam sevdiğim yollar dolaşık
Uy nazlım nazlım elleri sazlım bülbül avazlım

Yüce dağ başında kar kater kater
Arının verdiği bal bana yeter
Arının verdiği balı neyleyim

*Yar ile kaldığım kar bana yeter
Uy nazlım nazlım elleri sazlım bülbül avazlım*

*Yüce dağ başında laleler susuz
Ana ben cahilem edemem yarsız
Başım alıp gitsem gurbet ellere
Nereye gideyim yurtsuz yuvasız*

Uy nazlım nazlım elleri sazlım bülbül avazlım (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağa yücelik ve ululuk atfedilmiştir. Türkü of hüznün nidasıyla başlayarak yüce dağ başında kar ve buzun varlığının olumsuz bir durumdan bahsedileceğinin ip uçlarını verir. Türkünün devamında karın doluya çevirmesiyle birlikte ozanın özlemi artmakta ve ozan sevdiğinin aşkıyla deli olduğunu belirtmektedir. Türküde dağa yücelik atfedilmesi yönelim metaforudur.

*(Of of) Yüce dağ başında kar var buzunan
Yaktın beni edayınan nazınan (vay vay)
(Of of) Yaremi doldurdun ince duzunan
Üstüne de biber ektin öl deyi (vay vay)*

*(Of of) Yüce dağ başına yağmaz mı dolu
Yarinden ayrılan olmaz mı deli (vay vay)*

*(Of of) Günde üç beş defa gördüğüm yari
Şimdi aylar geçti görmüyom gayrı (vay vay)* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ yüce ulu anlamında kullanılmıştır. Yönelim metaforuna göre yukarıda olan önemli, kıymetli, kutsala yakınken aşağıda olan önemsiz, kıymetsiz ve yönetilendir.

*Yüce dağ başında yattım oturdum yar yar yar
Derdim elli iken aman yüze getirdim ey
Lokman Hekim gibi cerrah getirdim yar yar yar
Şu benim derdimi amman bilen olmadı*

*Yüce dağlar başı meskenim yurdum yar yar yar
Kadir Mevlam etsin aman bizlere yardım ey*

*Üç değil beş değil şu benim derdim yar yar yar
Derdimin dermanı amman bilen olmadı* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Aman ecel aman üç gün ara ver adlı Sivas türküsünde “Yüce dağ başının bir yanı yoldur.” ifadesinde dağ ulu ve yüce olandır. Bu türküde de yüce ifadesinde yönelim metaforu kullanılmıştır.

*Yüce dağ başının bir yanı yoldur
Kurban olam güzel gel suyun doldur
Yoluyun üstüne yatar uyurum
Eller kaldırmadan gel beni kaldır* (Repertükül, 2024).

“Ben meylim i üç güzele düşürdüm” adlı Sivas türküsünde geçen dağ ifadesi yüce, ulu anlamında kullanılmıştır. Bu türküde yüce dağ ifadesiyle yönelim metaforu bulunmaktadır.

*Durna gelir yüce dağı yol eyler
Ördek gelir çayır çimen göl eyler
Üç güzel oturmuş bana el eyler
Biri Şemsi biri Kamer ille Elif* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Dost elinden gelen telli turnalar” adlı Sivas türküsünde dağa yüce ulu anlamları verilmiştir. Bu türküde dağın aşılarak engine inme düşüncesinde bir sıkıntıya bir zorluğa varma anlamı mevcuttur. Yönelim metaforuna göre aşağıda olan zorludur, sıkıntıdadır.

*Derdin mi çok yüce dağlar aşarsın (oy oy)
Yorulmuş kanadın engin düşersin (dost dost)
Kapanmış yarelerimi deşersin (oy oy)
Yaktı yüreğimi deldi dert beni (beni)
(vay beni beni beni, yar beni beni beni, dost beni beni beni, dost)* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Katı havadan uçarsın” adlı Sivas türküsünde dağa yücelik atfedilmiştir. Yüce ifadesi iki kere tekrar edilerek anlatıma güç kazandırılmış ve yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce dağlar yüce olur

Bağlantı

Gündüz geçer gece olur

Bağlantı

Bu ayrılık nice olur

Bağlantı

Ayırayım gönül seni (Repertükül, 2024).

“Ulu Tanrı seni övmüş yaratmış” adlı Sivas türküsünde dağ yüce olandır. Yüce ifadesiyle bir yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce dağ başında kar ister gönül (oy oy oy)

Ayvadan usandı da nar ister gönül (hey)

Laleden sümbülden gülden usandım (oy oy oy)

Yarin bahçesinden gül ister gönül (hey) (Repertükül, 2024).

“Uyandım ki ak bebeğim ağlıyor” adlı Sivas türküsünde dağ yüce ulu anlamında kullanılmıştır. Bu türküde de dağa yüce nitelemesi yapılarak yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce dağ başında yayılan atlar

Yarimin goynuna girmesin yadlar

Mezarım üstünde beş gariş otlar

Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ yüce olandır. Diğer türkülerde olduğu gibi yönelim metaforu bulunmaktadır.

Yüce dağ başına (canan) kar yağmış gibi

Ağarıp duruyo (canan) kar belli belli

Endim enginlere (canan) seyran eyledim

Al yeşil geyinmiş (leyli) yar belli belli (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ yüce ulu olandır. Bu ifadede yönelim metaforu bulunmaktadır. Ozanın Baydık diye ifade ettiği yer Beydağı olarak bilinen bölgedir.

Yüce dağ başının da bir yanı yoldur aman aman
Doldur suna'm doldur da suyunu doldur
Aman aman suna boylum aman aman
Yolunun üstüne de yatsam uyusam aman aman
Ah mevlayı seversen de kız beni galdır
Aman aman suna boylum aman aman

Baydığ'ın başında da duman ırılmaz aman aman
Arap at yorulur da gönül yorulmaz
Aman aman suna boylum aman aman
Benim yarım de şu cihanda bir tane aman aman
Ah arasam dünyayı dengi bulunmaz
Aman aman suna boylum aman aman (Repertükül, 2024).

“Dala mendil bağlama” adlı Sivas türküsünde dağ yüce olandır. Bu türküde yönelim metaforu vardır.

Yüce dağların başına (aman aman)
Neler geldi bu başıma (oy oy oy oy)
Ben bu dertten ölür isem (aman aman)
Y yazın mezarım daşına (oy oy oy oy) (Repertükül, 2024).

“Dertliyim garibim hastadır gönlüm” adını taşıyan Sivas türküsünde dağa ululuk, yücelik atfedilerek yönelim metaforu kullanılmıştır.

Karabel derler de bir yüce dağdır
Ölmemiş nazlı yar inşallah sağdır
Dünya gözüyünen görürsem yarım
Karakoç adağım kurbanım vardır (Repertükül, 2024).

“Garşı ganatlının telli gelini” adlı Sivas türküsünde dağ ulu, yüce anlamında kullanılmıştır. Yüce dağ ifadesi ile yönelim metaforu kullanılmışken, ozan kendisini yüce dağ başında yağın kara benzeterek ontolojik metafor kullanmıştır.

Yüce dağ başına yağın garıdım
Yağmur yağdı güneş değdi eridim

Evvel yarin sevgilisi ben idim

Şimdi uzaklarda kaldım ağlarım (Repertükül, 2024).

“Karşiki tarlanın ekini seyrek” adlı Sivas türküsünde dağ yüce, ulu anlamında kullanılarak yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce dağ başında bir kuru dikme

Dikmenin dibine karanfil ekme

Gurban olam dilber hışmınan bakma

Hışmınan bakarsan ar gelir bana (Repertükül, 2024).

“Bir defim var deriden” adlı Yozgat türküsünde dağ, yüce anlamında yönelim metaforu olarak kullanılmıştır.

Entarisi al olur

Yüce dağlar yol olur

Oğlan padişah olsa ellerin oğlu

Yine kıza kul olur dayanamıyom

Yar üstüme yar sevmiş inanamıyom (Repertükül, 2024).

“Sabahınan esen seher yeli mi” adlı Yozgat türküsünde dağ yüce, ulu anlamında kullanılmıştır.

Enginli yüceli dağların karı

Eridi kalmadı yüreğin ferî

Beni can yürekten sevmeyen yarı

Bir dahi sevmeyim tövbeler olsun (aman)

Aman aman sürmelim aman (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Saçım sarı ben bu saçı satarım isimli Yozgat türküsünde dağ yüce olandır. Bu ifadeyle yönelim metaforu kullanılmıştır.

Yüce dağ başında üç ağaç elma

Elmanın dibinde eylenip kalma (yar yar)

Sevdiğim yok diye fikire dalma

Uzat kollarını boynuma dola (yar yar) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ yüce, ulu anlamında kullanılmıştır. Bu türküde ozan aşağıda, sevdiği yukarıda ifade edilmiştir. Yönelim metaforuna göre statü yukarıda statüsüzlük aşağıda yer almaktadır. Bu ifadeyle ozan sevdiği kadar sevilmemektedir. Bu sebeple üzgündür. Bu ifadelerde yönelim metaforu kullanılmıştır. Aşağıdaki türküde tüm kıtalar “yüce dağ başı” ifadeleriyle başlamıştır.

Yüce dağ başından indiremedim
Yönünü yönüme döndüremedim
Yarın ayağına türkü yolladım
Ol görüp yüzünü güldüremedim (Repertükül, 2024).

Dağın Orta Anadolu türkülerinde yönelim metaforu olarak kullanıldığı türküler yukarıda belirtilmiştir. Ancak aynı türküde dağın birden fazla geçtiği türküler de mevcuttur. Bu türkülerde dağın hem yönelim hem de ontolojik metafor olarak kullanıldığı türküler aşağıda verilmiştir.

4.3. DAĞIN HEM ONTOLOJİK HEM DE YÖNELİM METAFORU OLARAK KULLANILDIĞI TÜRKÜLER

Aşağıdaki türkü sözlerinde de görüldüğü üzere dağ türküde birden fazla yerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu türkülerde dağ bazen kişileştirilmiş, bazen soyut anlamda kastedilen bir duygunun somut olarak ifade edildiği görülmüştür. Bazen de dağa yücelik atfedilerek dağ yönelim metaforu olarak kullanılmıştır.

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ sözcüğü hem ontolojik hem de metafor olarak kullanılmıştır. Bu türküde dağa seslenilerek kişileştirme metaforu, senden yüce dağ olmaz mı ifadesiyle de yönelim metaforu kullanılmıştır. Son dörtlükte ise dağın parça parça kısımlarının kimisinin al, kimisinin kara giymesi ile kişileştirmeye başvurulduğundan ontolojik metafor kullanılmıştır. Bu türküde iki tane ontolojik bir tane yönelim metaforu bulunmaktadır.

Bulgar dağı Bulgar dağı
Senden yüce dağ olmaz mı
Seni yaylayan güzelin
Al yanağı bal olmaz mı

*Bulgar dağı iki çatal
Arasında güller biter
Bir yar sevdim bana yeter
İki seven del'olmaz mı*

*Bulgar dağındaki hanlar
Hani seni seven canlar
Sevip sevip ayrılanlar
Yanıp yanıp kül olmaz mı*

*Bulgar dağı pare pare
Kim'al giyer kimi kare
(Kimi al giyer kimi kara)
Selam eylen nazlı yare
Ayrılanlar bir olmaz mı (Repertükül, 2024).*

“Yüce dağlar senin karın var m'ola” adlı aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde dağ yüce, ulu olandır. Dağ engel olarak görülmüştür. Dağa yüce denilerek yönelim metaforu kullanılırken dağ kişileştirilerek dağa seslenilmiştir. Bu seslenişle dağ ifadesinde ontolojik metafor kullanılmıştır.

*Yüce dağlar senin karın var m'ola
Yare gidecek yolların dar m'ola oy oy of dar m'ola
Eteğinde türkmen güzeli yaylar
Çifte yanağında beni var m'ola oy oy of var m'ola
Sarı çiğdem pervaz kurmuş oturur
Azgın yaralarım dile getirir oy oy of dile getirir
Alır selamımı yare götürür
Aşıp yüce dağları yare gitmek zor m'ola oy oy of zor m'ola (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Sivas türküsünde dağ engel anlamında kullanılmıştır. Bu türküde dağa yüce nitelmesi yapılarak yönelim metaforu, “yol ver” denilerek dağ kişileştirildiği için de ontolojik metafor kullanılmıştır.

Yol ver bana yol ver ey yüce dağlar
Yol ver artık ben sılama gideyim
Şimdi çiçek açtı bizim yaylalar
Yol ver artık ben sılama gideyim

Etme dağlar bu hasretliği kaldır
Bunca gurbet bir ömüre zarardır
O yar ile aramızda söz vardır
Yol ver artık ben sılama gideyim (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Başıma alıp çıksam bir yüce dağa” adlı Kırşehir türküsünde dağ dosttur, dert ortağıdır. Ozan üzüntüsünü dağlara seslenerek ifade etmiştir. Yüce dağ ifadesi ile yönelim metaforu; oy dağlar ifadesi defalarca yinelenerek kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Başım alıp çıksam bir yüce dağa
Acep bizim ellere görünür m'ola
Bu dünyada muradına erenler
Başka birisine yerinir m'ola
Oy dağlar dağlar dertliler ağlar

Gurbet ellerinde garip olanlar
Ayrılığın acısını bilenler
Ta küçükten öksüz yetim kalanlar
Bayramlar gelse de sevinir m'ola
Oy dağlar dağlar dertliler ağlar (Repertükül, 2024).

Kırıkkale türküsü olan “Yüce Dağ Başına Yağan Kar İdim” adlı türküde dağ sözcüğü yüce, ulu anlamında kullanılmıştır. Ozan içinde bulunduğu zorlu durumu dağ başında yağan kara benzeterek bir metafor kullanmıştır. Burada yüce dağ ifadesiyle yönelim metaforu, canlı bir unsur (ozan), kendisini cansız bir unsura (yüce dağ başındaki kar) benzeterek ontolojik metafor kullanmıştır.

Yüce dağ başına yağan kar idim
Yağdı yağmur güneş vurdu eridim

*Evvel yarin sevdiği de ben idim
Şimdi uzaklardan bakan ben oldum*

*Yüce dağ başına yatmış uyumuş
Ela gözlerini uyku bürümüş
Evvel güccüğüdü şimdi büyümiş
Şimdi uzaklardan bakan ben oldum (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde dağların ötesi (dolayısıyla dağ bir bakıma engeldir) özgürlük mekânı olarak kullanılmıştır. Bu türküde dağa yücelik atfedilmesiyle bir yönelim metaforu vardır. Dağa yüce kelimesi eklenerek yukarıda olan, göğe yakın olan dağa kutsallık atfedilmiştir. İkinci dizede geçen “dağlar bizimdir” ifadesiyle bir isyan, başkaldırı kastedilmiştir. Bu ifade de ontolojik metafor vardır. Ontolojik metaforlar soyut olan kavramları (isyan, başkaldırı) somut olan varlıklarla (dağ) anlatılmasıdır.

*Aman gine göç eyledi Avşar elleri
Aşıp aşıp giden eller bizimdir
Aman arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.*

*Aman belimizde kılıcımız kirmanı
Daşı deler mızrağının dermeni
Devlet vermiş hakkımızda fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir (Repertükül, 2024).*

“Yozgat’ın asmasıyım” adlı Yozgat türküsünde dağ özgürlük mekânı olarak kullanılmıştır. Dağlara düştü dumanım ifadesinde ozanın üzüntüsü ya da kederi duman ifadesiyle somutlaştırılmıştır. Böylece ontolojik metafor kullanılmıştır. Ayrıca dağlara dumanın düşmesi ile de yönelim metaforu kullanılarak düşmek sözcüğü olumsuz bir durumdan bahsedildiğinin habercisidir.

*Sallandı da geçti imanım
Dağlara düştü dumanım
Seni fidan boylu civanım (ah)
Seni fidan boylu civanım (Repertükül, 2024).*

“Anlatmam derdimi dertsiz insana” adlı Sivas türküsünde “Yüce dağlar şöhret bulmuş karınan” ifadesinde dağ yüce olandır. Bu ifade yönelim metaforudur. Dağın kar yağışı ile insana ait bir özellik olan şöhret bulması ise ontolojik metaforlardan kişileştirme metaforuna örnek gösterilebilir.

Aşikâr aşıklar ağlar zarınan
Yüce dağlar şöhret bulmuş karınan
Çağlar deli gönül ırmaklarınan
Ağlar ağlar göz yaşların silemez (Repertükül, 2024).

“Derdimi dökersem derin dereye” adlı aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Sivas türküsünde dağ yüce, ulu anlamında kullanılmıştır. Bu ifadede yönelim metaforu bulunmaktadır. "Bir yüce dağa çıkmak" ifadesi, insanın zorluklarla karşılaştığı durumlarda mücadele etmesini, üstesinden gelmeye çalışmasını simgeler. "Toprağa düşmek" ise ölümü veya insanın sonlu oluşunu ifade edebilir. Bu iki kullanımda da ontolojik metafor vardır ve soyut olan kavram ve durumlar somut olan “bir yüce dağa çıkmak” ve “toprağa düşmek” ifadeleriyle somutlaştırılmıştır.

Veysel der çıkayım bir yüce dağa
Ağaçlar bezenmiş yeşil yaprağa (ey)
Zaman gelir benim düşer toprağa
Karışır toprağa toz olur gider (ey) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde iki yerde dağ ifadesi geçmektedir. 2. dizedeki dağ gerçek anlamda kullanılmışken ikinci kıtada geçen dağ ifadesi ise ozanı dostundan ayrı düşüren bir engel anlamında kullanılmıştır. Bu dizedeki yüce dağ yönelim metaforu olarak kullanılmıştır.

“Mecnun'a dönmüşüm bilmem gezdiğim
Dağlar mıdır sahra mıdır çöl müdür
Uy amman amman yar amman
Dostun bahçasına girip derdiğim
Lale midir sümbül müdür gül müdür
Uy amman amman yar amman

*Aşk değil mi beni derde düşüren
 Ferhat gibi yüce dağlar aşırın
 Beni nazlı dosttan ayrı düşüren
 Adu mudur engel midir el midir” (Repertükül, 2024).*

Yukarıda dağın metafor olarak kullanıldığı ve aynı türküde birden fazla metafor türüne yer verildiği türkü örneklerine değinilmektedir. Aşağıda ise aynı türkü içinde dağın birden fazla kullanıldığı ve bu kullanımlarda hem gerçek anlamın hem de metafor anlamında kullanımının örnekleri gösterilmektedir.

4.4. DAĞIN HEM GERÇEK ANLAMDA HEM DE METAFOR OLARAK KULLANILDIĞI TÜRKÜLER

Dağın gerçek anlamda kullanıldığı türkülerde dağ bir yeryüzü şekli olarak kullanılmaktadır. Metafor olarak kullanılan türkülerde ise dağ bazen engel, bazen dost, bazen de bilinmeyenden haber veren gibi birçok anlamda kullanılmaktadır.

Aşağıda bir bölümü verilen Kayseri türküsünde geçen ilk dağ ifadesi gerçek anlamda kullanılırken 4. dizide geçen dağ ifadesi engel/engelleyci anlamında kullanılmış bir ontolojik metafordur.

*Sarı çiçeğinen de donandı dağlar
 Yeşil yaprağınan şen oldu bağlar
 Ebrişim yazmayı da al fese bağlar
 Ah neyleyim aramızda dağlar var
 Seni orda beni burda eyler yar (Repertükül, 2024).*

Aşağıda bir kısmı verilen “Yeni Galeystenmiş Sofanın Tası” adlı Kayseri Türküsünde geçen ilk dağ ifadesinde dağ engel/engelleyci anlamında kullanılırken üçüncü dizide geçen dağ ifadesi ise gerçek anlamda kullanılmıştır. Bu türküde dağ engel anlamında kullanıldığı için ontolojik metafora örnek gösterilebilir.

*Aşamam dağları aş da gel yarım
 Mevlam kanat versin uç da gel yarım*

*Garşı dağda biter gül ile susam
Hiç akli yoğumuş yarine küsen
Söyle son cevabın ümidim kesem* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde dağ türkü yakanın yaşadığı sıkıntıyı anlatmak için kullanılmıştır. Türkü yakıcının derdi o denli büyüktür ki dağı yıkabilir. Bu anlamda dağ çekilen çileyi ifade etmek için kullanılmış ontolojik bir metafordur. 2. kıtada geçen dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır
Bugün posta günü canım sıkılır
Ellerin mektubu gelmiş okunur
Benim yüreğime hançer sokulur
Şu karşıki dağda bir top kar idim
Yağmur yağdı ılgıt ılgıt eridim
Evvel yarin sevdiği de ben idim
Şimdi uzaklardan bakan ben oldum* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri yazılı olan Kayseri türküsünde dağ diğer dünya ile iletişim kaynağıdır ve bilinmeyenden haber verendir.

*Her ne zaman görsem seni Everek Dağı
Yüreğimde bir incecik sızı var
Ah ile geçirdim ömrümün çağı
Şu alnımda ne bitmedik yazı var (anam yazı var)
Çoğu gitti şu ömrümün azı var
Yosunlardan ayakları kaydı mı
Yavru şahin gibi boyun eğdi mi
Sarı saça mor menevşe değdi mi
Şu alnımda ne bitmedik yazı var
İskarpinde bir incecik tozu var (aman tozu var)
Söyle garlı dağlar gel insaf eyle
Neredeyse dağlar yavrumu söyle (vay söyle)* (Repertükül, 2024).

Yukarıdaki türküde dağ sözcüğü üç yerde geçmektedir. İlk dizede dağ sözcüğü gerçek anlamda kullanılırken son iki dizede dağlardan merhamet beklenmekte ve bilinmeyenden haber vermesi istenmektedir. Bu ifadelerle dağ kişileştirme metaforu olarak kullanılmıştır.

“Koçları vurdum dereye” adlı Sivas türküsünde dağ engel olarak kullanılmıştır. Şu dağın yüzü ifadesi ölü metafor olarak kullanılmıştır. Ölü metafor yan anlam olarak nitelediğimiz benzetme yoluyla kazandırılmış yeni anlamlardır. İlk bölümde dağ gerçek anlamda kullanılırken 2. bölümde dağlar yüce aşamam ifadesiyle dağlara ululuk atfedilmiştir. Bu ifadede yönelim metaforu bulunmaktadır.

Aştım şu dağın yüzünü

Gördüm Türkmen'in kızını

Türkmen kızı süt pişirir

Südü'n kaymağın taşırır

Şu dağlar yüce aşamam

Yol bulup ben de koşamam

Duysam ki nazlı yar ölmüş

Vallahi ben de yaşamam (Repertükül, 2024).

“Şu derenin uzununu” adlı Sivas türküsünde dağın hem gerçek anlamda hem de metafor anlamında kullanıldığı görülmektedir. TDK sözlüğüne göre ulu kelimesi çok büyük, yüce ve erdemleri üstün olan insan olarak tanımlanmıştır (TDK,1998: 2414). Burada dağ ulu sözcüğü ile nitelenerek kişileştirme metaforu kullanılmıştır.

Şu dağlar ulu dağlar

Etrafi sulu dağlar

Bağlantı

Ben derdimi söylersem

Gök durur bulut ağlar

Bağlantı

Şu dağlar olmasaydı

Çiçeği solmasaydı

Bağlantı

Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ birinci dizede gerçek anlamda kullanılırken son bölümde ise engel olarak kullanılmıştır. Ulu dağlar ifadesiyle bir yönelim metaforu kullanılmıştır.

Dağlar ağardı kardan (yarım gel zalım gel)
Haber gelmedi yardan
(hele zalım)
Ya gel ya mektup gönder
Kurtar beni bu dardan

Kara gözlüm ağlama
Karaları bağlama

Şu dağlar ulu dağlar
Çevresi sulu dağlar
(hele zalım)
İstedim yare gidem
Bağlaman yolu dağlar (Repertükül, 2024).

Buraya kadar dağın türkülerde metafor olarak kullanıldığı türkülere değinilmiştir. Dağ türküler de yoğunluklu olarak metafor olarak kullanılsa da az da olsa dağın gerçek anlamda kullanıldığı türküler de mevcuttur. Bu türkülerde dağ bazen göç mekânı, bazen av mekânı bazen de üzerinde çiçeklerin rengarenk açtığı güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

4.5. DAĞIN GERÇEK ANLAMDA KULLANILDIĞI TÜRKÜLER

Dağ türkülerde birçok anlamda kullanılmaktadır. Dağın bir yeryüzü şekli olarak ifade edildiği türkülerde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır. Aşağıda dağın gerçek anlamda kullanıldığı türkülere değinilmiştir.

“Hele bakın şu feleğin işine” adlı Kırşehir türküsünde aşıkların aşkı için verdikleri mücadelelerden bahsedilmektedir. Ferhat’ın dağları delmesi gerçek bir olaydır. Bu açıdan bakıldığında bu türküde dağın gerçek anlamda kullanıldığı görülmektedir.

*Eyüp dert elinden ne hale gelmiş
Hüseyin aşkına başını vermiş
Ferhat Şirin için dağları delmiş
Nesimi yüzülmüş Mevla aşkına (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Sen tabipsin saramazsın yararı” adlı Sivas türküsünde dağa kutsallık atfedilmiştir. Eski Türklerde her boyun kendine ait dağının olması durumu bu türküde kendini göstermektedir.

*Kurudu bağrında fidanım gülüm
Yılanlı dağımdır Sivas'tır elim
Akarsu tabibe uğradı yolum
Ben vurgunum yaralıyım elleme (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellik mekânı olarak kullanılmıştır. Bu türküde ozan Yıldız dağını iki kere tekrar ederek anlatıma güç katmıştır.

*Yıldız dağı Yıldız dağı
Hem kar yağar hem de dolu
Gurban olayım Allah'ım
Göster bana doğru yolu (Repertükül, 2024).*

“Hele bakın şu feleğin işine” adlı Kırşehir türküsünde “Ferhat Şirin için dağları delmiş” ifadesiyle dağ gerçek anlamında kullanılmıştır.

“Akşam Aşıp Gidiyor Gubarak Keklik” adlı Kayseri türküsünde geçen dağ ifadesi gerçek anlamda kullanılmıştır. Bu türküde “dağlar aşmak” ifadesi metaforik bir anlam olarak düşünülse de eylemi gerçekleştiren keklik olduğu için gerçek anlamda değerlendirilmiştir. Aşağıdaki türküde dağlar keklığın mekânıdır.

*(of) Akşam aşıp gidiyor
Fikrim şaşıp gidiyor
Ela gözlü sevdiğim
Dağlar aşıp gidiyor (keklik)
Bağlantı:
Aman keklik yaman keklik çil keklik aman*

*Çık dağların başına da öt keklik aman
Gak gak gubarak gubarak gubarak öt keklik aman
Kekliği düz ovada avlarlar aman
Güzellere meyil bağlarlar aman (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde dağ av mekânı olarak ifade edilmiştir.

*İki de geyik şu dağlarda geziyor
Amman amman geziyor
Avcı da vurmuş yareleri sızlıyor
Amman amman sızlıyor
Yavruları yollarını gözlüyor
Amman amman gözlüyor (Repertükül, 2024).*

Bir Kırıkkale türküsü olan “Dağlar Senin Goyağına Şahin Gışlamaz” adlı türküde geçen dağ ifadesi av mekânı olarak kullanılmıştır.

*Dağlar senin goyağında şahin gışlamaz
Avcı olan da bu dağları boşlamaz
Gönül kalesine gülle işlemez
Garip gönlüm kaldı bir hayalınan
(ay dost aman)
Dağlar senin goyağında şahin beslenir
Avcı olan da bu dağlara yaslanır
Deli gönül de böyle kalmaz uslanır
Garip gönlüm kaldı bir hayalınan (Repertükül, 2024).*

“Avcuyum ben şu dağları aşmadım” adlı Nevşehir türküsünde dağ av mekânı olarak kullanılmıştır.

*Avcuyum ben şu dağları aşmadım
Sevdim seni yar ardına düşmedim
Korkma güzel bu sevdadan geçmedim*

Bağlantı:

*Atmam güzel atmam seni el misin
Şu dağlarda sümbül müsün gül müsün
Şu dağların avcusu var avu var
Yar bağında ayvası var narı var
Gel sevdiğim hep ellerin yarı var (Repertükül, 2024).*

Gaba duraktan gelip geçerken” adlı yukarıda sözlerinin bir kısmı verilen Nevşehir türküsünde dağ bir av mekânı olarak kullanılmıştır. Kızıldağ Nevşehir’in kuzeyinde yer alan bir dağdır.

*Gızıldağa yaylayıdı yolum da
Goç yiğitler şahan avlar golumda
(aman)
Bir büyük şehir idim bağdat yolunda
Burada gonup göçen ordular hanı (oy oy) (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Orta Anadolu türküsünde dağ gerçek anlamda ve av mekânı olarak kullanılmıştır.

*Aman ben de gittim bir geyiğin avına
Geyik beni çekti kendi dağına
Tövbeler tövbesi geyik avına
Anam beklemesin kaldım kayada (Repertükül, 2024).*

Aşağıda sözleri verilen Kova Kova İndirdiler Yazıya adlı Orta Anadolu türküsünde dağ gerçek anlamda av mekânı olarak kullanılmıştır.

*Süre süre avcı dağdan indirmiş
Kaç kuzulu ceylan yad avcı geldi
Zalim avcı vurmuş seni indirmiş (Repertükül, 2024).*

“Kekliğidim vurdular” adlı Sivas türküsünde dağ av mekânı anlamında kullanılmıştır. Burada kullanılan küh da yine dağ anlamına gelmektedir. Burada dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

Hu dedim keklik uçtu eğmeler
Kühü dağları aşdı eğmeler
İyiye tuzak kurdum eğmeler
Geldi bir kötü düştü eğmeler (Repertükül, 2024).

“Melülleme deli gönül” adlı Sivas türküsünde dağ av mekânı olarak kullanılmıştır.

Kekliğe verseler dağı
Bülbüle verseler bağı
Dost elinden bir tas ağu
İç bir zaman gör nic'olur (Repertükül, 2024).

“Ötme bülbül ötme Şen değil bağım” adlı Sivas türküsünde dağ av mekânı olarak nitelendirilmiştir. Peyik Farsça ulak, haberci anlamı taşıırken seyik ise hayvanın kırılan ayağının yan taraflarına sarılan ağaç parçasıdır. Bu türküde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

Haberim duyarsın peyiklerinen
Yarami sarsınlar seyiklerinen
Kırk yıl dağda gezdim geyiklerinen
Yar senin elinden de ben yana yana
Ya dost ya dost ya dost
Deryadan bölünmüş de sellere döndüm (Repertükül, 2024).

“Ben de bu gurbetin nesine geldim” adlı Sivas türküsünde dağ av mekânı anlamında kullanılmıştır.

Karşı dağın kumruları seslenir
Üzerinde ala ceylan beslenir (anam ben ölem)
Sen ağlama kirpiklerin ıslanır
(Vala) ben ağlim ki deli gönül uslanır (anam ben ölem) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Kalkın turnalar da aman ey Van'dan çekilin” adlı Sivas türküsünde dağ av mekânı anlamında kullanılmıştır.

*Üç durna uçurdum aman ey Ağrı Dağı'ndan
 Suşehri Zara'dan oy oy oy Hafik düzünden
 Şalvarı kırmızı oy oy oy Tokat kızından
 Oradan da güzelleri oy oy oy oy seçin durnalar* (Repertükül, 2024).

Aşağıda geçen Aksaray türküsünde dağ gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Bu türküde 1935-40 yıllarında Koçhisar Tuzlasına tuz almaya giden bir grup insanın kolculardan habersiz tuz çalarken yakalanmaları üzerine kolcularla tuz çalmaya gidenler arasında silahlı çatışma yaşanır. Bu çatışmada güvenliği sağlamaya çalışan Şahin ve Murtaza tuz almaya giden grup tarafından öldürülür. Bu olay halk arasında büyük bir üzüntü ile karşılanır ve bu türkü ortaya çıkar ve dilden dile dolaşır (Öngüç, 2024).

*(Aman) Siper mi aldın (da) Şeker dağının yolunu (neleyim)
 (aman) Evde koydun da vay zalım taze gelini
 Ağla bacım ağla da ben öldüm ağla
 güvenme dünyanın malına aman oy oy*

*(Aman) Şeker dağında da öldürdüler neleyim öldüm
 (aman) Kanım içtiler de keklükler kurtlar vay zalım
 (aman) Yedik yağlı kurşunu vah anam da ciğerim gözler
 Murtazam ardından da şahanımın gözünden
 Yavrumun yarasını yarasını*

*(Aman) Sen mi bekledin de Şeker dağının yolunu
 (aman) Nidecektin vay zalım Tuz Gölünü
 Murtaza'nın ardından da şahanımın gözünden
 Yavrumun yarasını yarasını* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Çubuğum Yok Yol Üstüne Uzatam” adlı Kayseri türküsünde dağ göç mekânı olarak kullanılmıştır.

*Bu yıl meyve çoktur daller götürmez aman
 Dağlar diken olmuş kervan oturmaz
 Buna sevda derler sitem götürmez aman* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünde dağ göç mekânı olarak kullanılmıştır.

*Göç eyleyip her dağlarda yaylanmaz
Başı bölük bölük kar olmayınca
Dünya malıyanan gönül eğlenmez
Gönülden bilecek yar olmayınca* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Ak meleğim güç eylemiş yurdundan” adlı Sivas türküsünde “sele versem dağı taşı çölleri” ifadesinde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Metini'yem daha giymem alları
Viran olmuş çamşığı'nın elleri
Sele versem dağı daşı çölleri
Akli olan bu dünyaya konar mı* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Türkmen kızı bar oynuyor” adlı Sivas türküsünde dağ, göç mekânı olarak kullanılmıştır.

*Üçü birden mani söyler (allılar oy oy ballılar oy oy)
Irgalanır suna boylar (allılar oy oy ballılar oy oy)
Yassı dağa geldi köyler (allılar oy oy ballılar oy oy)
Birbirini yite yite (yar eylen eylen gül eylen eylen)* (Repertükül, 2024).

“Uzun ince bir yoldayım” adlı Sivas türküsünde dağ göç mekânıdır.

*Kırk dokuz yıl bu yollarda
Ovada dağda çöllerde
Düşmüşüm gurbet ellerde
Gidiyorum gündüz gece* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Üğrünü üğrünü gelir dereden” adlı Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Çıkaydım şu dağların üçünü
Ben ağladım yar yükledi göçünü
Efkarlıydım soramadım suçumu
Şen ol yaylam şen ol bedir geliyor* (Repertükül, 2024).

“Başı pare pare dumanlı dağlar” adlı Sivas türküsünde dağ göç mekânı olarak ifade edilmiştir.

*Başı pare pare dumanlı dağlar
Firkat ile aşıp giden ben oldum
Eller göçün çekmiş gider yaylaya
Göçün çekip sarpa düşen ben oldum* (Repertükül, 2024).

“Gine yolum düştü gurbet ellere” adlı Sivas türküsünde dağ göç mekânı anlamında kullanılmıştır.

*Döllük Dağı'nda da duman kalktı mı
Lale sünbül menevşesi açtı mı
Yaylacılar da yaylasına göçtü mü
Suna boylu sevdiğimden ne haber
(Suna boylu sultanımdan ne haber)
Aman turnam aman yardan ne haber* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Başından vazgeçip can meydanına adlı Sivas türküsünde dağ göç mekânı olarak kullanılmıştır.

*Yol bilmeyen dağı taşı dolanır
Susuz yolcu bir gözeden sulanır
Cahil nadan bu sözüme bulanır
Ehl-i hal olana hal bizden gider* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Yozgat türküsünde dağ göç mekânı anlamında kullanılmıştır.

*Gelingüllü'den kalkınca Dedik'in köyü
Çağlayıp akiyo ganağın suyu
Bugün gonalgamız Abıcak köyü
Çevrilir Akdağ'a göçü Döndü'nün* (Repertükül, 2024).

Aşağıdaki sözleri verilen “Şen olasin Yozgat dumanın getmez” adlı Yozgat türküsünde dağ göç mekânı olarak kullanılmıştır.

*(aydost aman)
Gezdirdiler Nohutlu'nun dağını*

Erittiler yüreğimin yağını

Vurdular da Maniŕar'ın beyini (Repertükül, 2024).

Aŕağıda sözleri verilen Kayseri türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıŕtır. Burada bir doğal afetten bahsedilmektedir.

Dağdan yuvarlandı kayalarımız (aman)

Gam ile yoğruldu (bizim) mayalarımız

N'ola taŕ doğuraydı analarımız (Repertükül, 2024).

Aŕağıda yer verilen “Oduncular Dağdan Odun Endirir” adlı Kayseri türküsünde geöen dağ sözcüğü gerçek anlamda kullanılmıŕtır.

Oduncular dağdan odun endirir

Yürük sular değirmeni döndürür

Kız oğlanın sulağını kandırır (Repertükül, 2024).

Aŕağıda sözleri verilen Kırŕehir türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıŕtır. Dağlar baŕı karlı ve otlu olması ifadesinde dağ gerçek anlamda kullanılmıŕtır.

Dağlar baŕı karlı olur

Aŕıklar efkârlı olur

Beni gurbete saldı

Böyle seven yar mı olur

Dağlar baŕı otlu olur

Aŕıklar umutlu olur

Sevip sevip ayrılan

En sonunda dertli olur (Repertükül, 2024).

Aŕağıda sözlerinin bir kısmı verilen “Bu Sabah Ağardı Dağların Özü” adlı Kırŕehir türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıŕtır.

Bu sabah ağardı dağların özü

Allahım korusun hep cümlemizi

Bize mezar oldu kırŕehir düzü

Ezrayil gurbette geldi ağlarım (Repertükül, 2024).

“Dostlarından Bozuk Gitti Aramız” adlı Orta Anadolu türküsünde dağ özgürlük mekânıdır. Dinek Dağı Orta Anadolu’da bir dağdır ve bu türküde gerçek anlamda kullanılmıştır.

Çıkaydım Dinek Dağı salına (salına)
At kataydım mal yemez malına
Sıdkı bütün arkadaşın yoluna
Biz kelleyi verenlerdeniz
Oy oy efendim oy diyenlerdeniz beyler oy (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Asmanın Tepesinde” adlı Sivas türküsünde “Haydi de canikom aç da gel /Dağları dolaş da gel” ifadesine dağ özgürlük mekânıdır.

Haydi de canikom aş da gel
Dağları dolaş da gel
Sen küçüksün sevdiğim
Ablana danış da gel (Repertükül, 2024).

Sivas iline ait aşağıda sözleri verilen “Aşağıdan bir yer esti” türküsünde “Yürü gülüm dağda yürü” ifadesinde dağ özgürlük mekânıdır.

Yörü gülüm dağda yürü
Koyu da gölgede yürü
Düşmanların inadına
Bir adım beriden yürü
Şu dağların öte yüzü
Gün varmadan erir buzu
Seni be zalımın kızı
Ciyerime koydun közü (Repertükül, 2024).

“Atım yok ki bineyim” adlı Sivas türküsünde “Ata binen ağıdır/ Atın yolu dağdır” ifadelerinde dağ özgürlük mekânı olarak kullanılmıştır.

Ata binen ağıdır
Atın yolu dağdır

Ela gözlü gül yüzlüm

Bu sözlerim sanadır (Repertükül, 2024).

“Bana da Banaz'da Pir Sultan derler” adlı Sivas türküsünde dağ özgürlük mekânıdır.

Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım

Akar akar dost yoluna bakarım

Pirim aldım Seyrangaha çıkarım

Dahi Yıldız Dağı'n yaylamasınlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Seklem kaldırdım da ağrıdı belim” adlı Sivas türküsünde dağ özgürlük mekânıdır.

Şarkışla Dağları bir sürü koyun

Gelin ahbaplarım üstümü soyun

Oğlunuz olursa adımı koyun (Repertükül,2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen “Evlerinin Önü Yüksek Kaldırım” adlı Kayseri türküsünde dağ gerçek anlamda bir yeryüzü şekli olarak kullanılmıştır.

Evlerinin önü camız yatağı

Çamur olmuş ağ yarimin eteği

İki dağ arası yiğit yatağı (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Kırşehir türküsünde dağ gerçek anlamında kullanılmıştır.

Bahar gelir de boz bulanık akarsın

Karışır dağlardan sel Kızılırmak

Aman zannederim sen de sevda çekersin

Hasbıhal edelim dur Kızılırmak oy (Repertükül, 2024).

“Karşıdan karşıya elmalı dağlar” adlı Kırşehir türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

Karşıdan karşıya elmalı dağlar oy anam

Elması yetişmiş suları çağlar

*On beş yaşında bir güzel ağlar
Kaş kaldırıp gözlerini süzerek* (Repertükül, 2024).

“Kızılmak edirafın dağ mıdır” adlı Kırşehir türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Kızılmak edirafın dağ mıdır
Dört bir yanın lale sümbül bağ mıdır
Haber ver nerede Nuri'm sağ mıdır
Nuri'mi kenara çal Kızılmak

Kızılmak aka aka bulanır
Bulanır da karlı dağlar dolanır
Nuri'm pek küçük de suda bunalır
Nuri'mi kenara çal Kızılmak* (Repertükül, 2024).

“Nerde kaldı vatanımız elimiz” adlı Kırşehir türküsünde “Sıladaki dağlar görünmez oldu” ifadesiyle dağ güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

*Nerde kaldı vatanımız elimiz
Sıladaki dağlar görünmez oldu
Uzak düştü nazlı yare yolumuz
Nazlı'm gurbet elde varılmaz oldu
Aman uzak düştü nazlı yare yolumuz
Kaldım gurbet elde dönülmez oldu*

*Yetiştir yeşil yapraklı bağlar
Elvan çiçeklere boyandı dağlar
İşittim sılada sevdiğim ağlar
Gayrı gurbet elde durulmaz oldu
Aman işittim sılada sevgilim ağlar
Gayrı gurbet elde durulmaz oldu* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ güzellikler mekânıdır ve gerçek anlamda kullanılmıştır.

Ah meşeli dağlar
Açıldı lale gül sümbül (Ali'm Ali'm)
Bezendi bağlar
Ah çileli bülbül
Her seher feryat ederek (Ali'm Ali'm)
Besteler bağlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Gidin Durnalar Gidin adlı Orta Anadolu türküsünde dağ güzellikler mekânıdır.

Şu dağlar gürgen meşe
Gümeşe gel gümeşe
Senin yarin gül ise
Benimki mor menevşe (durnalar yürü) (Repertükül, 2024).

“Pınar’ın başında testin var imiş” adlı Orta Anadolu türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır. Türküde geçen yedi kat dağlar ifadesinde sıradağlar kastedilmiştir.

Karşıdan karşıya yedi kat dağlar
Bir yandan bir yana bahçalar bağlar
Gurbette hasretle geçmiyor aylar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Orta Anadolu türküsünde dağ gerçek anlamda ve güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır. Sivri Dağı Orta Anadolu illerinden Kırıkkale’de bulunan bir dağdır.

Davran kırat da davran Sivri'ye davran
Sivri'nin üstünde de bir ulu sayran
Uyan Raşit'im de uyan geçiyor kervan
Yakın oylum oylum sivri dağı
Döğërim döğërim de yar bağrım delinmez
Çıkarım bakarım da sılam görünmez
El kızı bulunur da gardaş bulunmaz
Yakın oylum oylum sivri dağı (Repertükül, 2024).

Aşağıda “Evvel Bahar Yaz Ayları Gelince” adlı Kayseri türküsünde geçen dağ sözcüğü güzeller/güzellikler mekânı olarak ifade edilmiştir.

Güllerin dağı çıkınca Van'ın

Bir gece mihman olun eğlenin

Alı yeşili de orda bağlanın

O zaman sokunun teli turnalar (yavru turnalar) (Repertükül, 2024).

“Yüksek imiş çıkamadım avlunuz” adlı aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Orta Anadolu türküsünde geçen dağ ifadesi güzellikler mekânı anlamında kullanılmıştır.

Bizim eller güzeldir dağın içinde

Cafiye'm gül olmuş bağın içinde

Emsalin yoğudu köyün içinde

Söz verdin de gelin m'oldun ellere (Repertükül, 2024).

“Bir ulu ağaçtan bir yaprak düşse” adlı Sivas türküsünde "Dağlar çiçek açar Veysel dert açar." ifadesi ile dağ güzeller güzellikler mekânıdır ve gerçek anlamda kullanılmıştır.

Dağlar çiçek açar Veysel dert açar

Derdine düştüğüm yar benden kaçar

Gerçek âşık olan kendinden geçer

Derdini aleme yayar iniler (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Çiğdem der ki ben alayım” adlı Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda ve güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

Al baharlı mavi dağlar

Yarım gurbet elde ağlar

Çayır çimen doldu dağlar

Yarım gurbet elde ağlar

Al baharlı mavi dağlar

Yarım gurbet elde ağlar

Çayır çimen oldu dağlar

Yarım gurbet elde ağlar (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır ve gerçek anlamdadır.

Dağda ardiç kurusu (güloğlan)
Geçti güzel sürüsü (güloğlan)
Dahası neyise ne (güloğlan)
Yaktı beni birisi (güloğlan) (Repertükül, 2024).

Yine aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ gerçek anlamında kullanılmıştır.

Dağlar keven kurusu (sürmelim)
Geçti güzel sürüsü (ben neydem)
Sürüsünden bana ne (sürmelim)
Yaktı beni birisi (ben neydem)

Şu dağların keveni (sürmelim)
Keven sarmış keveni (ben neydem)
Eller yarini almış (sürmelim)
Ben alamadım seni (ben neydem)

Şu dağlar uzar gider (sürmelim)
Garı bezenir gider (ben neydem)
Gönül çekmeyenlerin (sürmelim)
Ömrü uzanır gider (ben neydem) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı anlamında kullanılmıştır.

Emine'm dağdan kar getir (Emine'm Emine'm)
Mendiline sar getir (Emine'm Emine'm)
Mendilinden ter kokar (Emine'm Emine'm)
Saçlarına sar getir (Emine'm Emine'm) (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

Entaremin ağları (da)
Duman aldı dağları

Yarime gurban olsun (da)

Köylünün ağaları (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Gidersen bize uğra” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

Dağda kavak olmasa (diley ley diley ley)

Yaprakları solmasa (diley ley diley ley)

Yar yanıma gelince (diley ley diley ley)

Beş gün sabah olmasa (diley ley diley ley) (Repertükül, 2024).

“Gönül niçin ahvalimi bilmezsin” adlı Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda ve güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

Hudey hudey hudey hudey efendi(m)

Hudey hudey hudey hudey dağlar bezendi

Hudey hudey hudey hudey bağlandı bendim (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Kafu’nun hitabı izhar olmadan” adlı Sivas türküsünde dağ ifadesi geçmemekle birlikte Tur-i Sina ifadesi geçmektedir. Bu ifade Arapça Sina Dağı demektir. Bu türküde Hz. Musa’nın Rabbini görmek istemesi üzerine Hz. Musa “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da “Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” (A’râf 7/143). Aşağıdaki türküde bu olay anlatılmaktadır. Burada Tur-i Sina gerçek anlamda güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

Bize peder dedi tıfl-ı mesiha

Hakkı eren deyü çağırdı Musa

Len terani deyen biz idik ona

Biz tur-i Sina'nın tecellasıyız (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Mursal’dan çıktım Hekme’ye doğru” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı olarak kullanılmıştır.

*Oğlan dedi tanımam ki yazayım
Goyver bacım şu dağları gezeyim
Evliyisen sennen nasıl gideyim
Ben ayrıldım garşı yoldan barabar* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir kısmı verilen Sivas türküsünde dağ gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

*(Ah)
şu karşıki karlı dağlar (bilbil bilbil bilbil bilbil)
Başı dumanlı dumanlı
(ah)
İkilikte yar sevenin (bilbil bilbil bilbil bilbil)
(ah) Göynü gümenli gümenli* (Repertükül, 2024).

“Bize de Banaz'da Pir Sultan derler” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânıdır.

*Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pirim alır seyrangaha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar (ha n'olur)* (Repertükül, 2024).

“Pınara vardım da ne kanlı pınar” adlı Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Sabahdan kalktım ki dağlar alaca
Pınardan geliyor ganlı salaca oy
Kimselerim yok ki salam ilaca
Benim yaram balta hançer yarası oy* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Vefasız yar bana gel diye yazmış” adlı Sivas türküsünde dağ güzellikler mekânı anlamında kullanılmıştır.

*Beserek Dağı'nın gülleri açsın
Türkmen güzelleri seyrana çıksın
Derelerden boz bulanık sel aksın*

*Güversin çimenler yeşersin dağlar
Kuşlar cıvıldasın açılsın bağlar
Devrani derdini kimlere söyler
Ellerde alışkın saz olmayınca* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ güzellik mekânı anlamında kullanılmıştır.

*Gene bahar geldi bülbül sesinden
Seda verip seslendin mi yaylalar
Çevre yanı lale sümbül bürümüş
Gelin olup süslendin mi yaylalar
Aman aman yaylalar kurban olam yaylalar
Öldüm öldüm yaylalar
Gelin olup süslendin mi yaylalar koyun kuzu yaylalar
Çiğdem çiçek yaylalar karlı dağlar yaylalar* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen “Amma iş bilirsin amma ustasın” adlı Yozgat türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır.

*Yürü dilber yürü ömrümün varı
Eridi kalmadı dağların karı vay vay
Günde on beş kere gördüğüm yarı
Aylar yıllar geçti göremez oldum* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen “Cendermenin yakasında” Yozgat türküsünde dağ gerçek anlamda kullanılmıştır ve güzellik mekânıdır.

*Gız sana dedim karşiki dağlar cenderme
Yarım küçük sevkiyata gönderme* (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Sivas türküsünde dağ gerçek anlamda bir yeryüzü şekli olarak kullanılmıştır.

*(Eyle) Eridi kalmadı dağların karı
Çok zaman dolaştım sahrayı bağı*

Derunu gönülden severdim yarı

Bilmem yarıda beni sever mi durnam (Repertükül, 2024).

“El Aman Pir Aman Yar Aman” adlı Sivas türküsünde Erzene Dağı bu kıtada gerçek anlamında kullanılmıştır. Herhangi bir metafor taşımamaktadır. Sadece Hz. Ali’nin Selman ile hikayesine atıfta bulunulmuştur.

Gelip kesik başın carına yeten hü hü hü

Şah-ı Merden Ali car sende galdı ya Ali medet pir medet

Selman'ı Erzene dağına atan

El eman Şah-ı Merden Ali car sende galdı (Repertükül, 2024).

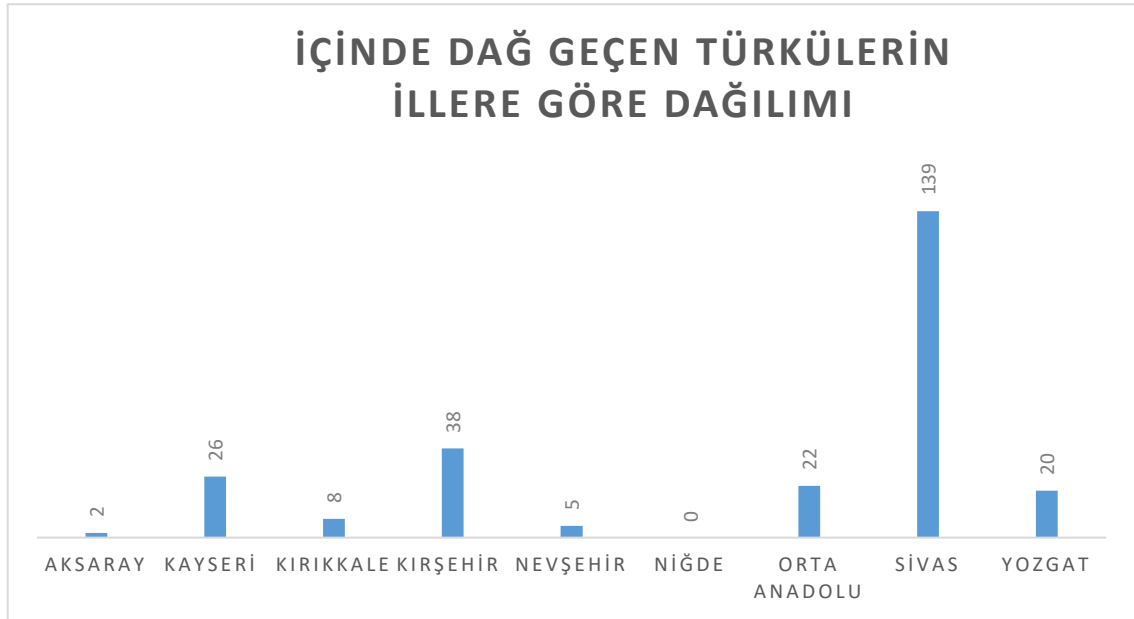
Yukarıda verilen türkülerde dağın gerçek anlamda kullanıldığı Orta Anadolu türkülerine yer verilmiştir. Bu türkülerde dağ Türklerin göçebe yaşamını anlatmasıyla göç mekânı olarak kullanılmıştır. Türklerdeki yaşam tarzının ve geleneğinin bir sonucu olarak avcılığın türkülerde yer verilerek dağ av mekânı olarak da kullanılmıştır. Son olarak da dağ binbir çiçeğin yetiştiği bir güzellikler mekânı olarak da kullanılmıştır.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ ifadesi birçok anlamda kullanılmıştır. Bu türkülerde dağ bazen metafor bazen de gerçek anlamdadır. Bazı türkülerde ise aynı türküde birden fazla dağ sözcüğü yer almış ve kimisinde gerçek kimisinde metafor olarak ifade edilmiştir. Dağların gerçek anlama geldiği türkülerde dağ bir yeryüzü şeklindedir. Bu türkülerde dağ av mekânı, göç mekânı, güzellik mekânı olarak görülmüştür. Türklerin uzun yıllar göçebe yaşamaları ve avcılıkla uğraşmaları dağlara büyük önem vermelerine sebep olmuştur. Bu göçebe yaşam tarzı Türklerin dağ ile aralarında önemli bir duygu oluştuğunu göstermektedir. Dağların yönelim metaforu olarak kullanıldığı türkülerde dağa yücelik atfedilerek Eski Türk inanışlarının etkisi görülmektedir. Dağın ontolojik metafor olduğu türkülerde dağ engel, dost, bilinmeyenden haber veren, yaşanan acıların sorumlusu, sıra, gurbet, düşman, bekçi, organ, sığınak, vatan, çekilen çile, dünya gibi birçok anlamda kullanılmıştır.

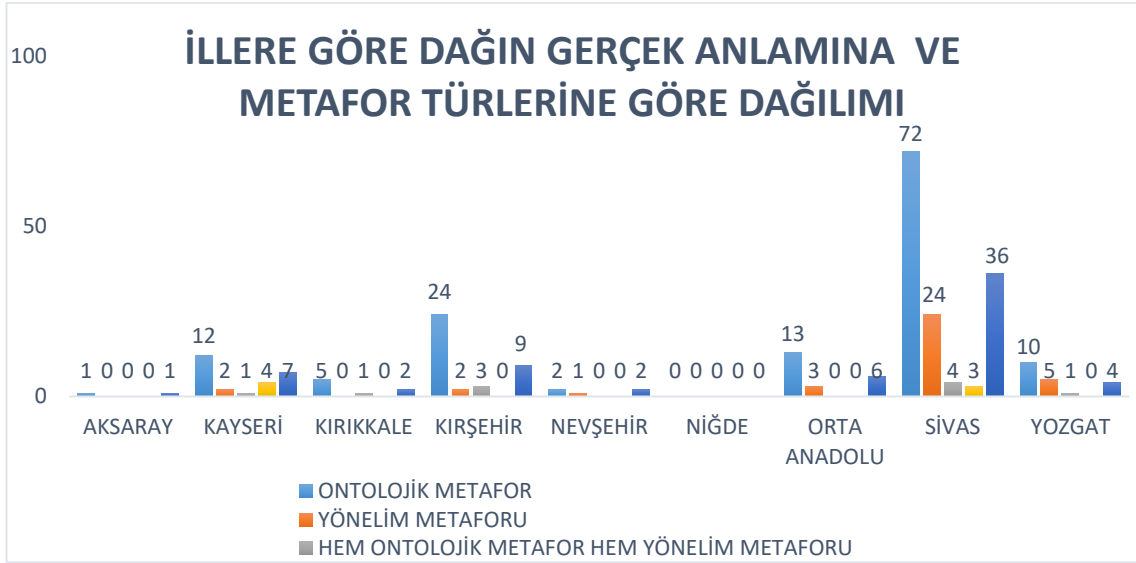
Bu araştırmada Orta Anadolu illerine ait türküler hem il adlarıyla hem de Orta Anadolu adıyla kayıtlı türküler olarak tespit edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için veriler ışığında birtakım şekiller oluşturulurken bu husus dikkate alınmıştır. Elde ettiğimiz bulguların değerlendirmeleri aşağıda şekiller eşliğinde verilmiştir.

Şekil 1. İçinde dağ geçen türkülerin dağılımı

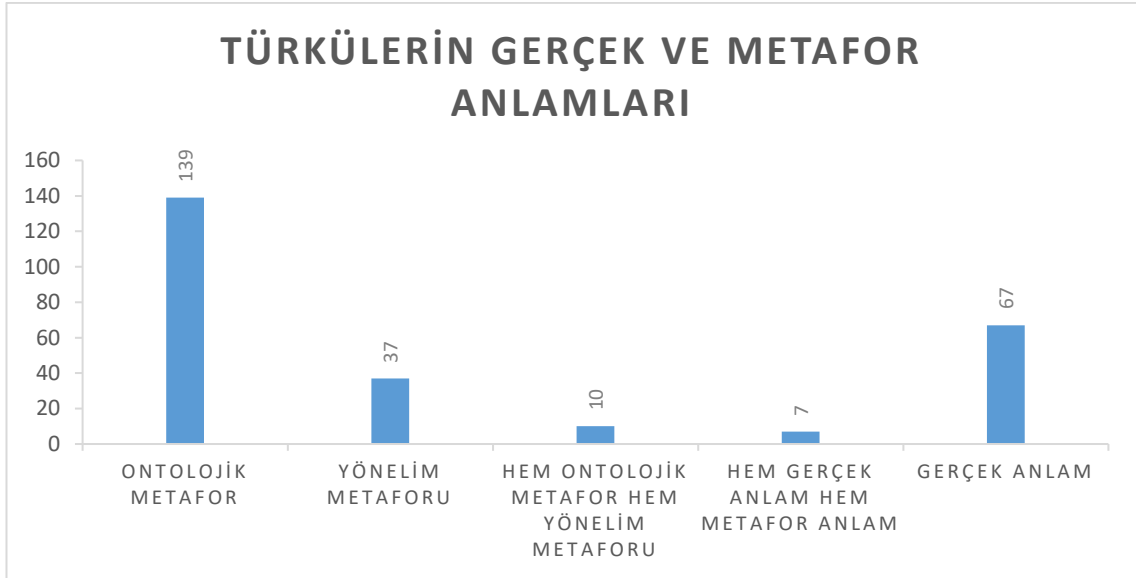
Repertuvara kayıtlı türkü incelemesine göre Aksaray'a ait 18 türküden içinde dağ geçen 2 türkü; Kayseri'ye ait 113 türküden içinde dağ geçen 26 türkü; Kırıkkale'ye ait 55 türküden içinde dağ geçen 8 türkü; Kırşehir'e ait 158 türküden içinde dağ geçen 38 türkü; Nevşehir'e ait 47 türküden içinde dağ geçen 5 türkü bulunurken Niğde'ye ait 29 türküden içinde dağ geçen türkü bulunmamaktadır. Orta Anadolu'ya ait 111 türküden içinde dağ geçen 22 türkü; Sivas iline kayıtlı 613 türküden içinde dağ geçen 139 türkü; Yozgat'a ait 174 türküden içinde dağ geçen 20 türkü tespit edilmiştir (Şekil 1). Sivas hem Orta Anadolu'ya kayıtlı türkü sayısından hem de bölgedeki tüm illerin toplamından içinde dağ geçen türküler bakımından zengindir.

Öte yandan söz konusu dağlar türkülerin büyük bir kısmında genel ad olarak kullanılırken bazı türkülerde özel adlarla anılmıştır. Bu dağ isimleri de şunlardan ibarettir: Everek Dağı, Şeker Dağı, Ağrı Dağı, Süs Dağı, Dinek Dağı, Akdağ, Ali Dağı, Koçunun Dağı, Çiçek Dağı, Çakal Dağı, Ekecik Dağı, Kozan Dağı, Bağrek Dağı, Bey Dağı, Bulgar Dağı, Gızıl Dağ, Döllük Dağı, Şarkışla Dağları, Beserek Dağı. Bu yöreye ait olmamakla bir başka özel dağ adı da bulunmaktadır: Tur-i Sina (Sina Dağı).

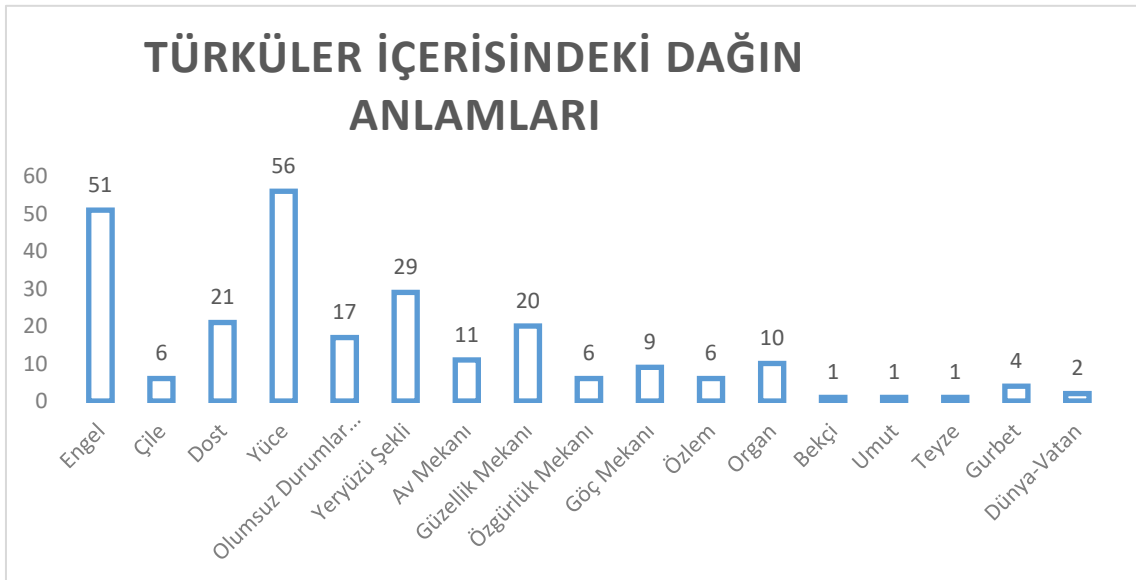
Şekil 2. İllere göre dağın gerçek anlamına ve metafor türlerine göre dağılımı

Yukarıdaki grafiğe göre Aksaray iline ait dağ bir ontolojik bir gerçek anlam olmak üzere iki türde geçmektedir. Kayseri türkülerinde dağ 12 tane ontolojik metafor, 2 tane yönelim metaforu, aynı türde 1 tane hem yönelim hem ontolojik metafor, 4 tane gerçek anlam olarak geçmektedir. Kırıkkale'ye ait içinde dağ geçen türkülerden 5 tane ontolojik metafor, aynı türde bir tane hem ontolojik hem yönelim metaforu, 2 tane türde de dağ gerçek anlamı olarak kullanılmıştır. Kırşehir'e ait içinde dağ geçen türkülerden 24 tane ontolojik, 2 tane yönelim, aynı türde 3 tane hem ontolojik hem yönelim metaforu kullanılırken 9 türde ise dağ gerçek anlamına uygun şekilde kullanılmıştır. Nevşehir iline ait içinde dağ geçen 2 türde ontolojik 1 türde yönelim metaforu iken 2 türde ise dağ gerçek anlamına göre kullanılmıştır. Niğde iline kayıtlı türkülerde içinde dağ geçen türde bulunmamaktadır. Repertuvara Orta Anadolu adıyla kayıtlı türkülerden içinde dağ geçen 13 türde ontolojik, 3 türde yönelim metaforu kullanılırken 6 türde ise dağ gerçek anlamına göre kullanılmıştır. Sivas'a ait içinde dağ geçen 72 türde ontolojik, 24 türde yönelim metaforu bulunurken; aynı türde hem yönelim hem ontolojik metafor olan 4 türde, aynı türde dağ hem gerçek hem de metafor olarak 3 türde, sadece gerçek anlamda ise 36 türde geçmektedir (Şekil 2).

Şekil 3. Türkülerin gerçek ve metafor anlamları

Yukarıdaki grafiğe göre türkülerde dağ gerçek anlamından daha çok metafor olarak kullanılmıştır (Şekil 3). İnsanların duygularını sembolik olarak anlatmaları ve metaforlara yüklemelerinin de elbette sebepleri olmalıdır. Söylemek istediklerini daha derin ve etkileyici ifade etmenin bir yolu da metaforlardır. Diğer bir sebep ise söylemek istediklerini açıkça söylemekten çekindikleri için sembolik anlamlara yönelmeleridir.

Şekil 4. Türküler içerisinde dağın anlamları

Yukarıda Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ sözcüğünün hangi anlamda kullanıldığı sıralanmıştır (Şekil 4). Şekilde de görüldüğü üzere dağ en fazla yüce ve engel anlamında kullanılmıştır. Dağa yücelik ve ululuk atfetmenin Eski Türk inançlarının

bugüne yansımaları olarak değerlendirebiliriz. Türkülerde dağın karlı, bulutlu, sisli olması yaşanan olumsuz durumların bir habercisi olarak görüldüğünü göstermektedir. Türkü yakıcı dertlerini dağa söyleyerek onu bir dost olarak düşünmektedir. Zaman zaman da dağların ardı vatanı, sılayı işaret ederken zaman zaman da dağlar zorlu yaşam şartlarını, çileyi anlatmak için kullanılmıştır. Kimi zamanda türkülerde dağ gurbeti, özlemi ifade etmek için kullanılmıştır. Türkülerde dağ bazen ozanın gönlünü, bazen yüzünü, bazen de göğsünü ifade eden organ anlamında kullanılmıştır.

Göçebe yaşam süren insanlar, hayatlarını tamamen doğaya bağlı olarak yaşarlar. Hem kendileri hem de geçimlerini sağladıkları hayvanları, tamamen doğaya ve özellikle dağlara bağımlıdır. Bu nedenle dağlar, bu yaşam tarzını sürdüren insanların tüm kültürel unsurlarında yer alır (Gökşen ve Gökşen, 2016). Türkülerde de bunun örneklerini yoğun olarak görmekteyiz. Aşağıda yer verilen “Gine yolum düştü gurbet ellere” adlı Sivas türküsünde dağ göç mekânı anlamında kullanılmıştır.

Döllük Dağı'nda da duman kalktı mı

Lale sümbül menevşesi açtı mı

Yaylacılar da yaylasına göçtü mü

Suna boylu sevdiğimden ne haber

(Suna boylu sultanımdan ne haber)

Aman turnam aman yardan ne haber (Repertükül, 2024).

“Türk Halk Müziği Söz Varlığında Coğrafi Motifler ve Benzerlik Analizi” adlı çalışmada türkülerde en fazla geçen coğrafi kelimenin dağ olduğu, ondan sonra da gül ve suyun geldiği görülmüştür. Bu araştırmaya göre dağ kelimesi 875 türküde yer almıştır (Gürbüz ve Şahin, 2012). Çalışmamızda Orta Anadolu illerini kapsayan 8 ile ait türkülerde dağın 260 türküde geçmesi Orta Anadolu türkülerinde dağın yerini vurgulamak açısından önemli bir veridir.

Türkler eski inançlarını yeni inançlarına uyarlayarak devam etmiştir. Türklerin bu inanç temelleri en fazla folklorda kendini göstermiş, bunun örneği de en fazla türkülerde dile getirilmiştir (Memiş, 2020, s. 33-48; Mirzaoğlu, 2005, s. 38). Aşağıdaki türküde dağa yüce nitelemesinin yapılması bu duruma bir örnektir:

*Gar mı yağmış yüce dağlar başına
Merhamet eylemez gözlerimin yaşına
Daha deymemiştim on beş yaşına (Repertükül, 2024).*

Eski Türklerde dağ canlı bir varlık gibi algılanır. Şamanist Türkler, dağı, her şeyi gören ve duyan bir canlı olarak görürler (İnan 1995:50). Türkülerde de dağ, canlı bir varlık gibi algılanılır. Bazen sevgili ile aradaki engel olarak düşünülür. Kimi zaman da yâre kavuşabilmek için dağa seslenilir, ondan yardım beklenilir. Bazen de dağ ayrılık acısını paylaşan bir dert ortağı olarak görülür Aşağıda verilen türkü sözleri de bu duruma örnek gösterilebilir. Aşağıda sözleri verilen Sivas türküsünde dağ dost anlamında kullanılmıştır. Erzincan'ın dağlarının kan ağlaması dağa bir kişilik atfedildiğinin ve dağın kişileştirme metaforu olarak kullanıldığının bir göstergesidir.

*Kan ağlıyor Erzincan'ın dağları (yavrum dağları)
Viran kaldı mor sünbüllü bağları
Sivas'a geliyor kalan sağları
Şikâyetim kimden kime ne deyim (Repertükül, 2024).*

Bu bölümde araştırma sorularının cevaplarına yer verilmiştir. Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamlar grafiklerle desteklenerek daha detaylı bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan çalışmanın konusu olan Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu ontolojik ve yönelim metaforlarına göre belirlenmiştir. Aynı türküde hem ontolojik hem yönelim metaforları ayrı bir başlıkta açıklanmıştır. Bunun yanında çalışmada dağın gerçek anlamda kullanıldığı türküler de tespit edilmiştir. Aynı türküde dağın birden fazla geçtiği, metafor ve gerçek anlamda kullanılan türküler de ayrı bir başlıkta değerlendirilmiştir. Daha önce yapılan araştırmalarla çalışmamız arasındaki benzerliklere ve yeni ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

SONUÇ

Türkü yakıcı, yaşadığı kültürün özelliklerini yansıtmaktadır. Halk türkülerinde yalın, sade bir söyleyiş söz konusudur. Bu türkülerde yaşamdaki öğeler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda dağlar, türkülerin çoğunluğunda farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Dağlar bazen arada bir engel olarak gurbetin, bazen erişilmesi yüksek olan sevdanın sembolüdür. Dağlar bazen de dertlerin büyüklüğünü ortaya koymak için edebiyatımıza girmiştir. Dağlar, göçebe kültüründe yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu için bazen aşılması gereken ya da aşılması zor olan yolları, bazen ulaşılacak menzili ifade eder. Dağlar bazen de kayıpların sebebi olarak görülmüştür. Türklerin göçebe ve doğayla iç içe geçmiş yaşamında dağ, sadece bir yeryüzü şekli olmaktan öteye geçmekte ve insanların yaşadığı birçok duyguyu ifade etmenin de bir aracı olmaktadır.

Bulgularda da ifade edildiği üzere dağ kavramının Sivas ilinde hem metaforik anlamda hem de gerçek anlamda sıklığı diğer illere ve Orta Anadolu olarak kayıtlı olan türkülerde göre oldukça yüksektir. Oysa Niğde ile Sivas'ın yeryüzü şekilleri benzer olmasına rağmen Niğde türkülerinde hiç dağ geçmemektedir. Bu da bizi Sivas iline ait türkülerde çok daha başka şeyler aramaya sevk etmektedir. Bu yörede yaygın olan inanç sistemini benimsemiş insanlar türkülerde çok değer vermekte ve duygularını sembolik olarak dağa yüklemektedir.

Yapılan çalışmada Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu incelenmiş, metafor çeşitlerine ayrılmış ve dağın türkülerde hangi anlamlarda kullanıldığı ortaya konmuştur. Tüm bu veriler ışığında türkülerde dağın anlamlarını şöyle sıralayabiliriz:

❖ Türkülerde dağın kullanımında Eski Türk inanışlarının etkisi görülmektedir. Dağın canlı bir varlık gibi görülmesi, dağdan medet beklenmesi, dağa yüce, ulu nitelermeleri yapılması gibi durumlar dağın Eski Türk inanışlarının bugüne yansması olarak değerlendirilebilir. Aşağıda verilen türkü sözleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Hele dağlar dağlar dağlar karalı dağlar

Ok yemiş ben gibi yaralı dağlar (Repertükül, 2024).

Yukarıda sözlere verilen türküde dağ canlı bir varlık gibi düşünülmüş ve türkü yakıcı derdini dağlara söyleyerek dağın kendini anlayacağını düşünmektedir.

Yol ver bana yol ver ey yüce dağlar

Yol ver artık ben sılama gideyim

Şimdi çiçek açtı bizim yaylalar

Yol ver artık ben sılama gideyim

Etme dağlar bu hasretliği kaldır

Bunca gurbet bir ömüre zarardır

O yar ile aramızda söz vardır

Yol ver artık ben sılama gideyim (Repertükül, 2024).

Yukarıdaki türküde dağa yüce, ulu nitelermeleri yapılmış ve dağdan umut beklenmektedir. Dağı yâri ile arasında bir engel gören ozan, derdini dağa anlatarak kendisine yardım etmesini istemektedir.

❖ Dağ Orta Anadolu türkülerinde aşk, ayrılık, dost, bekçi, gönül gibi birçok duygunun ifadesi olarak kullanılmıştır.

Garipler gurbette ah çekip ağlar

Bu ayrılık her an kolumu bağlar

Gideceğim yare yol vermez dağlar

Dağlar engel oldu sıla bulunmaz

Dost bulunmaz yar bulunmaz (Repertükül, 2024).

Yukarıda sözlerinin bir bölümü verilen türküde dağ engel anlamında kullanılmıştır.

❖ Türkülerde geçen dağ kavramında, Türklerin konargöçer yaşamının izleri görülmektedir.

Aman Koçu'nun dağına of çıkaydım hemen vay hemen of

Geldi alıcı guşum vay guşum avcısı tamam vay tamam of

Aman alemin yaylayada of göçtüğü zaman vay zaman

O da bir günümüş geçti neyleyim of (Repertükül, 2024).

❖ İncelenen türkü metinlerinde tarihi olaylara telmih yapıldığı görülmektedir. Türkü yakıcı aşkının büyüklüğünü vurgulamak için Leyla ile

Mecnun'dan, Ferhat ile Şirin'den bahsetmektedir. Bunun yanında Hz. Musa'dan, Hz. Ali'den bahsedilen türkülere de ulaşılmıştır. Bu da türkünün geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi üstlendiğinin bir göstergesidir.

*Bize peder dedi tıfl-ı mesiha
Hakkı eren deyü çağırdı Musa
Len terani deyen biz idik ona
Biz tur-i Sina'nın tecellasıyız (Repertükül, 2024).*

Yukarıda yer verilen türkü metninde Hz. Musa'nın Rabbini görmek istemesi üzerine yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Araf süresinde geçen bu olay türkü metniyle hatırlatılmak istenmiştir. Aşağıdaki türkü metninde ise Hz. Ali'nin Selman ile arasında geçen olaylar anlatılmaktadır.

*Gelip kesik başın carına yeten hü hü hü
Şah-ı Merden Ali car sende galdı ya Ali medet pir medet
Selman'ı Erzene dağına atan
El eman Şah-ı Merden Ali car sende galdı (Repertükül, 2024).*

Aşağıda verilen türkü sözlerinde de Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin aşkına değinilmiştir.

*Mecnun oldum gezdim Leyla dağında
Bülbül oldum öttüm dostun bağında
Arzumanım kaldı gül dudağında
Engür badesini süz Leyla Leyla (Repertükül, 2024).*

*Aşk değil mi beni derde düşüren
Ferhat gibi yüce dağlar aşırın
Beni nazlı dosttan ayrı düşüren
Adu mudur engel midir el midir" (Repertükül, 2024).*

❖ Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforunu incelediğimiz bu çalışmada birbirine yakın illere ait türkülerin benzerliği hatta bazı türkülerde türkü adının farklı, türkü sözlerinin aynı olduğu tespit edilmiştir.

Garipler gurbette ah çekip ağlar
Bu ayrılık her an kolumu bağlar
Gideceğim yare yol vermez dağlar
Dağlar engel oldu sıla bulunmaz
Dost bulunmaz yar bulunmaz (Repertükül, 2024).

“Seher vakti bülbül eyleme figan” adındaki yukarıda sözlerinin bir kısmı verilen Kırıkkale türküsü ile aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen Kırşehir türküsü olan “Bir gün şu dünyadan yüklenir göçüm” adlı türkü küçük farklılıklar bulunmasına rağmen sözlerinin büyük bölümü benzerlik göstermektedir.

Garipler gurbette ah çekip ağlar
Bu ayrılık benim yolumu bağlar
Gideceğim yare yol vermez dağlar
Dağlar engel oldu sıla bulunmaz (Repertükül, 2024).

“Gitme yârim ağlarım” adlı Yozgat türküsü ile

Çorabın ağına bak
Dönder de bağına bak
Ben aklına düştükçe
Yozgat'ın dağına bak (Repertükül, 2024).

Aşağıda sözleri verilen Kırşehir türküsünün sözleri benzerlik göstermektedir.

“Çorabın enine bak
Dönder de alına bak
Ben aklına düştükçe (de)
Çavuşun dağına bak” (Repertükül, 2024).

Yukarıdaki türkülerde sözler benzer olmasına rağmen türkünün ritmi farklılık göstermektedir. Buradan yola çıkarak aynı bölgede yaşayan insanların aynı sözlerden farklı türküler oluşturdukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Orta Anadolu türkülerinde dağ metaforu ve bu metafora yüklenen anlamlar adlı çalışmada türkü sözlerindeki dağ metaforu incelenmiş, metafor çeşitleri belirlenmiş ve türkülerde geçen dağın anlamları tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre türküler

kültürün taşıyıcısıdır ve Orta Anadolu türkülerinde geçen dağ ifadesinde eski Türk inanışlarının etkisi görülmektedir. Türkülerde dağ Eski Türklerde olduğu gibi canlı bir varlık gibi algılanır. Bu bakımdan bazen bir dost, bazen de bilinmeyenden haber veren, olumsuz durumların habercisi olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte Orta Anadolu türkülerinde dağ, göçebe yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. O nedenle içinde dağ geçen türkülerde Orta Anadolu yaşamından kesitler verilir. Türklerin konargöçer yaşamı kendisini doğanın bir parçası görmesini ve yaşadığı birçok duyguyu doğadan sözcüklerle, metaforlarla anlatmasını sağlamıştır. Günlük yaşamdaki bu sıradan kelimelerin metafor olarak türkülerde yer alması türkülerin derin etkiler yaratarak geçmişten geleceğe ulaşmasına katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın türkülerle ilgili yapılacak benzer araştırmalara bir örnek teşkil etmesi, diğer bölgelere ait türkülerde de bu ve benzer çalışmaların yapılması kültürümüzün daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adlim, G. (1994). *Türkiye’de Televizyon Yayınlarının Türk Müzik Kültürüne Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aka, M. (2022). *Metafor ve metonimi kuramına göre eski Türk yazıtlarında kavram alanı ilişkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Akbaş, A. (2015). *Bütün şiirler*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Akgün, E. (2007). *Şamanist Türk halklarında kurban sungusu ve kendisine kurban sunulan varlıklar*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt, 1 (2), s. 147.
- Aksan, D. (1978). *Anlam Bilimi ve Türk Anlam Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Aksan, D. (1999). *Anlam bilim: Anlam bilim konuları ve Türkçe’nin anlam bilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Akyüz A. (2023). *Dedem Korkut Kitabı’nda manzum parçalarda metaforik unsurlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Aslanel, Ö. (2023). *Sinemada kullanılan türkülerin öğrencilerin Türk Dili ve Edebiyatı dersine bakış açısına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atay, G. (2021). *Yıldıray Çınar tarafından icra edilen halk türküleri ve bu türkülerin güncellenen müzik eğitimi ders programlarında kullanılabilirliği üzerine inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aytekin, M. Ü. (2023). *Maçka türkülerinin ağız ve hançere özellikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Baş, M. (2013). *Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 13(1), 165-179.
- Bilgegil, M. K. (1980). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s.174.

- Biten Aslan, A. (2018). *TRT Repertuarında bulunan Ankara türkülerinin incelenmesi suretiyle Ankara türkülerinin günümüz icrasına eleştirel bir bakış* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Boratav, P., N. (1988), *100 soruda Türk halk edebiyatı*, İstanbul: Bilgesu Yayınları, s.150.
- Boratav, P. N. (2016). *Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Böyük, G., (2017). *İlkokul düzeyindeki çocuklar için hazırlanmış biyografiler üzerine hazırlanmış bir doküman incelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bulut, B. (2017). *Yeni Türk şiirinde dağ* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Cebeci, O. (2019). *Metafor ve şiir dilinin yapısal özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Coşkun, M. (2007). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çapkan, D. (2015). *TRT repertuarında yer alan Sinop türkülerinin edebi ve müzikal analizi ve tasnifi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinkaya, B. (2018). *Orhun abidelerinde metaforlar*. Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi. Afyonkarahisar: Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 382-387.
- Daşcıoğlu, Y. (2015). *Dilin içinde dil, doğanın içinde perde: Şiirde metafor ve imge*. Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, (Dilin Perdeleri Özel Sayısı), CIX, (767-768), s. 167-173.
- Demir, C. ve Karakaş Yıldırım, Ö. (2019). *Türkçe’de metaforlar ve metaforik anlatımlar*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (4), 1085-1096. doi: 10.32709/akusosbil.599335
- Demir, M. (2009). *Batı Metaforu ve Doğu İstiaresinin mukayeseli olarak incelenmesi*. Türk Bilig, 18, 64- 90.
- Dizdaroğlu, H. (1968). *Halk şiirinde türler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları No: 283.
- Durak, M. (2003). *Dağ bahanesinde Türk şiirinde kısa bir gezinti*. Kitaplık, Aylık Edebiyat Dergisi, 62, s. 61-71.

- Erdem, M. (2003). *Türkmen Türkçesinde metaforlar*. Ankara: Köksal tengrim Türklük bilgisi araştırmaları dizisi: 6, sayfa: 177-178.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*, (s. 189). İstanbul: Multilingual yabancı dil yayınları.
- Eroğlu, F. (2000). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eroğlu, F. B. (2014). *Türk halk müziğinde yöre, üslup ve tavır kavramları*. TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, 1 (3), 231-238. doi: 10.12992/TURUK120
- Eroğlu, T. (2017), *Türkü Nedir?*, Kesit Akademi Dergisi(7), 78-91.
- Erol, O. (2012). *Silifke halk oyunlarında yer alan türkülerin konuları-Silifke türkülerindeki motifler ve semboller* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Gen, S. (2014). *Yusuf Atılgan'ın Öykülerinde Kapsayıcı Metaforlar*. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, cilt 23 (1), s. 161-176.
- Gökşen, C., ve Gökşen, R. (2016). *Dağ'ın türkülere mitik bir öge olarak yansımaları*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (57), 1599-1618. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1542> adresinden alınmıştır.
- Gözaydın, N. (1989). *Anonim halk şiiri üzerine*. Türk Dili Aylık Dil Dergisi, 445-450.
- Gülmez, N. (2022). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde türkülerle değer kazanımı (Kütahya türküleri özelinde)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Günay, E. (2006). *Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gürbüz, M., şahin, M. (2012). *Türk halk müziği söz varlığında coğrafi motifler ve benzerlik analizi*. International journal of human sciences (online). (9)2, 1633-1652.
- Güzel, A. ve Torun A. (2012). *Türk Halk Edebiyatının El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yay.

- Harva, U. (2015), *Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*, Çev.: Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Işık, R. (1994). *İslam öncesi Türklerde tabiatla ilgili inanışlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Işıkoğlu, N. (2005). *Eğitimde Nitel Araştırma (Qualitative Research in Education)*. Eurasian Journal of Educational Research 20 (2005), 158-165.
- İçli, S. (1988). *İnsanın Vasıf Dokusunun Geliştirilmesinde Müziğin İşlevi*, 1. Müzik Kongresi Bildirisi, Ankara, s. 221-222.
- İnan, A. (1995). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, S. (2021). *Oğuz Kağan ve Dede Korkut destanlarında dağ kültürü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- İşler, Ş. (2019). *Kütahya türkülerinin viyolonsel eğitiminde kullanılması üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kabadayı, C. (2019). *Neşet Ertaş türkülerinde bir metafor olarak kadın*. Karadeniz Araştırmaları, 16 (61), s. 142-153.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/68518/1072554> adresinden alınmıştır.
- Kalafat, Y. (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Babil Yayınları.
- Karaca, A. (2022). *Toplumsal bellek unsuru olarak türkülerin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karataş, T. (2004). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I. (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Lakoff, G. ve Johnson M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. Çev., Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Melikoğlu, A. (2012). *Türkülerde gök ve gök unsurları ile ilgili inançlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Memiş, E. (2020). *Türkülerde yeryüzü unsurları ile ilgili mitolojik öğeler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Mirzaoğlu, G. (2005). *Türkülerde mitolojik unsurlar*. Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 6(10), s. 34-53.
- Mirzaoğlu, G. (2019). *Halk türküleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ochirova, B. (2013). *Türk ve buryat efsanelerinde dağ kültürü* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 114. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi 2. Cilt*, s. 423-464. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önal, G. F., Önal, H. & Genç, O. (2023). *Kırşehir türkülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi: Neşet Ertaş örneği*. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi, 7 (2), s. 183-198. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/toplumsalbilimler/issue/79970/1340272> adresinden alındı.
- Öngüç, M. (2024) Şeker Dağı 2, Türkü Dostları <https://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=18327> adresinden alındı
- Özbek, M. (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özdemir, E. (1990). *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Özcan, N. ve Yalçınkaya, Y. (2006). “Musiki”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. s. 257. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özgür, T. (2023). *Eski Anadolu coğrafyasında dağ kültürü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

- Öztelli, C. (1972), *Evlerinin önü halk türküleri*. (s.11-12). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Polat, İ. (2020). *Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Dağ Kültüne Bağlı Varlıklar*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (68), 153-174. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4291> adresinden alındı.
- Resmi Gazete, “4720 Sayılı Kanun” (2002) “Çevrimiçi”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3>, Erişim Tarihi: 21/12/2018.
- Roux, J. P. (2003). *Kutsal dağlar efsanevi dağlar*. Kitaplık, Aylık Edebiyat Dergisi, 62: 51-53.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sağır, H. (2021). *Yıldırım Çınar tarafından icra edilen halk türküleri ve bu türkülerin güncellenen müzik eğitimi ders programlarında kullanılabilirliği üzerine inceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1989), *Türk Saz Şiiri*, Türk Şiiri Özel Sayısı III. Cilt. Ankara, TDK Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A.B. (2006). *Anonim halk edebiyatı*. Türk Edebiyat Tarihi 4, İstanbul.
- Sakin, A. Ş. (2016). *Burdur türküleri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Salman, Y, (2003), *Dilin dış evreni: Eğretileme*, Kitaplık, Aylık Edebiyat Dergisi, 65: 53- 54.
- Sanay, E. (1991) *Genel Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Say, A. (2005). *Müzik sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sönmez, K. (1999). *Kütahya türküleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Sönmez, S. (2008). *Türklerde dağ kültü inancı ve Altay, Tıva ve Şor Türklerinde dağ* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Sun, M. (1968). *Türkiye'nin kültür, müzik, tiyatro sorunları*. (s. 196) Ankara: Kültür Yayınları.
- Şahan, K. (2014). *Türk şiirinde metafor (1923-1960)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Şahan, K. (2017). *Metafor ne değildir?*. Kesit Akademi Dergisi, (8), 166-176. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59838/864696> adresinden alındı.
- Şahin, C., Ölmez, F. N. & Kılıçarslan, H. (2019). *Kırşehir halk türkülerinde geçen tekstiller ve dokuma araçları üzerine bir değerlendirme*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (1), 33-54. doi: 10.26468/trakyasobed.446294
- Şahin, H. İ. (2019). *Mersin yöresine ait türkülerin keman eğitiminde kullanılabilirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (1998). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tanyu, H. (1968). *Dinler tarihi araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tanyu, H. (1973). *Dağlarla ilgili inançlar, dinler tarihi araştırmaları*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Tapu, K., I. & Şahin, P. (2020). *Aksaray türkülerinin çeşitli motif ve unsurlar açısından incelenmesi*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13 (32), 1480-1492. doi: 10.12981/mahder.814309
- Tatyüz, H. (2001). *Niğde yöresi halk türkülerinin melodik yönden incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Temürtürkan, D. (2022). *Sivas türkülerinde mitolojik unsurlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Teoman, A., (2003), *Beşinci töz*, Kitaplık, Aylık Edebiyat Dergisi, 65: s. 55- 58.
- Toklu, M. O. (2003). *Dilbilime Giriş*. (s.99). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Turan, F. A. ve Ozan M. (2015). *Türk mitolojisine giriş*, s. 133-146, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tüfekçi, N. (1995) *Türk Halk müziği Cumhuriyet dönemi*, s. 1482, İstanbul: Türkiye Ansiklopedisi İletişim Yayınları.
- Uçan, A. (1994) *İnsan ve müzik, insan ve sanat eğitimi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uğur, A. (2015). *Müzik Coğrafyası: Türkülerdeki Coğrafya*. *Bilig*, (74), s. 239-260. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25347/267615> adresinden alındı
- Uyar Kara, A. (2023). *Yozgat türkülerinin makam, değerler eğitimi ve söz içeriği bakımından ortaöğretim müzik derslerinde kullanılabilirliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yağmur, F. (2007). *Kırşehir türküleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Yakıcı, A. (2014). *Halk şiirinde türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. (2017). *Türkü sözlerindeki metaforik anlatım*. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* (S.13) c.5 / s.71-82
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldızlı, M. E. (2016). *Kutadgu Bilig’de Dünya Metaforu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yiğit, C. A. (2023). *Sadi Yaver Ataman tarafından derlenmiş Safranbolu türkülerinin müzikal analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Yunusoğlu M. K. (2016). *Budist Türk çevresi eserlerde metaforlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yücel, S. (2009). *Tüm türküler*. Ankara: Alter Yayınları.
- Wells, C. (1984). *İnsan ve Dünyası*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Repertükül-Türküpedia. (2024). www.Repertükül.com adresinden alındı.